

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

**KÜRESEL BİR MİSYON OLARAK İNSAN HAKLARINA DAYALI
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN İNŞASI VE KORUNMASI
MİSYONUNU SÜRDÜREN KÜRESEL ARAÇLAR: AVRUPA
BİRLİĞİ ANALİZİ VE 2007 VE 2017 AVRUPA KOMİSYONU
KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ RAPORLARININ KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEMESİ**

Emine Tülay ŞENGÜL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KÜRESEL BİR MİSYON OLARAK İNSAN HAKLARINA DAYALI TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN İNŞASI VE KORUNMASI MİSYONUNU SÜRDÜREN
KÜRESEL ARAÇLAR: AVRUPA BİRLİĞİ ANALİZİ VE 2007 VE 2017 AVRUPA
KOMİSYONU KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ RAPORLARININ KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEMESİ

Emine Tülay ŞENGÜL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Emine Tülay Şengül tarafından hazırlanan "Küresel Bir Misyon Olarak İnsan Haklarına Dayalı Toplumsal Cinsiyet EŞitliğinin İnşası Ve Korunması Misyonunu Sürdüren Küresel Araçlar: Avrupa Birliği Analizi Ve 2007 Ve 2017 Avrupa Komisyonu Kadın Erkek EŞitliği Raporlarının KarŐılaŐtırılmalı İncelemesi" başlıklı bu çalışma, 10/09/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Emin AKGL (BaŐkan)

Dr. Öğr. Üyesi Erdem İlker MUTLU (Danışman)

Doç. Dr. Reyhan ATAS TOPÇUOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mustafa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

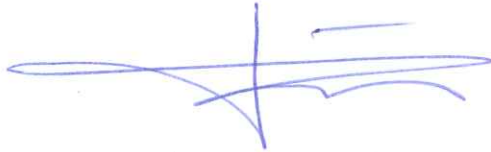
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10/09/2018

Emine Tülay Şengül

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenекle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)
- Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)
- Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**
- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

10/09/2018

Emine Tülay Şengül

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanı **Dr. Öğretim yesi, Erdem İlker Mutlu** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Emine Tülay şengül

ADAMA

Hayatı, geleceği ve umutları için m¼cadele eden ve bu nedenle toplum tarafından yargılanan b¼t¼n insanlara...

TEŞEKKÜR

Hayatımın zor ve pek de hatırlamak istemeyeceğim uzun bir döneminin ve bu dönemde verdiğim mücadelenin en büyük hediyesi mezun olduğum bu yüksek lisans programı oldu ki bu programa kabul edildiğim günkü mutluluğumu hiçbir zaman unutmayacağım. Öncelikle bana her zaman ilham veren, destek olan ve yüreklendiren, her kötü günümde yanımda olan ve yanımda olacağından emin olduğum, sevgisini ve ilgisini küçük yaşlarımdan beri benden esirgemeyen, ikinci annem sevgili ablam Şencan Şengül'e; eğitim konusunda bizi her zaman destekleyen ve bütün imkanlarını seferber eden ince ruhlu babam Recep Şengül'e; ataerkil kelimesinin derinliğini ve rahatsız ediciliğini bana küçük yaşlarımdan beri öğreten ve beni her zaman düşünmeye sevk eden, içimdeki sorgulama ve karşı çıkma isteğini besleyen hayatımda tanıdığım en güçlü kadın olan sevgili annem Rayife Şengül'e; ataerkilliği reddederek hayatı boyunca güçlü kalıp bizlere ilham veren ancak maalesef bu tezin bitimine tanıklık edemeyen merhum halam Sehavet Öz'e; iş, okul ve özel hayatımda beni yüreklendiren, destekleyen, sevgisini ve ilgisini esirgemeyen çok değerli ağabeyim Michael Pichler'e; bu tezin hazırlanması sürecinde ve öncesinde ilgisi, desteği ve bana kattığı vizyon nedeniyle Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sevgili Hocam Sayın Erdem İlker Mutlu'ya; program süresince, tez aşamasında her zaman yanımda olan, desteği ve bana hayatla ilgili verdiği zeki ve içten öğütleri için Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü emekli Öğretim Üyesi Sayın Gülay Arıkan'a; bana ve arkadaşlarıma gerek derslerimiz sırasında gerek özel hayatlarımızda gösterdiği ilgi, özen ve içtenlik için Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Aylın Görgün Baran'a; yardım isteklerimi hiçbir zaman geri çevirmeyen, iş hayatında ve tez sürecinde bana her zaman destek olan Hazine ve Maliye Bakanlığı Basın Müşavirliği'nden çalışma arkadaşım çok sevgili Hakan Güngör ve eşine; destekleri için Sevgili İbrahim İlker Yıldız'a ve Ali Altay'a; sonsuz desteği için Hazine ve Maliye Bakanlığı Başhekimisi Sayın Ali Uysal'a; ders dönemimde bana destek olan Engellilik Tespit ve Derecelendirme Müdürlüğü'nden çalışma arkadaşlarım Serpil Baytemir ve Yeliz Kort'a; MTV Müdürlüğü'nden Fatma Şimşek ve Yurdagül Ceran'a; AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'nda beraber görev yaptığım, derslerim sırasında, yokluğumda anlayış gösteren ve destek olan arkadaşlarım Elif Aytekin, Zeynep Gelgeç, Başak Eröksüz, Satı Yurt, Pınar Enç, Deniz Kayaalp, ve Nursel Mertkan, Sevilay Turhan ve Hakan Kuas'a; zekası, hayat enerjisi, farklılığı ve entelektüel derinliğiyle bizi her zaman besleyen rol-model müdürüm Sayın Gülru İskender Kaya'ya; entelektüel kelimesinin somut karşılığı, bana çok şey öğreten ve öğretecek olan sevgili arkadaşım Cem Onur

Yarar'a; dökümanları ve fikirleriyle beni besleyen Shevolution akımının kurucusu sevgili Lesley Abdela'ya; tez dönemindeki desteği, arkadaşlığı ve derin espri anlayışı ve iş yerimizi güzelleştirdiği için sevgili Ali Erdal'a; ABDİDB'deki bütün mesai arkadaşlarıma; sevgili dostum Burçin Alkışoğlu Kutlu'ya; tez yazım sürecinin tüm stresini beraber yaşayarak paylaştığım sevgili dostum Şeniz Arslan Coşar'a; yoğun iş hayatına rağmen bölüm kaydımı yaparak bu güzel yolculuğa başlamamı sağlayan güçlü dostum sevgili Tuğçe Keskin'e; taşra görevim sırasında erkek egemen toplum yapısını derinlemesine deneyimlememi sağlayan, bana aydınlanma yaşatan, hayatımı ve değişimi sorgulatan, kendilerini geliştirmelerini dilediğim adını hatırladığım, hatırlayamadığım tüm karakterlere; bütün güzel kadınlara ve çok sevgili dostlarım Bener Karaçor, Yulva Muhurcişi, Özge Özkaya, Berkan Baykam ve Nurdan Durcan'a; adını sayamadığım bütün dostlarıma; ayrıca Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin değerli çalışanlarına ve müzikler için Nino Rota'ya minnetle teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

ŞENGÜL, Emine Tülay. *Küresel Bir Misyon Olarak İnsan Haklarına Dayalı Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İnşası Ve Korunması Misyonunu Sürdüren Küresel Araçlar: Avrupa Birliği Analizi ve 2007 ve 2017 Avrupa Komisyonu Kadın Erkek Eşitliği Raporlarının Karşılaştırmalı İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir insan hakları hedefi olduğunu savunan bu çalışmada; küreselleşme, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiye bunun yanı sıra insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini gerçekleştirmek için politika üreten küresel güç odaklarına ve uluslararası sözleşmelere değinilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin en büyük savunucularından Avrupa Birliği'ne bağlı Avrupa Komisyonu her sene çıkardığı kadın-erkek eşitliği raporunda bir sene içinde gerçekleştirilen eşitlik hedeflerini sunmaktadır. Bu çalışmada 2007 ve 2017 raporlarının karşılıklı analizi yapılarak, üretilen politikaların etkinliği sorgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, İnsan Hakları, Küreselleşme, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Küresel Feminizm, Liberal Feminizm, Ayrımcılık, Demokrasi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalarla Bütünleştirilmesi

ABSTRACT

SENGUL, Emine Tulay. *Global Tools for the Construction and Protection of the Gender Equality Based on Human Rights as a Global Mission: European Union and a Comparative Study on European Commission Reports 2007 and 2017 on Equality Between Women and Men in the European Union*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

This study, which argues that gender equality is a human rights objective focuses on the relationship between globalization, human rights and gender equality, as well as the development of human rights and gender equality, the focus of global power generating policies and international agreements to achieve the goal of gender equality. As a vigorous advocate of gender equality, European Union: European Commission publishes a report on Equality between women and men in the European Union every year. In this study, the effectiveness of the produced policies is questioned by mutual analysis of the 2007 and 2017 reports.

Keywords

Gender Equality, Human Rights, Globalisation, European Union, United Nations, Global Feminism, Liberal Feminism, Discrimination, Democracy, Gender Mainstreaming.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
ADAMA	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET, KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET NEDİR?.....	8
1.2. ATAERKİL PERSPEKTİF VE KADIN	16
1.3. EŞİTLİK	20

1.4. AYRIMCILIK.....	23
1.5. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARLA BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ.....	24
1.6. İNSAN HAKLARI.....	27
1.6.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	28
1.6.1.1. Felsefe Açısından İnsan Hakları.....	29
1.6.1.2. Pozitif Hukuk Açısından İnsan Hakları.....	34
1.6.1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler.....	34
1.6.1.2.1.1. Magna Carta	34
1.6.1.2.1.2. İngiliz Haklar Bildirisi	35
1.6.1.2.1.3. Amerikan Haklar Bildirisi	35
1.6.1.2.1.4. Fransız İhtilali ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi	37
1.6.1.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler	39
1.6.1.2.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	40
1.6.1.2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	43
1.6.1.2.2.3. Diğer Uluslararası Sözleşmeler.....	44
1.7. KÜRESELLEŞME ve İNSAN HAKLARI	44
1.8. KÜRESELLEŞME ve TOPLUMSAL CİNSİYET	47
1.9. KÜRESEL FEMİNİZM.....	49
1.10. TOPLUMSAL CİNSİYET ve İNSAN HAKLARI	54
2. BÖLÜM :TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DAYALI İNSAN HAKLARI POLİTİKALARI YÜRÜTEN KÜRESEL YÖNETİM ARAÇLARI VE İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI DÜZENDE KORUNMASI	62
2.1. İNSAN HAKLARI POLİTİKALARI ÜRETEN KÜRESEL YÖNETİM ARAÇLARI	62
2.1.1. Birleşmiş Milletler	62
2.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü	63
2.1.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü'nün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kampanyası: He For She/ Ben Değilsen Kim	65
2.1.2. Avrupa Birliği.....	75
2.1.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD).....	77
2.1.4. Avrupa Konseyi.....	77
2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİ ÖNLEMeye YÖNELİK ULUSLARARASI YÜKÜMLÜLÜKLER	79

2.2.1. Avrupa Parlamentosu Kararları.....	79
2.2.2. İstanbul Sözleşmesi	82
2.2.3. NATO Kararları	83
2.2.4. Afrika Birliği Protokolü	84
2.2.5. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	85
2.2.6. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu	87

2.3. BÖLGESEL ve KÜRESEL BİR ORGANİZASYON OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ: BİRLİĞİN İNSAN HAKLARI ve TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

POLİTİKALARI.....	88
2.3.1. İnsan Hakları Hedefi.....	89
2.3.2. Hukuki Yapı.....	91
2.3.3. Yerine İkame İlkesi ve İnsan Haklarının Korunması Arasındaki İlişki ...	92
2.3.4. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Alanındaki Yasal Dayanakları.....	95
2.3.4.1. Avrupa Tek Senedi	95
2.3.4.2. Maastricht Antlaşması	95
2.3.4.3. Amsterdam Antlaşması	96
2.3.4.4. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.....	97
2.3.4.5. Lizbon Antlaşması	99
2.3.5. Avrupa Birliğinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Olması ..	101
2.3.6. Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına Genel Bir Bakış	103
2.3.7. Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü	106

3. BÖLÜM :2007 VE 2017 AVRUPA KOMİSYONU KADIN VE ERKEK

EŞİTLİĞİ RAPORLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ.....	107
3.1. EKONOMİK EŞİTLİK	113
3.2. KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN SAĞLANMASI.....	132
3.3. CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET.....	136
3.4. DÜNYA GENELİNDE KADIN HAKLARINI KORUMA HEDEFİ	144
3.5. CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARLA BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ.....	148
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	165
EK 1 : TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	171
EK 2 : ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU	172

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
AP	Avrupa Parlamentosu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AAD	Avrupa Adalet Divanı
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Ajansı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ICERD	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNSCR	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
DK	Danimarka
SE	İsveç
FI	Finlandiya
NL	Hollanda
UK	Birleşik Krallık
EE	Estonya
AT	Avusturya
PT	Portekiz
SI	Slovenya
DE	Almanya
LT	Litvanya
LV	Letonya
CY	Güney Kıbrıs Rum Kesimi
IE	İrlanda

FR	Fransa
CZ	Çek Cumhuriyeti
BE	Belçika
LU	Lüksemburg
BG	Bulgaristan
RO	Romanya
ES	İspanya
HU	Macaristan
SK	Slovakya
PL	Polonya
EL	Yunanistan
IT	İtalya
MT	Malta
HR	Hırvatistan

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. 2000-2005 Yıllarında 15 ve 64 Yaş Arası Kadın ve Erkeklerin AB Ülkelerine Göre İstihdam Oranları.....	114
Tablo 2. 2010, 2015 ve 2016 Yılı'nın 3. Çeyreğinde Kadın ve Erkeklerin, AB Ülkelerine Göre İstihdam Oranları.....	118

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1	69
Şekil 2	69
Şekil 3	70
Şekil 4	69
Şekil 5	71
Şekil 6	71
Şekil 7	72
Şekil 8	72
Şekil 9	73
Şekil 10	73
Şekil 11	74
Şekil 12	74
Şekil 13	75
Şekil 14 : CEDAW'a üye ülkeler haritası	87
Şekil 15: 2005 yılı AB üye ülkelerindeki, 15-64 yaş arasındaki cinsiyetlere göre istihdam oranı.	117
Şekil 16: AB üyesi 28 ülkede 20-64 yaşları arasında, cinsiyete göre istihdam oranı, 2010-2016 yılları 3. Çeyrekleri.....	120
Şekil 17: 2010-2016 yıllarının 3. çeyreklerinde 28 AB ülkesindeki istihdam oranındaki yaşlara göre cinsiyet açığı.....	119
Şekil 18: 2006 yılında AB ülkelerinde yarı zamanla çalışanların cinsiyete göre toplam istihdamdaki oranları..	124

Şekil 19: 2015 yılında AB ülkelerinde kadın(women) ve erkeklerin (men), birincil ve ikincil işlerine (mavi), işe gidip gelmeye (turuncu) ve parasız çalıştıkları işlere (gri) ayırdıkları süre. ¹	126
Şekil 20: 2014 yılında AB ülkelerinde 3 yaşının altındaki çocukların resmi kurumlara verilme oranları..	127
Şekil 21: 2014 yılında, 3 ve zorunlu eğitim yaşının arasında olan çocukların resmi kurumlara verilme oranları.....	128
Şekil 22: 2016 yılında AB ülkelerinde doğum sonrası anne ve babalara verilen paralı izinlerin haftalık süreleri.....	129
Şekil 23: AB ülkelerinin, 2010 ve 2014 yıllarındaki cinsiyet maaş farkları oranı	130
Şekil 24: 2014 yılında AB ülkelerinde cinsiyet maaş farkı (mavi), mesai saati farkı (kırmızı) ve istihdam farkı (yeşil).	132
Şekil 25: 2004 yılında 25 AB ülkesinde kadın ve erkeklerin akademik kariyerdeki oranları.....	134
Şekil 26: 2016 Ekim ayında, AB ülkeleri heyetlerindeki cinsiyet dağılımı (Board Chairs: Heyet Başkanları, CEOs: Yönetim Kurulu Başkanları).	135
Şekil 27: 2016 yılında AB ülkelerinin meclis ve hükümetlerinde yer alan kadınların oranı.....	140
Şekil 28: 2008 ve 2014 yılları arasında polise ihbar edilen cinsel saldırı (mavi) ve tecavüz (turuncu) vakalarının sayısı.....	142

¹ Kaynak: Eurofound

Şekil 29: Ankette kadınların taciz ve tecavüz vakalarını uydurduğu veya abarttığını düşünüyor musunuz sorusuna evet diyenlerin oranı.....143

Şekil 30: Ankette kadına karşı şiddet vakalarında failin mağdur tarafından provoke edildiğini düşünüyor musunuz sorusuna evet diyenlerin oranı.....142

GİRİŞ

Tarihten günümüze bütün toplumların ortak sorunu ve toplumların yapısına derinlemesine yerleşmiş olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği özellikle kadınları ve kız çocuklarını tehdit etmektedir. Bu tehdit günümüzde, bireysel çabaların yanında küresel araçların bu konuda geliştirdikleri ve yaydıkları politikalar aracılığıyla etkisiz hale getirilmeye çalışılsa da gerek toplumsal farklılıklar gerekse eşitsizliğin katı ve yerleşmiş yapısı birtakım zorluklar çıkarabilmektedir. Bu zorlukların aşılması ve insan haklarına dayalı bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yaygınlaştırılmasında küreselleşme olgusu etkili bir araç olmuş, birçok uluslararası sözleşme ve uygulama kadınların ve kız çocuklarının toplum içindeki durumlarında gelişme ve iyileşme sağlamıştır. Peki kadınların durumu toplum için neden önemli olmalıdır? *“Charles Fourier ve Karl Marks’ın da belirttiği gibi, herhangi bir toplumda kadınların durumu o toplumdaki uygarlaşmanın ya da insanileşmenin ölçüsü olarak alınabilir. Ptolemius zamanındaki gibi ayrıcalıklı bir seçkin kadınlar tabakasının var olduğu köleci toplumlar olabilir ancak genel olarak kadınların durumunu insanlığın ilerlemesinin göstergesi olarak ele aldığımızda, sözünü ettiğimiz böyle seçkin bir tabaka değildir. Kadın ile erkek, birbirleri karşısında gerçekte insandırlar ve cinslerden biri cins olarak lekelenirse, o zaman kaybeden insanlığın kendisi olur.”*²

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin temelinde yatan dinamiğin biyolojik farklılıkların ötesinde bir toplumsal kurgu olduğunun anlaşılmasıyla birlikte mevcut dünya düzeni, ulusal ve uluslararası politikalar toplumsal cinsiyet ekseninde tekrar yorumlanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede günümüz toplumlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı yeniden inşası için uluslararası düzeyde bir toplumsal hareketi gerçekleştirmek dünya vatandaşlarının görevi haline gelmiştir. Demokrasi ve eşitliğe dayalı bu toplumsal hareket, onu destekleyen küresel araçlar mekanizmasıyla; hem hedef için destekleyici bir güç hem de bu hareketin bütün dünya toplumları arasında yaygınlaşması için bir

² J.Mitchel-A.Oakley, Kadın ve Eşitlik, İstanbul 1998, s.23.

araç olacaktır. Günümüz dünyasında insan haklarının korunması, tanınması ve buna dayalı bir sosyal politika geliştirilmesi gerek devletlerin gerek dünya vatandaşlarının görevi olmakla birlikte anayasal demokratik sistemlerin vazgeçilmezidir. Bu nedendir ki insan haklarına dayalı bir toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi hem vicdani hem de küresel bir amaç haline gelmiştir. Bu tezde öncelikle, toplumsal cinsiyeti; toplumsal cinsiyetin toplum içinde kurgulanmasını; insan haklarının tarihsel gelişimini; insan hakları düşüncesinin hangi noktada toplumsal cinsiyetle birleştiğini; bu birleşmenin sonucu olarak atılan somut adımları ve politikaları; uluslararası güç mekanizmalarını; Avrupa Birliği için toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini ve bu eşitlik için üretilen bazı politikalar incelenmiştir. Tezde sorgulanan en temel soru ise Avrupa Komisyonu'nun senelik yayınladığı Kadın-Erkek Eşitliği Raporu'nun belirttiği 10 yıllık periyod (2007-2017) içinde eşitliği sağlayıcı anlamda bir gelişme gösterip göstermediğidir. Uygulanan politikalar toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada başarılı olmuşsa bunun geçmişteki durumu nasıl değiştirdiği; eğer belirtilen politikalar başarısız olmuşsa buna neden olabilecek değişkenlerin incelenmesi hedeflenmektedir. Tezde sonuca ulaşılması hedeflenen diğer bir soru ise AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarının ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının Birliğin bölgesel olan yapısını nasıl etkilediğidir. Bu tezde yöntem olarak kapsamlı bir literatür taraması yapılarak sonucunda tümevarımsal çıkarımlar elde etmek hedeflenmiştir. Bu çalışmayı değerlendirme araştırması kapsamına sokmak mümkündür. Punch'a göre değerlendirme araştırması, "ihtiyaçların karşılanması ve sorunun çözülmesi konusunda farklı eylemlerin etkililiğini tespit etmeye çalışır."³ Bu tezde bilimsel yayınların taranmasının yanı sıra BM, AB ve OECD gibi uluslararası örgütlerin yayın ve araştırmalarından, araştırma sonucunda elde edilen sayısal verilerden çokça yararlanılmıştır. Öncelikle tezde, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, eşitlik, ayrımcılık gibi temel kavramların açıklamaları yapılmış, toplumsal cinsiyet kavramının etraflı bir şekilde algılanması hedeflenmiştir. Devamında konuyla olan ilişkisi nedeniyle insan hakları ve bu hakların tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bunun nedeni tarihsel süreçte insan haklarının gelişim sürecinin kronolojik olarak daha erken bir döneme tekabül

³ Keith F. Punch, Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Ankara, 2005, s.136.

etmesidir. Diğer yandan kadınların haklarıyla ilgili gelişmelerin çıkış noktasının insan hakları felsefesinin bir sonucu olması nedeniyle insan hakları ve tarihsel gelişimine detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu noktada toplumsal cinsiyet ve insan haklarının bağlantısı kurularak, günümüzde insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen küresel araçlar açıklanmıştır. Bu küresel araçlar, politika üretiminde ve uygulanmasında sürekli etkileşim halinde bulduklarından birbirlerinden bağımsız düşünülemezler. Bir sonraki aşamada spesifik olarak AB, hukuki yapısı, insan hakları ve toplumsal cinsiyet politikalarından bahsedilerek genel olarak AB'nin odak noktaları yansıtılmış ve nihayetinde Avrupa Komisyonu kadın erkek eşitliği raporları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine inanan ve bunun sağlanması için çalışan insanlar, insan haklarına ve farklılıklara saygı duymaya dayanan bir dünya görüşünün yeniden inşasında sorumluluktan kaçmayan, değişimin öncüsü insanlar olacaktır. Toplumda meydana gelen toplumsal huzursuzlukları ve eşitsizlikleri besleyen ve devam ettiren vadesini doldurmuş fikirleri değiştirme ve dönüştürme motivasyonu ile izlenen yol başarıya ulaştığında toplum bilimleri ve bireylerin sosyal hayatları güçlü bir şekilde birbirini algılayacaktır. Yaşadığımız toplumsal düzen biz insanların algılarıyla ürettiği, kurguladığı bir yapıysa elbette kadınlar ve erkekler için daha eşit ve yaşanır bir toplum inşası imkansız bir hayal değildir.

Toplumsal cinsiyet ile ilgili modern araştırmaların temeli kadın hareketlerine dayanmaktadır. Dünya genelindeki toplumsal cinsiyet kalıplarının erkekleri imtiyazlı kadınları ise dezavantajlı duruma düşüren yapısı bunun en temel nedenidir. Bu basit ve temel neden içerisinde birçok detay barındırır. İmtiyazların da dezavantajların da salt sembolizmden acımasız şiddet boyutlarına kadar değişen biçimleri bulunmaktadır. Eşitsizliğin boyutları dünya genelinde toplumlarda değişiklikler gösterir. Ayrıcalığın da eşitsizliğin de hatta şiddetin de boyutları yüksek olabilir. Kimlerin gerçek “erkek” kimlerin gerçek “kadın” olduğuna dair yapılan ve yanlış kaynaklardan türeyen yorum ve tanımlar birey ve toplumları baskı altına alabilir.

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET, KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsan haklarına dayalı bir toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesinin yayılmasını ve küreselleşme aracılığıyla bütün dünyaya yerleştirilmesinin gerekliliğini anlatan bu tezde toplumsal hayatın ve olguların feminist ve kadın merkezli bir bakış açısıyla değerlendirilmesi; okunması gerekmektedir. Bahsedilen bu gereklilik bütün uluslararası kuruluşların temel hedefi haline gelmiştir. Bu çerçevede geliştirilen ve uygulanan politikaları incelediğimizde soracağımız soru şudur:

- Peki ya kadınlar?

“Feminist kuram, iki biçimde kadın merkezli veya kadınlar merkezlidir. Birincisi tüm feminist araştırmaların başlangıç noktası, toplum içindeki kadınların durumu (veya durumları) ve deneyimleridir. İkincisi ise toplumsal dünyayı kadınların bakış açısından betimlemeye çalışır.”⁴

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir insan hakları ihlali olduğunun kabul edilmesinde hareket noktamız ve sorumluz kadınların mevcut durumu ve toplumdaki konumu olacaktır. Kadınların birçok durumda deneyimleri erkeklerinkinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık çoğu zaman dezavantajlı bir farklılıktır. Kadınlar hem toplum hem de erkekler tarafından kısıtlanır ve tahakküm altına alınır. Peki, bu neden böyledir?

“Birinci dalga feminizm, 1830’larda kölelik karşıtı hareketin bir kolu olarak başladı ve kadınların, siyasal haklar özellikle oy hakkı için mücadeleleri üzerinde odaklandı. İkinci dalga feminizm bu temel siyasal hakları, ekonomik ve toplumsal eşitliğe dönüştürmede ve erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkileri

⁴ George Ritzer, Jefferey Stepnisky, Sosyoloji Kuramları, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara 2014, s.444.

“toplumsal cinsiyet” kavramıyla yeniden kavramlaştırmada etkili oldu. Üçüncü dalga feminizm, iki anlamda kullanılır; renkli, lezbiyen ve işçi sınıfından kadınların fikirlerine tepkilerini betimlemek ve 21. Yüzyıl’da yetişkinlik dönemlerini yaşayacak kadınlar kuşağının feminist fikirlerini betimlemek.”⁵

İkinci dalga feminizm, toplumsal cinsiyeti araştırmaların bir değişkeni haline getirmesi anlamında önemlidir. Bu olgu zamanla gelişerek günümüzdeki “oluşturulan bütün sosyal politikaların toplumsal cinsiyete dayalı olması” noktasına ulaşmıştır.

“Tüm toplumsal cinsiyet kuramları, genellikle “özelci argüman” olarak adlandırılan şeyle yüzleşmek zorundadır: kadınlar ve erkekler arasındaki köklü farklılıkların değişmez olduğu tezi. Bu değişmezliğin genellikle üç etmene bağlanabileceği düşünülür: biyoloji, kadınların ve erkeklerin, özellikle aile içindeki ancak yalnızca aile içindikilerle sınırlı olmayan farklı rolleri doldurmalarına duyulan toplumsal kurumsal gereksinimler ve insanların, kendi kendini tanımlama ediminin bir parçası olarak “Öteki’ni üretmeye duydukları gereksinimler.”⁶

Kadınların buldukları durumun erkeklerden daha az avantajlı olması, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanamaması bizi liberal feminizmin çalışma alanına ulaştırmaktadır. Liberal feminizm toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kurgulanan iş bölümünün cinsiyetçi yapısının bir sonucu olduğunu ifade eder. Liberal Feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliğinin, kurumların yeniden şekillendirilmesi ve kurgulanmasıyla dönüştürülebileceğini yeniden üretilebileceğini savunur. Bu bağlamda hedeflenen şey doğal hukukun bir gereği, insanın varoluşunun bir sonucu olarak tüm insanlara bahşedilen hakların kadınlara da uygulanması ve bu eşitliğin toplumsal kurguya yerleştirilmesidir.

⁵ Ibid., s.447.

⁶ Ibid., s.452.

Birinci dalga liberal feminizm, kadınların maruz kaldığı eşitsizliğin sonlanması için öncelikle kadınların hukuki anlamda erkeklerle eşit olması gerektiğini söyler. Bu bağlamda eşitlikçi politikaların üretilmesi ve kadınların siyasette temsilinin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ilk dalganın en önemli kazanımıdır.

İkinci dalga liberal feminizme baktığımızda ise birinci dalganın elde ettiği siyasal ve sosyal hakları sağlamlaştırman ötesinde ekonomik ve toplumsal eşitliği de facto yerleştirmeyi hedeflediğini görüyoruz. Erkeklerin kamusal alandaki özgürlüğünü ve statü-iktidar-güç alanlarındaki avantajlı durumlarını kadınların lehine çevirmek ve kadınların özel alandaki esaretini bitirmek, görünmeyen ve ücretlendirilmeyen emeklerinin yeniden üretimine son vermek, özel alan ve kamusal alanın ataerkillik ve eşitsizlikle inşasını önlemek ve bu sorunsalı çözümlenmek liberal feminizmin günümüzdeki amaçlarını oluşturmaktadır.

Liberal feminizmin savunucuları kadınların baskıcı toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulmalarını ve özgürleşmelerini hedefliyorlar. Bu toplumsal cinsiyet rolleri kadınları sosyal hayattan, emek piyasasından, siyasetten tamamen dışlayan ya da daha az yer ayıran bir yapı oluşturmaktadır. Bununla birlikte kadınlar, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarını birleştirerek kadınları sadece feminen karakterlere uygun gören iş alanlarına iten ataerkill toplumsal yapının hayatlarına getirdikleri stresle mücadele etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık günümüzde “de jure” ortadan kalkmış olsa bile “de facto” anlamda hala devam etmektedir. Örneğin siyasi adayların seçiminde çoğu seçmen halen kadınlar “duygusal” oldukları için erkek adayları seçme eğilimindedir. Aynı nedenle işverenler eşit nitelikli çalışanlar arasından erkek olanı seçme eğilimini gösteriyorlar.⁷

Hukuk çoğu zaman erkeklere daha iyi davranıyor olsa da diğer sosyal kontrol mekanizmaları için aynı şeyi söyleyemeyiz. Erkekler de kadınlar kadar toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın kurbanı oluyor. Erkek bebek bakıcılarını

⁷ Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Thought*, Westview Press, 1998, s.32.

iş almaya reddeden ebeveynler ya da hemşirelik okullarında kadrolara yerleştirilmek üzere yetkin erkek çalışan bulmanın zorluğu ile ilgili şikayette bulunan işverenler... Liberal feministler her ne kadar toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle bu tarz çocuk merkezli işleri sürdürmekte zorluk çeken erkeklere sempatiyle yaklaşıyor olsalar da erkeklerin deneyimleri kadınlarınkı kadar sistematik bir ayrımcılığı beraberinde getirmemektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği hem kadınlar hem erkekler için sağlanması gereken bir hedef olsa da kadınların dezavantajlı durumlarını ortadan kaldıracak politikalara ağırlık verilmesi gerekliliği göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.⁸

Bu tezin liberal feminizm çerçevesinde yazılmasının en temel nedeni liberal feminizmin dinamiğinin toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı yapısıdır. Liberal feminizm, liberalizmin temeli olan bireyciliğe ve bireyin cinsiyeti, ırkı, dini ne olursa olsun eşit muamele hakkına sahip olmasına dayanmaktadır. Bireyler yetenekleri, karakterleri ve liyakat çerçevesinde bir değerlendirmeye tabi tutulabilirler ancak cinsiyet gibi bir özellik hiçbir eşitsizliğe neden olmamalıdır. Toplumsal düzen bu şekilde yeniden inşa edilmelidir. Liberal feminizm bakış açısı cinsiyete dayalı ayrımcılığı reddeder.

“Liberal feministler kadınları kariyer peşinde koşmaktan ve siyasi olarak aktif olmaktan alıkoyan hukuki ve siyasi baskıları ortadan kaldırmaya ve özellikle de kadınların kamusal yaşamda ve siyasi hayatta üst düzey konumlarda temsil edilme oranını arttırmaya çalışmaktadırlar. Liberal feministler, kadınlara ve erkeklere sunulacak eşit fırsatların adalet hizmet edeceğine ve politikanın uygulanış şekli bakımından fark yaratacağına inanmaktadırlar. Bunun nedeni liberallerin kadınların ve erkeklerin farklı doğaya ve eğilimlere sahip olduklarına inanmaları ve kadınların aileye ve ev yaşamına eğilim duymalarının en azından

⁸ Ibid., s.33.

kısmen bakım ve büyütme yönelik doğal güdüler tarafından şekillendirildiğini düşünmeleridir. ⁹

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET NEDİR?

Sosyolojiye toplumsal cinsiyet terimini kazandıran Ann Oakley'e göre cinsiyet, kadın ve erkek olarak ikiye ayrılır. Toplumsal cinsiyet ise kadınlık ve erkeklik olmak üzere ikiye ayrılır. "Cinsiyet bedenin fiziksel farklarına göndermede bulunurken toplumsal cinsiyet erkek ve kadınlar arasındaki ruhsal toplumsal ve kültürel farkları dikkate almaktadır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım temel bir ayırımdır çünkü erkekler ve kadınlar arasındaki farklar köken bakımından biyolojik nitelikte değildir." ¹⁰

Cinsiyet kimliği kişinin kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamasıdır. Bu kimlik kişinin kendilik kavramında yer alan en önemli ögedir. Kendinizi ya da bir başkasını tanıtmamız istense büyük bir ihtimalle en başka söyleyeceğiniz özellik cinsiyet olacaktır. Cinsiyet kimliği, kimliğin bütünleştirilmeye çalışıldığı ergenlikten önce kazanılır. ¹¹

Toplumsal yaşam içinde, toplumun bize yüklediği birçok rol vardır; anne, kız kardeş, patron ve daha birçokları... Bu rollerin en keskin olanı ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumu uzun bir inşa sürecinin sonucudur. Toplum bizlere kadın ve erkek rollerini doğduğumuz andan itibaren yüklemeye başlar; oynadığımız oyunlardan, izlediğimiz çizgi filmlere ve ailemizin bize sergilediği davranış biçimlerine göre daha erken yaşlarda bu rollerin farkını üzerimizde hissederiz. Toplumun bu rollere olan sıkı bağı ise şaşırtıcı derecede kuvvetlidir. Öyle ki bu rollere uymayan, reddeden, benimsemeyen bireyleri dışlama eğilimi toplumun bu roller için geliştirdiği bir savunma mekanizmasıdır.

⁹ Andrew Heywood, Küresel Siyaset, Adres Yayınları, Ankara, 2013 s.494.

¹⁰ Anthony Giddens, Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 97.

¹¹ Raewyn Connel, - Short Introductions Gender. Polity Press ,Cambridge, s. 20.

Bourdieu'ya göre: “*Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, iş bölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır. Cinsler arasındaki biyolojik farklılık, yani eril ve dişil bedenler ve bilhassa da cinsel organlar arasındaki anatomik farklılık, cinsler arasında toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın, özellikle de cinselliğe ilişkin işbölümünün doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabilir. Erkeklik tam da etik boyutu içinde, yani er, erdem, şeref meselesinin özü olarak, şerefin korunması ve arttırılmasının esası olarak, fiziksel erillikten ayrılmaz haldedir*”.¹²

Genel kabule göre cinsiyet ikili bir sınıflamaya karşılık gelmektedir: kadın ve erkek. Bebekler doğduklarında (hatta doğmadan önce sahip oldukları cinsiyet organlarına bakılarak ya kadın cinsiyet gruplarına ya da erkek cinsiyet gruplarına ait olarak kimliklenmektedirler. Bundan sonra, nüfus cüzdanlarının renginden seçecekleri mesleklere kadar tüm ayrımlar bebek için işletilmeye başlamaktadır. Bununla birlikte cinsiyet çeşitlendirmesi bağlamında farklı görüşler de vardır. Fausto Sterling (1998) insanların ille de erkek ya da kadın olarak kategorileştirilmelerine karşı çıkmaktadır. Ona göre insanları iki cinsiyetten birine ait olarak düşünmek yeterli değildir; bazı insanların biyolojik yapıları bu ikili sisteme uymayabilmektedir. Fausto Sterling, beş cinsiyetten söz edebileceğini vurgulamaktadır: Kadın ve erkeğin yanısıra; biyolojik olarak hem erkek hem kadın olanlar (hermaphrodites), baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri de taşıyanlar (male pseudohermaphrodites), ve baskın olarak kadın olan ama erkek özellikleri de taşıyanlar (female pseudohermaphrodites) vardır. Fausto Sterling çok cinsiyetçiliği kabul etmek ve bireyleri ille de ikili bir sisteme uygun olmaya zorlamanın bir ütopya olduğunu ve bazı sorunlara yol

¹² Pierre Bourdieu, Eril Tahakküm, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 22-23.

açabileceğini kabul etmekle birlikte pek çok psikolojik sorunu da halledebileceğini belirtmektedir.¹³

Çeşitlenen görüşler bir yana biyolojik olarak terazinin iki tarafını oluşturan kadın ve erkekler açısından cinsiyet kimliği, toplum tarafından sunulan kadınlık ve erkekliğin içselleştirilmiş halidir. Çoğumuz daha çocukluğumuzda kız ya da erkek olarak toplum tarafından belirlenen rolleri içselleştirir ve bu doğrultuda hareket ederiz. Ancak bu içselleştirme toplum kaynaklı bir içselleştirme olduğundan; bu içselleştirmenin toplumda yarattığı sorunlar ve yaşattığı eşitsizlikler de çözümünü yine toplumun kendi dinamiklerinde bulacaktır.

Toplumsal cinsiyet rollerini anlamak için June Statham'ın bir deneyini inceleyebiliriz: *“June Statham, cinsiyet ayrımcılığı yapmayarak çocuk yetiştirmeye istekli bir grup anne ve babayı incelemiştir. Araştırmada, altı ayıktan on iki yaşına kadar çocukları olan on sekiz aileden otuz yetişkin yer almıştır. Anne babalar orta sınıftan gelmektedirler ve çoğu öğretmen ya da öğretim üyesi olarak akademik çalışma içindedir. Statham, anne babaların çoğunluğunun yalnızca kızların erkek oğlanlara benzemesine çalışma yoluyla geleneksel cinsiyet rollerini değiştirmeye kalkmadıklarını ancak dişilik ile erkeklik arasında yeni birleşimleri güçlendirmeye çalıştıklarını bulmuştur. Bu anne babalar erkek çocukların başkalarının duygularına karşı daha duyarlı olmalarını ve samimiyetlerini dile getirebilmelerini istemişler, buna karşılık kızlar da öğrenme ve kendilerini geliştirme fırsatları aramaya yöneltilmişlerdir. Bütün anne babalar var olan cinsiyet kalıplarıyla savaşmanın zor olduğunu görmüşlerdir. Onlar çocukları toplumsal cinsiyete göre sınıflanmayan oyuncaklarla oynamaya ikna etmekte oldukça başarılı olmuşlarsa da bu bile pek çoğunun beklediğinden daha zor olmuştur. Bir anne araştırmacıya şu yorumda bulunmuştur.”*¹⁴

¹³ Zehra Dökmen, Toplumsal Cinsiyet, Sosyal ve Psikolojik Açıklamalar, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004,s.6.

¹⁴ Giddens, op.cit., s.101.

“Bir oyuncakçıya girerseniz erkekler için savaş oyuncakları kızlar için de evcilik oyuncaklarıyla dolu olduğunu görürsünüz: bu da toplumun durumunu özetlemektedir. Bu çocukların toplumsallaşma biçimidir. Erkek çocuklara öldürmeyi ve incitmeyi öğretmenin bir sakıncası yoktur. Bence bu korkunç, beni hasta ediyor. Oyuncakçılara gitmemeye çalışıyorum. Öylesine kızgırım.”¹⁵

“Pratik olarak çocukların tümü gerçekte kendilerine yakınlarının verdikleri toplumsal cinsiyete göre sınıflanan oyuncaklara sahiptir ve bunlarla oynamaktadırlar.”¹⁶

“Şimdi artık esas karakterlerin güçlü bağımsız kızlar olduğu kimi öykü kitapları bulunabilir ne ki bunların pek azı erkek çocuklarını geleneksel olmayan rollerde gösterirler. Beş yaşında bir çocuğun annesi çocuğuna okuduğu kitaptaki karakterlerin cinsiyetlerini değiştirerek okuduğunda çocuğunun buna gösterdiği tepki hakkında şöyle demektedir.”¹⁷

Aslında oldukça geleneksel rollerdeki bir erkek ve bir kız çocuğunun bulunduğu kitaptaki bütün kızları erkek bütün erkekleri de kız yaparak okuduğumda biraz huzursuz oldu. Bunu ilk kez yaparken “sen erkekleri sevmiyorsun yalnızca kızları seviyorsun” deme eğilimindeydi. Bunun hiç de doğru olmadığını yalnızca kızlar hakkında yazılmış yeterince kitabın olmadığını ona açıklamam gerekti. (Statham 1998)

Toplumsal cinsiyet toplumsallaşmasının çok güçlü olduğu ve buna meydan okumanın huzursuzluğa yol açabileceği ortadadır. Bir kez toplumsal cinsiyet rolleri bireylere yüklenildiğinde toplum bireylerden kadın ya da erkek olarak davranmalarını beklemektedir. Bu beklentilerin yerine geldiği ve yeniden

¹⁵ Giddens, op.cit., s.102.

¹⁶ Giddens, op.cit., s.102.

¹⁷ Giddens, op.cit., s.102.

üretildiği yer gündelik yaşamın pratikleri içindedir.” (Lorber 1994: Bourdieu 1990)”¹⁸

Toplumsal cinsiyet, farklılıklarla ilgili olduğu kadar eşitsizlikler ve güçle de ilgilidir. Öyle ki toplumsal cinsiyet ilişkilerine baktığımızda; erkeklerin grup olarak kadınlar üzerinde kurduğu, kadın gruplarının diğer kadın grupları üzerinde kurduğu, erkeklerin diğer erkek grupları üzerinde kurduğu iktidar olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyeti açıklarken iktidarı da anlamak ve toplumsal cinsiyetle ilişkilendirmek gerekmektedir. İktidar toplumsal cinsiyet farklılıklarını ortaya çıkaran ve besleyen bir dinamiktir.¹⁹

Toplumsal cinsiyet aynı zamanda haksız önyargıların, mitlerin ve de gerçek dışı birçok inancın kalıplaştığı bir alandır. Birçok insan kadın ve erkeklerin psikolojik olarak birbirinden farklı yaratıldığına; erkeklerin kadınlara göre güçlü ve akıllı olduğuna, kadınların erkeklere göre zayıf ve duygusal olduğuna inanır. Bu inanç o kadar kuvvetlidir ve özellikle iktidarı elinde bulunduran grup tarafından o kadar sahiplenilmiştir ki toplumsal cinsiyet kalıplarının yıkılması ve değişmesi uzun zaman almaktadır. Bu günümüzde değişmeye başlayan ama hala yaygın olan ama yanlış olan bir kalıptır.²⁰

İnsanlar erkeklikleri, kadınlıkları ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini daha çok kendi toplum yaşayışlarına, öğretilerine, kültürlerine kısacası teamüllerine göre oluşturmaktadır. Bu büyük bir yanılgıdır çünkü insanlar bu şekilde diğer kültürlerdeki ve tarih boyunca değişen cinsiyet kalıplarını kaçırmış olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve hatta toplumsal cinsiyeti oluşturan cinsiyetlerin bile değişime açık kaygan bir zeminde olduğunu kabul etmek ve düşünsel olarak yenilik ve farklılıklara açık olmak gerekmektedir. Böyle bir esnek yapı hem

¹⁸ Giddens, op.cit., s.102.

¹⁹ İktidar genel ve geniş anlamda başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı olarak tanımlanabilir. Max Weber'in yaptığı tanımlamaya göre iktidar, sosyal ilişkiler çerçevesi içinde bir iradenin, ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilmesi imkanındır.

²⁰ Connell, op.cit., s. IX.

farklılıkların kabulünde hem de değişen kalıplara uyumda toplumsal anlamda bir kolaylık sağlayacak ve ortaya çıkan eşitsizliklerin önüne geçecektir.

Bourdieu'ya göre toplumun bireylere yüklediği roller iki taraflı bir mahkumluk durumudur. Kadınlar öğrendikleri davranış biçimleri ile teslimiyetin mahkumu; erkekler ise iktidarlarını kaybetmemek için savaşması gereken bir savaşın mahkumu haline getirir. Bourdieu bu konuda: *“Kendilerini alçaltma ve yoksaymaya eğilimli bir toplumsallaşma uğraşına boyun eğdiren kadınlar, feragat, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemler öğrenirken erkekler de müteahhkim temsilin mahkumu, hatta sinsice kurbanıdırlar. İtaate yol açan yatkinlıklar gibi, tahakkümde hak iddia etmeye ve onu uygulamaya sevk eden yatkinlıklar da bir tabiatın içinde yazılı değildir ve uzun bir toplumsallaşma çalışmasıyla inşa edilmeleri gerekir. Vir [er] anlamında erkek olmak, bir virtus [erdem] gerektirir”*²¹ ifadesinde bulunmuştur.

Davranış biçimlerinin nasıl olacağına insan ve grup davranışlarının şekline mekanik şekilde karar verilmez. Bu sosyal belirlemeciliğin²² verdiği bir hatadan ibarettir ve biyolojik belirlemecilikten daha savunmasız değildir. Yine de ilişki biçimleri elbette eylem için olasılık ve sonuçları belirler. Güçlü ataerkil toplumsal cinsiyet düzenlerinde, kadınlar belki eğitim ve kişisel özgürlüklerden dışlanırken erkekler de çocuklarla kuracakları duygusal bağdan dışlanır.²³

Bu bağlamda erkeklik ve kadınlık rollerinin doğa tarafından belirlendiğini söyleyemeyiz. Bu roller bize dışarıdan sosyal normlar ve otoritelerin baskılarıyla, mikro iktidarlar mekanizmasıyla usul usul empoze edilir. İnsanlar kendilerini erkek ya da kadın olarak inşa ederler. Biz kendimizi gerçekleştirip günlük hayatımızı devam ettirirken ya toplumsal cinsiyet rollerinden kendimize bir yer talep ederiz ya da toplumun bize verdiği yerle yetiniriz. Diğer kadınlara

²¹ Bourdieu, op.cit., s.67.

²² Social determinism. Sosyal belirlemecilik, sosyal etkileşimlerin ve yapıların bireylerin davranışlarını (biyolojik ve objektif faktörlerin aksine) tek başına belirlediğini iddia eden teoridir.

²³ Connell, op.cit., s. 74.

aşık olan kadınlar ya da diğer erkeklere aşık olan erkekler vardır. Evi için para kazanan kadınlar ve çocukların bakımını üstlenen erkekler vardır. Askerlik yapan kadınlar ve hemşirelik yapan erkekler vardır. Toplumsal cinsiyet kimliğinin gelişimi orta seviyeli ya da keskin bir çelişki barındıran tarzda olabilir. Bunun sonucunda ortaya efemine, eşcinsel, queer, ve transeksüel gibi kavramlar ortaya çıkar.

Yapılan psikolojik araştırmalara göre; çoğumuz feminen ve maskülen karakteristik özellikleri kombinleyerek toplumsal hayatta kendimize bir rol belirliyoruz. Geleneksel aile gerçek kadınlık ya da gerçek erkekliği yeniden inşa etmeyi hedefleyen grupların karşısında olan; ateşli topluluğu provoke edecek birçok yeni toplumsal cinsiyet kavramı karışımı harmanı mevcuttur. 1988 yılında, Papa yayımladığı “Kadınların Onuru ve Görevleri Üzerine” adlı apostolik mektupta; insanlığa kadınların annelik için yaratıldığını ve bu işlevlerinin erkekleriyle karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Bu güçlü ayrımları sürdürmek için gösterilen çabaların kendisi bize aslında sınırların ve farklılıkların o kadar da durağan ve keskin olmadığını kanıtlar niteliktedir. Bugün de bazı siyasetçilerin, din adamlarının ve ataerkil düzeni sürdürme yanlısı insanların hararetli söylemleri bu korkuların ürünüdür. Var olan sadece keskin sınırlar değil aynı zamanda eşitsizliklerdir de. Bugün birçok kilise ve cami erkeklerin yönetimindedir ve bu yaygın bir kalıptır. Birçok sektör bilim, teknoloji ve hatta siyaset de erkek egemen bir durum söz konusudur. Birçok ülkede -ki bunların içinde nüfusları azımsanmayacak sayıda ülke var- okuma yazma öğrenen erkeklerin sayısı kadınlardan fazladır. Okuryazarlık oranlarına baktığımızda: Nijerya’da %78 erkek, %60 kadın; Hindistan’da %73 erkek, % 48 kadındır.²⁴ Dünya genelinde okuma yazma bilmeyen insanların üçte ikisi kadındır. ABD, Avustralya, İtalya ve Türkiye gibi ülkelerde orta sınıf kadınlar yüksek öğretim hakkını edinmişlerdir ve buna ek olarak, birçok meslekte yönetici olabilmelerine

²⁴ Connell, op.cit., s. 6-7.

rağmen önlerinde daha fazla güç edinmek ve daha yüksek noktalara ulaşmak noktasında gizli bariyerler vardır.²⁵

Kadınlarla erkekler arasındaki farklar üzerine biyolojik yapının ve çevresel faktörlerin oynadığı rol hakkında ve bunların da terminolojiye yansımaları konusunda farklı görüşler vardır. *“Biyolojik temeli olan farklılıkların “cinsiyet” ile sosyokültürel temelli olan farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır. Toplumsal cinsiyet terimini feministler kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarını vurgulamak üzere kullanmayı tercih ederken bazıları da cinsiyet terimini politik olarak yanlış buldukları için kullanmakta kimileri de bu iki terimi birbiri yerine geçecek şekilde kullanmaktadırlar ve toplumsal cinsiyet sözcüklerinin ikisini de aynı anlamı verecek şekilde birbirlerinin yerine kullandıklarını çünkü cinsiyetin biyolojik ve sosyal yönlerinin çok ilişkili olduğunu ve ayırmanın bazen güç olduğunu belirtmektedirler.”*²⁶

Toplumsal cinsiyet eşitliği kadınların olduğu kadar bugün erkeklerin de önemli gündem maddelerindedir. Günümüzde cinsiyet eşitliğini sağlamak ve güçlendirmek için erkeklik babalık üzerine de birçok çalışma yasal düzenleme gerçekleştirilmektedir. Özellikle Kuzey Avrupa’da gerçekleşen bir çok yasal düzenleme babaların çalışma hayatındaki durumlarını iyileştirmekte ve çocukların sadece annenin bakımına ihtiyacı varmışçasına kadınlara spontane bir sorumluluk yükleyen kalıplaşmış görüşü de bir yerde yıkmayı hedeflemektedir.²⁷ Bu tür düzenlemeler örnek teşkil etmeleri ve farkındalık yaratmaları açısından son derece önemlidir.

²⁵ Connell, op.cit., s. 6-7.

²⁶ Dökmen, op.cit., s.3.

²⁷ Uluslararası Çalışma Örgütü’nün yayınladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve İnsani Çalışma Şartları Raporu’na göre Norveç, annelere verilen 11 aylık ücretli izne ek olarak babalara da en uzun ücretli izin hakkını tanımaktadır. Norveç’te yapılan bu yasal düzenleme kadınların iş

Toplumsal cinsiyet farklılıklarının doğal bir oluşum olduğu düşüncesi insanlar bu inancı taşımadığı zaman ortaya çıkan durumları toplum nezdinde dışlanan ve ötekileştirilen durumlara çevirmektedir. Örneğin birbirine aşık olan iki aynı cinsten insanın durumu halen mücadelelere rağmen çoğu toplumda kabul görmemekte ve “doğal olmayan” kategorisine sokulmaktadır.

Erkek ya da kadın olmak önceden belirlenmiş bir durum değildir. Erkek ya da kadın olmak bir oluşturu bilfiil inşa edilmiş bir durumdur. Simone de Beauvoir'ın da dediği gibi “kadın doğulmaz kadın olunur”. Erkek ve kadınların toplumdaki pozisyonları paralelse bu prensip erkekler için de geçerlidir. “Erkek doğulmaz erkek olunmalıdır.”²⁸

1.2. ATAERKİL PERSPEKTİF VE KADIN

Yüzyıllar boyunca var olan kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğü ve egemenliği hem toplumların benliklerine hem de kurumlarına yerleşmiştir. Erkek otoritesine ve egemenliğine dayanan bu toplumsal örgütlenme düzenini ataerkil düzendir. “*Klasik Antik Çağ'dan bu yana içselleştirilen ve ataerkilliğin temellerini atan erkeklerin üstünlüğü düşüncesi siyasal modernliğe kadar tartışma konusu yapılmadı. İkinci düşünce sistemi ve ikili kategoriler cinsiyetler arasındaki karşıtlıktan esinlendi ve bugün de algılarımızın düzenlenişine müdahale etmeyi sürdürüyor.*”²⁹

Aralarında Konfüçyüs, Aristoteles, Aquinolu Thomas ve David Hume'un da olduğu birçok düşünür erkeklerin kadınlardan üstün olduğuna inanmakla birlikte bu üstünlüğün kaybedilmemesi gerektiğini son derece ateşli bir şekilde savunmaktaydı. Aristoteles, bütün türlerde olduğu gibi insanda da erkeklerin

hayatına katılımını arttırmayı bununla birlikte erkeklerin de ev hayatında geçirdikleri sürenin artmasını ve çocuk bakımına katılmalarını öngören temel bir görüş olarak yaygınlaşmıştır. (http://www.ilo.org/global/publications/world-of-work-magazine/articles/WCMS_081359/lang-en/index.html adresinden 25/05/2018 tarihinde alınmıştır.)

²⁸ S.M. Kimmel, Gendered Society s. 25.

²⁹ Dominique Schnapper, Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 507.

dişilerden üstün olduğuna inanıyordu. Aquinolu Thomas erkeklerin üstünlüğünün Aden Bahçesi³⁰’nden beri var olduğunu ve bunun ilk günahın da öncesinde bir olgu olduğunu söyler.

Tarih boyunca süregelen bu düşünceler Rönesans’ın dogmatik düşünceyi reddeden hümanist yapısında bile değişim göstermemiştir. Erasmus kadınları “deli ve saçma birer hayvan” olarak tanımlarken Spinoza ise hiçbir şekilde devlet yönetiminin kızlara bırakılamayacağını söyler. Bunun nedeni bütün kızların bir gün kadın olarak kocalarının iktidarı altında yaşayacak olmalarıdır. Bu bir seçim ya da olasılık değil aksine kadınların doğalarının bir gereğidir. Bu genel düşüncenin aksine Platon Devlet’ de iyi ailelerden gelen genç kadınların avam tabakadan gelen erkeklere göre tartışmasız üstün olduğunu, seçkin kadınların devletin savunmasına ve yönetimine katılması gerektiğini söylemektedir. Kadınları yapılan yasaların dışında tutmak devletin varlığına zarar verecektir. İyi yönetilen bir devlet için kadınların en iyilerinin de yönetime katılması gerekmektedir. *“Platon’a göre, kadınlar kendilerini eylemsizliğe bıraktıkları için, toplumsal yaşamdan dışlanmamalıdır. Çünkü kadınlar, zaten toplumsal yaşamdan dışlandıkları için kendilerini bırakmaktadır (en azından içlerinde en iyi olanları, kendini eylemsizliğe kaptırmayacak olanlarıdır). Dolayısıyla toplumsal mutluluk söz konusu olduğunda kopukluk olmamalıdır, çünkü bir cins en zayıf diğeri en güçlü olsa da devletin korunması için yaratılıştan gelen bir kimlik vardır. “Aslında bir devletin hem kadınlar hem de erkekler açısından mümkün olan en seçkin yapıya sahip olmasından daha iyi ne olabilir?” diye sorar Platon. İyi yönetilen bir devlet isteniyorsa, kadınların en iyilerini buna katmak gerekir.”*³¹

Hocası Platon’un aksine Aristoteles kadınlara yönelik ayrıştırıcı bir tutum göstermiştir. Aristoteles’e göre yaratılıştan bir başkasının malı olan insanlar vardır bu insanlar insan özelliği taşımalarına rağmen başkasının malıdır. Köleler

³⁰ Kitab-ı Mukaddes’te Adem ve Havva’nın yaşadığı cennet bahçesidir.

³¹ Marc Sautet, Kadınların Özgürleşmesi Üzerine, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 22.

gibi kadınlar da kocalarına aittir. Bununla birlikte Aristoteles'in erkeğin üstünlüğüyle ilgili düşünceleri şu şekildedir:

“Erkekle dişi arasındaki ilişkide, önceki doğadan üstün beriki ise aşağı ve uyruktur. Bundan ötürü, diyebiliriz ki, iki insan topluluğu arasında, zihinle beden ya da insanla hayvan arasındaki kadar geniş bir ayrılık olan her yerde, işleri bedenlerinin kullanımından ibaret kalan ve kendilerinden daha iyi bir şey beklenemeyecek olanlar, bence doğadan köledir. Sözü edilen benzerlerinde olduğu gibi, onlar için de böylelikle yönetilmek ve uyruk olmak daha iyidir.”³²

“Eski Yunan'ın hukuksal temelini oluşturan On İki Levha Yasası erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini yeterince kanıtlamaktadır. Öncelikle miras babadan oğula geçtiği için, kadın miras alamaz. Bir babanın oğlu olmasa bile, kadın kendisine düşen paydan istediği gibi yararlanamaz, bir kadın dul kalırsa eşinin mallarını edinemez. Bir temsilcisi olması gerekir. Her türlü yasal işlem, her türlü hukuksal hareket için kendisi ve diğer erkekler arasında aracılık yapan bir vasisi vardır. Ayrıca oy hakkı yoktur ki bu da onun bağımlılığını sürekli kılar. Aristokratik ve vergiye bağlı rejimin devrilmesinden sonra halktan –fakir olsa dahi- her erkeğe bu hak verildiğinde bile, hiçbir kadın –zengin olsa dahi- yüksek düzeyli görevlilerin belirlendiği seçimlere katılma hakkını kazanamamışlardır. Hiçbir kadın seçilebilir değildir. Hatta Romalı kadınların seslerini duyurmak için bile bir araya gelmeleri yasaktır. Yine de kocalarının ya da vasilerinin aracılığıyla talepte bulunabilirler.”³³

“Rousseau, bir kadının hiçbir koşulda kendisini bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini söylüyor; onun görüşüne göre, kadın doğal kurnazlığını kullansın diye korkutularak yönetilmeli ve erkek ne zaman rahatlamak istese, ona tatlı bir arkadaşlık sunacak alımlı bir nesne olsun diye koket bir köleye dönüştürülmelidir. Rousseau, doğaya dayanarak geliştirdiğini iddia ettiği savlarını daha da ileri götürür ve tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ile

³² Aristoteles, Politika, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 14.

³³ Sautet, op.cit., s. 27.

cesaretin yayılmasında belli sınırlar gözetilmesi gerektiğini, çünkü kadınlar söz konusu olduğunda yılmaz bir şekilde verilmesi gereken erdemini "itaat" olduğunu söyler."³⁴ Bu bağlamda Rousseau'ya göre kadınların tek bir yurttaşlık görevi vardır; geleceğin yurttaşlarını doğurmak.

Wollstonecraft diğer yandan Havva'nın, Adem'in kaburgasından yaratıldığı öyküsüne bu konuda uzun uzadıya düşünen kimsenin inanmayacağını, bu öykünün ancak erkeklerin kadınlar üzerinde kurmak istediği tahakkümü güçlendirme amaçlı üretildiğinden bahsediyor. Tanrı ve toplum erkeklerden erdemli olmalarını beklerken burada tek bir erdemden bahsedemiyoruz. Peki, bu kadar çeşitli erdem arasında, erdemi tek bir ebedi ölçüte indirgeyemediğimize göre, bu olgu hem erkeği hem de kadını aşağılamış olmuyor mu?

John Stuart Mill aydınlanmacı liberalizmin değişim rüzgarları ışığında kadın haklarıyla ilgili daha önceki düşüncelerden çok daha eşitlikçidir ve kadınların köleleştirilmelerine karşı çıkmıştır. Kadını erkeğe bağlayan toplumsal ilişkilerin yanlış olduğunu, bu yanlış ilişkiler devam ettikçe de insanlığın ilerleyemeyeceğini savunur. Bunun yanı sıra Mill, Liberal Parti üyesi olarak kadınların oy hakkını parlamentoda savunan ilk kişidir.

John Stuart Mill'in kadınların özel alandaki mahkumiyetinin toplum için ne denli eşitsiz bir durum yarattığıyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Kadınların ev işlerinin dışındaki şeylerde yetersiz oldukları fikrinin sadece onları ev işlerine mahkum bırakmak amacıyla yaşatıldığına inanıyorum; çünkü henüz erkeklerin büyük çoğunluğu bir eşitle yaşama fikrine tahammül edemiyorlar. Bu durum olmasaydı politika ve politik ekonomi konusunda fikri olan herkes, insan ırkının yarısını hem kazançlı meşgalelerden hem de neredeyse bütün yüksek toplumsal fırsatlardan aciz bırakmaktaki adaletsizliği kabul ederdi. Erkeklerin en alık ve basit

³⁴ Marry Wollstonecraft, Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi, s.39.

olanlarının bile yasal olarak hakkı olan işlere kadınlar ya yetersiz bulunuyor ya da yeterli olanların bu işlerde çalışması, fırsatların sadece erkeklere sunulabilmesi için yasaklanıyor. Geçen iki yüz yılda, kadınların yetersizliğinin sebeplerinin açıklanması (nadiren) gerektiğinde, bu açıklama onları düşük zeka kapasitesi üzerinden yapılmadı ki zaten kadınların günlük hayatın zorluklarının üstesinden gelişini görenler buna gerçekten inanmıyordu da. O günlerde bunun sebebi hep, kadınların yetersizliğinden çok toplumun faydası olarak kabul edildi.”³⁵

Mill, kadınların yapmasının yasaklandığı şeylerin tam olarak onların en başarılı olabilecekleri şeyler olduğu noktasına dikkat çekmektedir. Kısıtlı imkanlara ve yasaklara rağmen kadınlar Kraliçe Elizabeth ve Victoria kadar güçlü birer yönetici, Jeanne d’Arc kadar kahraman bir savaştçı olabilmişlerdir.

Kadınlar ve erkekler arasında var olduğu iddia edilen zihinsel farkların; kadınlar ve erkekler arasında olan fırsat eşitsizliğinin doğal bir sonucu olduğunu ve bu durumda bir hak ihlali olduğunu ifade eder.

Simone de Beauvoir’in de belirttiği gibi tarihsel gelişimde “kadın erkeğin – ötekisi- olarak kurgulanmış ve bağımsız öznelğini inkar etmiştir. Bu kurgu iktidarı terk etmek istemeyen, gücü elinde bulundurmamak isteyen erkeklerin, ataerkil düzenin adeta can yeleği olmuştur ve kadınların bu olguyu kolektif bir şekilde sorgulamaya başlamalarına kadar da güç kaybetmemiştir.

1.3. EŞİTLİK

“Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar erkeklerin tutarsız kararsız bilinmeyen keyfi iradelerine tabi olduklarına göre bu kölelik durumu değildir de nedir?” Mary Astell’in 18. Yüzyılda söylediği bu sözün üzerinden üç yüz yıl geçti ve birçok mücadele sonuç verdi. Kadınlar ve erkekler o günlere göre çok daha eşit bir konuma gelmekle kalmadı; eşitlik olgusu muhayyile yeteneği gelişmiş birçok

³⁵ John Stuart Mill, Kadınların Özgürleşmesi, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 71.

dünya vatandaşı için aynı zamanda vicdani bir gereklilik halini aldı. Eşitlik günümüzde eşit yaşayabilen kadınlar için hala mücadele konusudur. Bunun nedeni ise kadınlar olarak her ne kadar başladığımız noktanın çok ilerisinde olsak da bu şartları elde edememiş birçok kadın ve en önemlisi kız çocuğunun varlığıdır. Öte yandan, patriyarka hala bütün kadınlar ve hatta erkekler için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki elde ettiğimiz şartları korumak, geliştirmek ve yaygınlaştırmak zorundayız.

Eşitlik ve feminizm tarihine baktığımızda birbirleriyle paralel olduklarını görebiliyoruz. Eşitlik 17. yüzyılda mutlak monarşi karşısında yurttaşları toplum içinde güçlendiren yeni bir ideolojinin temel argümanıydı. Dünyada ses getirmesi ve artık göz ardı edilemeyecek kadar güç kazanması Fransız Devrimi sonrasına tekabül ediyordu. Yayınlanan bildirge burjuva kadınlarını eşitlik üzerine umut vadeden bir düşünceye soksa da bahsedilen eşitlik ve özgürlük erkekler için yaratılan yeni bir düzen olmanın ötesine geçmiyor. Bu noktada kadınların mücadelesi daha da haklı bir hal almıştı.

“Erkekler nasıl oluyordu da tanrının huzurunda yeni bir eşitlik ve toplumsal değişme anlayışını savunurken nüfusun yarısını sürekli olarak göz ardı edebiliyorlardı? Kadınlar devrimci toplumun değerlerine sarılıyor eski toplumun değerlerine karşı çıkıyorlardı. Onlara göre keyfi yönetim boş inanç akıldışı gelenekler ve boş tartışmalarla bilgiçlik taslamak eski toplumların özelliğiydi. Diğer iki saygın kaynağın Aristo ile İncil’in sürekli kullanılması ise daha fazla sorun yaratmaktaydı.”³⁶

“Kadınların durumu konusundaki tartışmaya Aristo’nun katkısı şu sözleriyle özetlenebilir: “... ve kadın eksik bir erkektir çünkü dişinin dişi olması belli bir eksiklik dolayısıyladır” ve kadınların bu fikre karşı savundukları görüş bir doğal eksiklik teorisinin çürütülmesi etrafında örülmüştü. Kadın ile erkeğin zihinlerinde hiçbir fiziki “maddi” farklılık yoktu (burada fizyolojik cinsel bir eksikliğin varlığının

³⁶ Mitchel, Oakley, op.cit., s. 32-33.

ölçüm yoluyla kanıtlanmaya çalışılması için 19. Yüzyılı beklemek gerekecekti.) Akıl gücü- insanlığın hayvanlar üzerindeki üstünlüğünün bir eksikleri varsa- bu ancak- onların zihinlerini geliştirmek için eğitsel ve toplumsal fırsatlara sahip olmamalarının bir sonucu olabilirdi.”³⁷

“İncil’in bilinen kadın düşmanlığını yeniden yorumlayabilmek için de- yabana atılmayacak bir çaba harcanıyordu. Mary Astell- St. Paul’un- canalıcı pasajlarda aslında alegorik bir ifade kullanmış olduğunu öne sürüyordu. Yine de bu tezin karışıklığının ardında – aklın yeni sağduyusal yönüne bir gönderme vardır.

Fani Adem’in Havva’dan önce yaratılmış olması- Havva’nın ona doğal olarak bağımlı olması gerektiğini kanıtlayan bir şey değildir-. Tıpkı canlı varlıkların – balıkların- kuşların ve hayvanların her ikisinden de önce yaratılmış olmasınının – insanların bu hayvanlara bağımlı olması gerektiğini kanıtlayamayacağı gibi...”³⁸

“Feministler -toplumun kabul ettiği değerlerin verdiği bir hak olarak- her mantıklı kişinin kendilerine eşit davranmasını talep ediyorlardı. Eşitlik konusundaki tezler bugün de geçerlidir ve eşit haklara ilişkin bu feminist talepler (özellikle eğitim ve meslek sahibi olma konusunda olanlar) hala yeterince gerçekleşmiş değildir. Ancak eşitlik talepleri daha da radikal bir içerik kazanmıştır.”³⁹

Eşitlik kavramının temel dinamiği tüm insanların ırk dil din ve cinsiyet farklılıkları gözetmeksizin eşit hak ve şartlara sahip oldukları ayrımcılığa uğramadıkları bir sosyal düzende yaşamalarıdır. Eşitlik ve ayrımcılıktan kaçınma hukukun üstünlüğünün temellerinin bir parçasıdır.

³⁷ Ibid., s. 32-33.

³⁸ Ibid., s. 32-33.

³⁹ Ibid., s. 32-33.

1.4. AYRIMCILIK

Ayrımcılık⁴⁰ yasağı da eşitlik gibi insan haklarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Ayrımcılık yasağı bütün insan hakları sözleşmelerinde vardır. Ayrımcılık, insanlara karşı önyargı veya düşmanlık duygularıyla farklı davranmak olarak değerlendirilebilir.⁴¹ Kişiyeye sahip olduğu özellikler -ki bu bazen cinsiyet, ırk, gibi doğuştan kazanılan özellikler olabilir- yüzünden toplumsal, siyasi, kültürel katılımların dışında tutma ve fırsat eşitliği sağlamama ayrımcılığın yasaklanmasının nedenidir. Çünkü ayrımcılığın olduğu bir toplum düzeninde insan hakları idealinin gerçekleşmesi imkansızdır. (Bknz. CEDAW)

Uluslararası alanda bütün sözleşmeler ayrımcılık yasağına değinmektedir. 1993 yılında gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın bir sonucu olan Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı'nda ayrımcılık yasağının temel bir uluslararası insan hakları hukuku kavramı olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak ayrımcılık yasağı konsepti, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nden (CEDAW) esinlenmiştir.⁴²

Cinsiyete dayalı ayrımcılık dediğimizde ise, kadınların temel özgürlükler ve insan haklarından yararlanması, tüm toplumsal mekanizmalara katılım süreçlerinden dışlanmaması, cinsiyete dayalı herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaması anlamına ulaşırız. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması ile birlikte, tüm klasik insan hakları belgeleri yeniden okunmuş ve bu çerçevede değerlendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu çerçevede değerlendirilmesiyle birlikte, bu konuya duyulan hassasiyet ve bakış açısı da yeniden inşa edilmiştir.

⁴⁰ Ayrımcılık Amsterdam antlaşmasında geçen bir terimdir.

⁴¹ Dönmez, op.cit., s.12.

⁴² D.Moeckli, Human Rights and Non-Discrimination in the "War on Terror", Oxford University Press, 2012 s. 58

“Kadınlara yönelik ayrımcılığın⁴³ görünüş biçimlerine bakıldığında öncelikle ekonomik, siyasal ve sosyal alanda dışarıda bırakılma ve kadına yönelik şiddetle karşılaşılır. Bu nedenle cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağı değerlendirilirken kadının öncelikle insan olmaktan kaynaklanan ayrımcılığa uğramama hakkı ve şiddet görmeme hakkı olarak ifade edebileceğimiz haklar ön plana çıkar.”⁴⁴

Toplumsal cinsiyete yönelik gerçekleştirilen araştırmalara göre, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık; bir erkek ve kadın arasındaki şiddet ilişkisi gibi kişisel, direkt ve aktif bir ilişkinin ötesindedir. Ayrıca pasif toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ya da kolektif ayrımcılık olarak adlandırabileceğimiz daha dolaylı bir unsur da mevcuttur.

1.5. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARLA BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi⁴⁵, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için gerekli görülen ve kabul gören, stratejik bir araçtır. Toplumsal cinsiyet eşitliği amacına ulaşmak için geliştirilmiş bir strateji ve yaklaşımdır. Kalkınma politikaları, yürürlükteki yasalar, kaynakların dağılımı, planlamaların etüt edilmesi, icra edilmesi ve gözlemlenmesi gibi bütün aşamalarda toplumsal cinsiyet bakış açısını merkez alır.⁴⁶

⁴³ CEDAW'ın “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tanımı” başlığını taşıyan 1. Maddesi şu şekildedir: “Bu sözleşmenin amacı bakımından kadınlara karşı ayrımcılık terimi; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir”.

⁴⁴ G. Erciyeş, N. Aydınoglu, Kadın ve Toplum , Meta Basım, İzmir, 2014, s.46.

⁴⁵ Gender Mainstreaming, her ne kadar dilimize toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması olarak çevrilmişse de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi da gerek kavramsal açıdan gerek uygulamadaki karşılığı açısından doğru bir tercüme olacaktır.

⁴⁶ www.un.org/womenwatch/osagi/gendermainstreaming.html adresinden 26/05/2008 tarihinde alınmıştır.

Walby'e göre bu kavram çağdaş feminizmin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sayede hem yeni bir toplumsal cinsiyet politikası hem de teorinin gelişmesi için yeni bir toplumsal cinsiyet stratejisi oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi pratikte, toplumsal cinsiyete dayalı varsayımları; süreçleri ve sonuçları görünür kılarak temel politikaların etkinliğini iyileştirmektedir.⁴⁷

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi anlayışı, toplumsal cinsiyet eşitliğini anlamak doğrultusunda geliştirilmiş bir uluslararası stratejiyi ifade eder. Bu bağlamda, ayrımcılıkla savaşmak ve kadın-erkek arasındaki eşitliği teşvik eden bir anlayış geliştirmek amacıyla; politikaların hazırlanmasında, tasarlanmasında, icra edilmesinde, izlenmesinde, değerlendirilmesinde ve düzenleyici önlemler alınmasında toplumsal cinsiyet perspektifine dayalı bir anlayışı içermektedir.⁴⁸

“Kadınlar her zaman dünya siyasetinin parçası olmuşlardır; fakat onların rolleri ve katkıları görmezlikten gelinmiştir. Daha derin ve analitik açıdan daha önemli bir düzeyde küresel siyasete ‘cinsiyet gözlüğüyle’ bakılması, geleneksel olarak dünyanın anlaşılmasında kullanılan kavramların, teorilerin ve varsayımların cinsiyet temelinde oluşturulduğunun farkına varılması anlamına gelmektedir. Bu tür bir analiz, ana teorinin kavramsal çerçevesinde etkili olan ‘erkek eğilimli’ önyargıların ortaya konmasını öngördüğü gibi, ayrıca geleneksel kavramsal çerçevenin feminist yaklaşımlar çerçevesinde yeniden şekillendirilmesini temsil etmektedir.”⁴⁹

⁴⁷ Sylvia Walby, Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice, Social Politics: International Studies in Gender, State&Society, Volume 12, Issue 3, 2005, s. 321-343

⁴⁸ <http://eige.europa.eu/gendermainstreaming/What-is-gender-mainstreaming> sitesinden 20/04/2018 tarihinde alınmıştır.

⁴⁹ Heywood, op.cit., s.487

“Feminizm, uluslararası ilişkilerde teorinin doğasını ve genel olarak bilgi siyasetini sorgulamaya açan ‘dördüncü tartışmaya’⁵⁰ katkıda bulunmuştur. Bu yeni yaklaşımlar bütün teorilerin, teorileştirilmenin gerçekleştirildiği sosyal ve tarihi bağlam tarafından sınırlandırıldığını kabul etmektedirler. Peki, küresel siyasete feminizm ya da cinsiyet gözlüğüyle bakmak nedir? Milliyetçilik, güvenlik, savaş benzeri konular cinsiyet temelli nasıl açıklanabilir?”⁵¹

Bu sorunun cevabını ampirik feminizm ve analitik feminizm bağlamında iki şekilde açıklayabiliriz. Ampirik feminizm, liberal feminizmden etkilenmektedir. Erkek egemen kurumların yapısına ve bu kurumlarda kadınların eksik ve ya yanlış temsiline odaklanır. *“Bu düşüncenin etkisi, BM’nin ve Dünya Bankası gibi diğer organizasyonların, özellikle Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı’nın (1976-1985) ilan edilmesinden beri toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi politikasını (gender mainstreaming) benimsemesinde görülebilir. Ancak ‘kadınları ilave etme’ kadınların her zaman uluslararası politika faaliyetleriyle ve küresel süreçlerle ilişkili olduklarını ortaya koysa da böyle bir cinsiyet yaklaşımının sınırlamaları bulunmaktadır. Birincisi bu yaklaşım cinsiyeti analitik değil ampirik bir kategori olarak görmektedir. Bunun anlamı çeşitli küresel süreçlerle ilgili anlayışımızı değiştirmekten çok bu süreçlerin daha fazla farkına varmamızı sağlamasıdır. İkincisi bu yaklaşım ulusal, uluslararası ve küresel düzeylerdeki geleneksel liderlik konumlarında kadınların yeterince temsil edilmediğinin altını çizerek gereksiz yere elit kadınların çıkarlarına yoğunlaşmıştır. Küresel aktörlerin davranışlarını etkileyebilecek cinsiyet dengesizliklerinin düzeltilmesine ise yeterince eğilmemiştir.”⁵²*

⁵⁰ Dördüncü büyük tartışma 1980’lerde başlamıştır ve teoriyle gerçeklik arasındaki ilişki hakkında pozitivistlerle post-pozitivistler arasındadır. Bu tartışma, uluslararası ilişkiler içerisinde sosyal inşacılık, eleştirel teori, post-yapısalcılık, post-sömürgecilik, feminizm ve yeşil siyaset gibi yeni eleştirel bir grubun etkisini artırmasının bir yansımasıdır.

⁵¹ Heywood, op.cit., s.492

⁵² Heywood, op.cit., s.492/493

Analitik feminizmin temelinde ise, cinsiyetle ilgili önyargılar ve kalıplar bulunmaktadır. Farklılık feminizmiyle⁵³ ilişki kurarak dünyanın nasıl algılandığıyla ilgilenmesi bakımından analitiktir. Ana akım teoriler erkek egemen bir düşüncenin ürünü olduklarından analitik feminizm onların erkek egemenliğini veri olarak ürettiklerine dikkat çeker. Hans Morgenthau'nun güç siyaseti yaklaşımında belirttiği gibi, devletlerin sürekli rekabet içinde olan ve çıkarlarını düşünen ve hakimiyetlerinin devamı için güç kullanan yapıları, kocaların ve babaların aile içindeki hegemonyalarıyla bağdaşmaktadır.⁵⁴

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin günümüzde uluslararası politikaların oluşturulmasında temel alınması (NATO gibi sosyal politikaların kıyasla daha az kararlaştırıldığı organizasyonlarda dahi) son derece yaygın bir strateji olmakla birlikte politikaların sonuçları değerlendirildiğinde bu anlayışın eşitliği sağlamada dünya vatandaşları olarak bizlere ivme kazandırdığını söyleyebiliriz.

1.6. İNSAN HAKLARI

İnsan haklarını, en temel ve geniş anlamıyla insan olmanın niteliğindeki onurdan, birey olmasından kaynaklanan haklar; dar anlamda ise temel haklar olarak tanımlayabiliriz. İnsan hakları, bireyin yalnızca insan olmalarından kaynaklanan haklardır. İnsan haklarına konu olan insan gerçek kişileri ifade etmektedir. Gerçek kişi olmanın şartı ise tam ve sağ doğmaktır. Bu bağlamda insan olarak dünyaya gelmek, insan haklarına sahip olmak için yeterli bir nedendir. Bu bakımdan, ırk, din, milliyet, cinsiyet, ekonomik, sosyal ya da siyasal statü ayrımı gözetmeksizin, bütün kişilere sadece insan olmaları nedeniyle tanınan, insan onurunun gereği olarak sahip oldukları vazgeçilmez ve devredilmez hakların tümüne insan hakkı denir. İnsan hakları, evrensel, özgürlükçü, eşitlikçi, barışçı, sorumluluk telkin edici ve etik temellere dayalıdır.

⁵³ Farklılık feminizmi, kadınlar ve erkekler arasında biyoloji, kültür ya da maddi tecrübeler çerçevesinde ortaya çıkmış olan ortalıktan kaldırılamaz nitelikte farklılıklar olduğunu öne süren feminizm türüdür.

⁵⁴ Heywood, op.cit., s.493

Bu haklar düşüncesi, felsefesi ve gelenekleriyle demokratik ülkeler açısından evrensel olup, ayrı kişi ya da kültürlerle göre farklılık göstermez.⁵⁵

“Hak kavramının anlamı için, gerek İngilizce’deki “right” gerekse başka dillerdeki karşılığında (örneğin Fransızca “droit”) iki temel ahlaki ve siyasi anlam taşıdığı söylenmektedir: Doğruluk ve yetki. Doğruluk bir şeyin ya da eylemin doğru (haklı) olmasını; yetki ise, bir kimsenin bir hakka sahip olmasını ifade eder. Hak, hukuk düzenince tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekil ve koşulları gösterilmiş, yararlanılması toplumca sağlanmış özgürlüktür veya hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir.”⁵⁶

“İnsan hakları temelde ahlaki iddialar ya da felsefi düşüncelerdir fakat 1948 yılından beri belli derecede hukuki içerik de kazanmıştır. İnsan hakları, en temel olarak insanların insan olmaktan dolayı sahip olmayı hak ettikleri haklardır. Bu yüzden belli bir ulus, ırk, din, cinsiyet, sosyal sınıf üyeleri için değil tüm insanlar için geçerli olmaları bakımından “evrensel” haklardır. Bu evrensellik Thomas Jefferson (1743-1826) tarafından kaleme alınan ve şu ifadeleri içeren Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde açıkça ifade edilmiştir: “Biz şu gerçeklerin açık olduğu görüşüdeyiz: Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır, onları yaratan Tanrı, kendilerine bazı vazgeçilmez haklar vermiştir.”⁵⁷

İnsan hakları kavramının en temel şartı şüphesiz tüm bireylere sergilediği eşit yaklaşımdır. Kişilerin sahip olmaları şart olan bu haklar, dil, din, cinsiyet, ırk, etnisite ya da herhangi bir sosyal statü farkı gözetmeksizin herkesin eşit bir şekilde sahip olacağı haklardır. Modern insan haklarının da ötesinde insan haklarının felsefi, dinsel, kültürel gelişimi çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. İnsan hakları insanın varoluşunun en temel ve etik ihtiyacıdır ki bu nedenle her zaman tartışma konusu olmuştur. Savaşlar ve haklar ihlaline dayalı insanlık

⁵⁵ Prof. Dr. Durmuş Tezcan, Prof. Dr. Mustafa Ruhan Erdem, Prof. Dr. Oğuz Sancaktar, Yrd. Doç. Dr. Rifat Murat Önok. İnsan Hakları El Kitabı-,Seçkin Yayıncılık AŞ, Ankara, 2016, s. 29

⁵⁶ Ibid. s. 28

⁵⁷ Heywood, op.cit. s.365

tarihi, kuvvetli bir hukuk düzenini oturtma aşamasında küçümseyemeyeceğimiz ölçüde önemli yol kat etmiştir. Bu hukuk düzeninin oluşmasındaki en temel sorun ve çözüm de insan haklarına dayalı sorun ve çözümler olmuştur.

1.6.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan özgürlüğünün ve insanlık onurunun korunması gerekliliğinin tanınmasının kökeni bazılarına göre Hammurabi'nin eski Babil'deki yasalarından (İ.Ö. Yaklaşık 1780) Yunan Stoacılar ile Roma hukukunun jus gentium (tüm halklar için yasa) prensibine dayanan Batı'nın doğal yasa geleneklerine kadar çok eski düzgünlere kadar uzanır. Bu davranış standartları insan hakları düşüncesine esin kaynağı oluşturur ve insan hakları fikrinin öncüleri -ya da farklı ifadeleri- olarak da görülebilirler.⁵⁸

İnsanın insan olmasından dolayı sahip olması gereken haklar, insan hakları, düşünsel temeli en eski medeniyetlere kadar uzanır. Eşitlik ve adalet olgusu farklı formlara bürünerek felsefe ve din ekseninde geniş yer bulmuştur. Çin, Yunan, Roma Medeniyetleri ve sonrasında tek tanrılı dinlerle gelen kutsal kitaplar değişik felsefi düşüncelerin temellerini atmıştır. Hukuki olarak insan haklarına baktığımızda ise insan haklarını hem doğal hukuk hem de pozitif hukuk açısından değerlendirebiliriz. İnsan hakları doğal haklar olarak doğal hukukun bir parçası olarak devletten ve pozitif hukuktan da öncül bir kavramdır. Bununla birlikte, insan haklarının somut olarak toplumsal yaşantıda yer bulması, korunması ve geliştirilmesi pozitif hukukta yer almasıyla mümkün olmuştur.

1.6.1.1. Felsefe Açısından İnsan Hakları

*"İnsan hakları, sadece tarihi ve hukuki bir olgu değil, aynı zamanda bir değerler ve inançlar sisteminin somutlaşması, harekete geçirilmesidir."*⁵⁹ İnsan haklarının

⁵⁸ Andrew Clapham, İnsan Hakları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 17

⁵⁹ Yahya Kazım Zabunoğlu, Kamu Hukukuna Giriş, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s.25

özünü algılamak, insan haklarına dayalı sorunları kaynağında çözümlenmek ancak insan haklarına felsefi bir bakış açısıyla bakmakla mümkün olacaktır.

Bireyin en temelde sadece insan olmasından kaynaklanan haklarla ilişkin görüşlerin temeli elbette asırlar öncesine dayanmaktadır. Bu düşünce akımını sadece aydınlanmaya, liberalizmin gelişmesine ve 2. Dünya Savaşı'na bağlamak yanlış olacaktır. İlkçağda özgürlük eşitlik ve adalet fikirleri hem Asya'da hem de Yunan ve Roma Medeniyetlerinde yer bulmuştur. Bununla birlikte İslam ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında da eşitlik ve adalet düşüncesi üzerine temeller yer almaktadır.

M.Ö. 5. Yüzyıl'da Antik Yunan'da polis adı verilen bir toplumsal- siyasal birlik mevcuttur. Polis toplumu yurttaşlar ve yabancılardan oluşmuştur. Yurttaş kavramı, ilk başlarda toprak sahibi erkekleri daha sonraki dönemlerde ise silah kullanma hakkı olan erkekleri içine alan bir kavramdır. Kadınlar hiçbir zaman yurttaş terimi içine dahil edilmemişlerdir.

Atina'nın siyaset, kültür ve demokrasi alanında geliştiği bir dönemde, insan ve toplum sorunlarını merkeze alan bir düşünce hareketi olarak Sofizm ortaya çıkmıştır. Protagoras, kamusal kurumların, insan refahına katkı sağlaması gerektiğini, söyleyen bu bağlamda bireyi öne çıkartan ilk düşünürdür. Aklın önemini vurgulayan filozof, toplumun siyasi bakımdan örgütlenmesinin eşit bireyler arasında yapılmış bir antlaşmanın ürünü olduğunu düşünmektedir. Antiphon ve Alkidamas tarafından da benimsenen bu düşünceye göre, devletin ortaya çıkması, insanların özgür bir şekilde kendi serbestliklerini sınırlandırarak, temel özgürlüklerin bir örgütlenme çerçevesinde güçlendirilmesi için yaptıkları bir antlaşma sonucudur. Bu yaklaşımın gelişmiş hali 17. ve 18. Yüzyılda hayat bulan "toplum sözleşmesi" kuramıdır. Sofistler diğer bir yandan kölelik kurumuna da eleştiriler getirmişlerdir. Aynı toplumda yaşayan insanların eşit

olmayan bir durumda olmaları toplumun temeli olan kurucu antlaşmaya aykırıdır.⁶⁰

Siyasal liberalizmin öncülerinden John Locke, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme adlı eserinde insanları “özgürlük durumu” nu yaşadıkları bir “doğa durumu” içerisinde düşünmektedir ancak bahsedilen özgürlük aşırı bir özgürlük durumunu ifade etmez. *“Locke’ un vardığı sonuca göre herkes “kendi varlığını sürdürme hakkına sahiptir” ve bu nedenle de kendi varlığı tehlike altında olmayan herkes elinden geldiğince insanlığın geri kalanını korumalıdır ve hiç kimse başkalarının yaşamını ya da sonuçta yaşam demek olan özgürlüğünü, sağlığını, mallarını alamaz ya da bunlara zarar vermez.”*⁶¹ Locke bu bağlamda yönetimin vatandaşların yaşam, özgürlük ve mallarına yönelik keyfi tutumuna karşı çıkar ve yönetim böyle bir tutum gösterirse yönetsel gücün halk tarafından geri alınmasını savunur. Locke’ un yaşam, özgürlük ve mülkiyete yaptığı atıflar ileriki dönemlerde yayınlanan insan hakları bildirilerinde hayat bulmuştur.

Jean Jacques Rousseau’ya göre *“Toplumsal Sözleşme yoluyla insan doğal özgürlüğünü ve hepsi de onu baştan çıkararak, hepsini de koruyabileceği hakları yitirir; karşılığında sivil özgürlük ile sahip olduğu her şeyin iyeliğini kazanır”*.⁶² Bu bağlamda Toplum Sözleşmesine baktığımızda yaklaşan Fransız İhtilali’nin ve imzalanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin hangi temellerde hayat bulduğunu görebiliriz. Rousseau halkı, sadece devletin oluşumuna değil egemenliğin tüm aşamalarına dahil etmiştir. Rousseau’nun özgürlük ve halk egemenliğine yönelik görüşleri aydınlanmayla değişen dünya siyaset felsefesinde yer almış ve insan hakları için bir etki oluşturmuşsa da Rousseau’nun düşüncelerini elbette günümüz insan hakları düşüncesiyle

⁶⁰ Yrd. Doç. Dr. Uğur Kara. İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri- Anadolu Üniversitesi Yayınları-, s. 25-26.

⁶¹ Clapham, op.cit., s.19

⁶² Clapham, op.cit., s.20

kıyaslamamız imkansızdır. Rousseau bireylerin değil genel iradenin gücüne ve düşüncelerine önem veren bir bakış açısına sahip olmakla birlikte kadınlarla ilgili düşünceleri de günümüz insan hakları prensipleriyle ters düşmektedir.

Doğa durumu ve toplum sözleşmesi hipotezlerinin sonucunda insan haklarıyla ilgili bazı çıkarımlar yapabiliriz. İnsanlar doğa durumunu terk edip siyasi toplum durumuna geçtiklerinde sahip oldukları haklardan sadece devredilmesi gerekli hakları devlete devretmişlerdir (Mülkiyet hakkı, kişi ve özgürlük hakkı gibi hakları devretmediler). Bu devredilmeyen haklar insanlara devlet tarafından verilmediği ve doğuştan sahip oldukları haklar olduğundan bu haklara devlet saygı göstermek zorundadır. Bu noktada devletin müdahale edemeyeceği haklar olduğunu yani devletin de insanlar üzerinde bir sınırı olduğunu görmekteyiz.⁶³

“Modern insan hakları kavramının izleri 18. Yüzyılın sonunda kabul görmüş fikirlere ve metinlere kadar gitmektedir. 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ndeki şu ifade iyi bilinir: “ Bu gerçeklerin karşı konulmaz olduklarına, bütün insanların eşit yaratıldıklarına, bütün insanlara yaratıcıları tarafından belirli, devredilemez haklar bahşedildiğine, bunlar arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama haklarının bulunduğu inaniyoruz.” Bunun ardından 1789’da Fransızların İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi geldi ve çok iyi bilinen ilk iki maddesinin de kabul edip ilan ettiği gibi: “İnsanlar eşit doğar ve hakları açısından özgür ve eşit yaşar” ve “Her siyasi kuruluşun amacı insanın doğal ve devredilemez haklarının korunmasıdır; bu haklar, özgürlük hakkı, iyelik hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya direnme hakkıdır”. Bu devrim bildirgeleri yeni devletlerin ya da siyasaların oluşturulmasında insan haklarını rehber prensipler konumuna yükseltme çabalarını temsil eder. Yine de dile getirdikleri haklar çoğu

⁶³ Kemal Gözler, İnsan Hakları Hukuku, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa , 2017, s.133

zaman yalnızca bu devletlerin vatandaşlarıyla ilişkileri açısından geçerliydi ve bu korumadan yalnızca belirli gruplar yararlanabilirdi.”⁶⁴

Bu dönem ferdiyetçi doktrinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu doktrine göre insan hakları, toplum sözleşmesi gibi soyutlamalarla değil doğrudan bireyin esas alınmasıyla ortaya çıkar. *“İnsan hakları literatüründe kullanılan birey kavramı hukuktaki kişi kavramından farklı olarak sosyolojik hatta biyolojik bir kavramdır. Dictionnaire Petit Robert, ‘individu’ terimini, tahrip edilmeden bölünemeyen kendine has bir varlığı olan şey olarak tanımlamaktadır. Bireyden, toplumdan ayı ele alınan tek bir insan kastedilir.”⁶⁵*

Bu çerçevede, bireyin kendisini amaç olarak gören anlayış yaygınlaşmış, bireylerin özgürlük ve hakları önem kazanmış bu düşünce tarzı günümüz insan hakları anlayışının oluşmasında temel olmuştur. Ancak ferdiyetçi doktrin uygulamada bütün bireyleri eşit bir şekilde kapsayamaması bakımından başarısız olmuştur. Ferdiyetçi doktrinin devleti tamamen dışlayan yapısı, aynı zamanda o haklardan yararlanacak statüsü olmayan insanları da dışlamıştır. Örneğin, devletten bağımsız bireyin sahip olduğu mülkiyet hakkı mülk edinemeyen insanlar için bir anlam ifade etmez. Diğer yandan kadınların belli okullara gitmesi yasaklanmışken eğitim hakkının da bir anlamı yoktur. Bu eksiklikler sonucu sosyal haklar doktrini ortaya çıkmış, tüm insanlara insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmeyi hedefleyen bu doktrin, devletin sosyal hakları sağlamakla yükümlü olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda devlet, bu yaşam düzeyini sağlamak için gerekli adımları atmalıdır ve bireylerin eşit bir şekilde yaşaması için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Anlayış olarak bu doktrin 18. Yüzyıl sonunda anayasalarda yer bulmaya başlamışsa da pozitif anlamda sosyal hakların uygulanması 2. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir.

⁶⁴ Clapham, op.cit., s.23

⁶⁵ Gözler, op.cit., s.135

“İnsanların özgür olabilmeleri için, ferdiyetçi doktrinin getirdiği klasik haklar (kişi hürriyeti, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, seyahat hürriyeti, düşünce hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, haberleşmenin gizliliği, konut dokunulmazlığı vs.) gereklidir ancak yeterli değildir. Bu hakların yanında sosyal hakların da tanınması gerekir. Bununla birlikte sosyal haklar tek başına hürriyeti sağlayamaz. Klasik hakları tanıyıp güvence altına almayan bir devlette, sosyal hakların tanınması, o devlette hürriyetin bulunduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla klasik hürriyetlerle sosyal hakların sentezi gerekir.”⁶⁶

1.6.1.2. Pozitif Hukuk Açısından İnsan Hakları

Yeniçağ ve doğal hukuk fikrinin gelişmesiyle; aydınlanmayla insan hakları yeni bir boyut kazanmış eşitlik, özgürlük, kardeşlik temellerinde gerçekleşen Fransız İhtilali ise hakların somutlaşması açısından büyük bir adım olmuştur. Fransız İhtilali ve sonrasında imzalanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi eksikliklerine rağmen etkili ve ses getiren bir bildirge olmuştur. Ancak gelişen milliyetçilik fikri, gerginleşen siyasal ortam ve gerçekleşen iki büyük dünya savaşı ortaya hakların ihlal edildiği ve insan haklarının gelişiminin duraksamaya uğradığı bir dönemi beraberinde getirmiştir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde imzalanan bildirgeler liberal toplum görüşünden, doğal yasaya insan aklına ve evrensel düzene duyulan inançtan doğmuştur. Elbette erk ile vatandaşlar arasında imzalanan ve hak devrine imkan sağlayan her sözleşme günümüzdeki anlayışın çok gerisinde olsa da geldiğimiz ve hedeflediğimiz nokta bağlamında son derece önem teşkil etmektedir.

1.6.1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler

1.6.1.2.1.1. Magna Carta

⁶⁶ Gözler, op.cit., s.138

1215 tarihinde *Magna Carta Libertatum* ile kralın yetkileri feodal beyler karşısında sınırlandırılmış bir sözleşme olmanın ötesindedir. *Magnar Carta*'nın 20. Maddesi; suç ve cezaların orantılı olmasını, 38. Maddesi; yeterli deliller olmadıkça kimsenin davaya konu edilemeyeceğini, 39. Maddesi; yasaya uygun bir mahkeme kararı olmadıkça kimsenin tutuklanamayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte *Magna Carta* ile kurulan Genel Meclis, kralın keyfi kararlarına karşı bir güç teşkil etmekte ve İngiliz Parlamentosunun temelini oluşturmaktaydı. *Magna Carta* içinde bulunan haklar aslında insan hakları ile ilgili düzenlemeler olmasa da gelecekte yapılacak birçok düzenleme için temel oluşturmuştur diyebiliriz. Fermanın sadece toprak sahibi erkek vatandaşları kapsamı limitli bir kesim için çıkarılmış olması ve amacını düşündüğümüzde neden bir insan hakları temel metni oluşturamayacağını da anlayabiliriz. Diğer bir yandan *Magna Carta*'nın insan haklarını ve kadınların haklarını hiçe sayan 54. Maddesi şu şekildedir:

*"Hiç Kimse bir kadının kendi kocası dışında herhangi bir kişinin ölümünden ötürü yaptığı başvuru sonucunda tutuklanamaz ya da hapse atılamaz."*⁶⁷

Gerçekte bir feodalizm manifestosundan başka bir şey olmayan bu belge zamanla efsaneleşmiş, İngiliz halkı genişletici yorumlarıyla bu belgeden yararlanmışlardır.⁶⁸ 1628 tarihli *Haklar Dilekçesi (Petition of Rights)* da bu belgenin krala tekrar hatırlatılması şeklindedir.

1.6.1.2.1.2. İngiliz Haklar Bildirisi

Kral II. James'in ölümü ve devamındaki süreçte ülkede çıkan karışıklıklar sonucunda 1688 yılında Westminster'da; halktan temsilciler, avam kamarası ve lordların bir araya gelmesiyle daha çok parlamentonun keyfi kararlarının önüne

⁶⁷ http://magnacarta.cmp.uea.ac.uk/read/magna_carta_1215/Clause_54 adresinden 15/03/2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁸ Prof.Dr. Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri-Yetkin Yayınları, Ankara, 1993 s.41

geçilmesi amacıyla bir haklar bildirisi yayınlanmıştır. Kralın yetkilerini parlamento karşısında sınırlamış, keyfi tutuklamaların önüne geçilmiştir.⁶⁹

1.6.1.2.1.3. Amerikan Haklar Bildirisi

Doğal haklar doktrininin 17. Ve 18. Yüzyıllar içinde Avrupa'da ekilen tohumları ilk meyvelerini Amerika'da vermeye başlamıştır.⁷⁰ 1783'e kadar devam eden İngiltere- Amerika savaşı sonrasında koloniler Kongre adını verdikleri bir siyasi organ kurmuşlar ve İngiliz Parlamentosuna karşı kendi yasama yetkilerini savunmuşlardır. Kongrenin Anayasa çağrısına ilk cevap veren koloni Virginia olmuş, anayasasında bir haklar bildirgesine yer vermiştir. Bu bağlamda Haziran 1776 tarihli *Virginia Haklar Bildirgesi* kişisel hak ve özgürlüklere yönelik düzenlemeler içermektedir.

Virginia Haklar Bildirgesi'nin ruhunu oluşturan 1. madde şu şekildedir:

- Madde 1: "Bütün insanlar doğuştan eşit bir şekilde hür ve bağımsızdırlar. Doğar doğmaz edindikleri belli bazı hakları vardır; siyasal bir topluluk kurdukları zaman, hiçbir antlaşmayla gelecek nesilleri bu haklardan yoksun bırakamaz, onları bu haklardan vazgeçmeleri için zorlayamazlar; yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bunların arasındadır."⁷¹

Virginia Haklar Bildirisi Madde 1'de de belirttiği gibi bütün insanları kapsayan bir anlayışın ürünüdür. *Virginia Haklar Bildirisi*'nin en önemli özelliği daha önceleri İngiltere'de imzalanan Haklar Bildirisinden farklı olarak, hakların içeriğine geniş bir şekilde yer vermesidir.

⁶⁹ Veynel Gültaş, Geçmişten Günümüze İnsan Hakları, Bilge Yayınevi, Ankara 2004, s.43

⁷⁰ Kapani, op.cit. , s. 43

⁷¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Virginia_Haklar_Beyannamesi adresinden 18/03/2018 tarihinde alınmıştır.

“*Virginia Haklar Bildirisi*, kendisinden sonra imzalanan *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi* için de bir kaynak teşkil etmiştir. Temmuz 1776 tarihli *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi*’nde *Virginia Haklar Bildirisi*’nin ilk üç maddesini büyük ölçüde yenileyen bir çizgi izlenmiştir. Bildiri’ye göre bütün insanlar eşit yaratılmışlardır; yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişmek gibi vazgeçilmez haklara sahiptirler. Yönetimler bu hakları güvence altına almak üzere kurulur ve güçlerini yönetilenlerin verdiği rızadan alır. Bağımsızlık Bildirisi’nde bir devletin görevinin kişilerin yaşam, özgürlük gibi vazgeçilmez doğal haklarını korumak ve bu haklara karışmamak olduğu, aksi halde o devlete karşı isyan hakkının olduğunu söyleyen John Locke çizgisi benimsenmiştir.”⁷²

1.6.1.2.1.4. Fransız İhtilali ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

1789 yılında gerçekleşen ve birçok insanın ölümüyle sonuçlanan Fransız İhtilali sonrasında ülkede barışçıl ve hakların ön planda tutulduğu tarihi bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde insan haklarını korumak amacıyla *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* imzalanmıştır. *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*, 1 önsöz ve 17 maddeden oluşmaktadır. Doğal ve devredilemez kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların vatandaşa verilmesi Bildiri’nin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca Bildiri’de yasa önünde eşitlik, özgürlük, mülkiyet, güvenlik, kanunilik, düşünce özgürlüğü gibi birçok alanda düzenlemeler yapılmıştır.

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi şu şekilde başlar:

“Ulusal Meclis halinde toplanan Fransız halkı temsilcileri, toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının yegane nedeninin; insan haklarının bilinmemesi, unutulmuş olması ya da hor görülüp kâle alınmamasına bağlı olduğu görüşünden hareketle; insanın doğal, devredilemez ve kutsal haklarının

⁷² Kara, op.cit., s.14

resmi bir bildiri içinde açıklamaya karar vermişlerdir. Öyle ki, bu bildiri tüm toplum üyelerinin hiçbir zaman akıllarından çıkmasın, sürekli olarak onlara haklarını ve ödevlerini hatırlatsın. Öyle ki, yasama ve yürütme iktidarlarının faaliyetleri siyasal toplumların amacına uygun olup olmadığı her an denetlenebilsin ve bu iktidarlara daha çok saygı gösterilsin. Öyle ki, bundan böyle yurttaşların basit ve tartışma konusu olmayan ilkelere dayanan istekleri hep anayasanın korunmasına ve herkesin mutluluğuna yönelik olsun. Sonuç olarak Ulusal Meclis Yüce Varlığın huzurunda ve himayesinde aşağıdaki İnsan ve Yurttaş Haklarını kabul ve ilan eder.”⁷³

Daha sonra da 17 madde sıralanır. Bu maddelerden bazıları şöyledir:

- “Madde 1: İnsanlar, haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir.
- Madde 2: Her siyasal toplumun amacı, insanın doğal ve zamanaşımı ile kaybedilmeyen haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.
- Madde 3: Egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.
- Madde 4: Özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir. Böylece her insanın doğal haklarının kullanımı, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan sınırlarla belirlidir. Bu sınırlar ise ancak yasa ile belirlenebilir.
- Madde 5: Yasa ancak toplum için zararlı fiilleri yasaklayabilir. Yasanın yasaklamadığı bir şey engellenemez ve hiç kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.

⁷³ George Jellinek, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine, Pinhan Hukuk, İstanbul, 2017 s. 12

- Madde 11: Düşüncelerin ve inançların serbest iletimi insanın en değerli haklarından. Bu nedenle her yurttaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ve yayınlatabilir, ancak bu özgürlüğün yasada belirlenen kötüye kullanılması hallerinden sorumlu olur.”

Bu çerçevede baktığımızda *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'nin *Amerikan Haklar Bildirisi*yle paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu bildiğe, artık dünyada bazı şeylerin değişmeye başladığının, ortak bir insan hakları politikası yaratmanın imkansız olmadığını, siyasal otoritelerin vatandaşların haklarını yasalar aracılığıyla korunmasının temelini atıldığını ortaya çıkaran bir bildiğedir.

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, *Amerikan Bildirisi*nin ardından ortaya çıkmasına ve *Amerikan Bildirisi*nden pek bir farkının olmamasına rağmen dünya tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu bildirinin yarattığı etkinin nedeni güçlü bir ifade gücüne sahip olması ve kullanılan formüllerin evrenselliğidir. Bu bildiri 1789 Fransız İhtilali'nin ilk bildiğesidir. Bu bildiği izleyen birçok geniş nitelikli bildiğe yayınlanmış ancak hiçbiri *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* kadar geniş yankı bulmamıştır. “19. Yüzyıl'ın başlarından itibaren insan hakları ilkeleri önce Avrupa'da daha sonra da tüm dünyada yazılı anayasaların kabulüyle birlikte uygar milletlerin pozitif hukukuna girmiştir.”⁷⁴ Bu bağlamda 1789 Bildirisi esasen sadece bir parlamento kararı olsa da 1791'de kabul edilen Fransız Anayasası'nın bir kısmını oluşturarak yasal bir hal almıştır.

1.6.1.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler

Ekonomik ve sosyal haklar 1. Dünya savaşının yıkıcı atmosferi sonrasında yavaş yavaş anayasalara girmeye başladıysa da gerçek anlamda ve uluslararası düzeyde karşılık bulması 2. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı insan hakları ihlalleriyle dolu bir savaştı ve bu savaş sonrasında insan hakları itibar kaybetmişti. Bunun bir sonucu olarak

⁷⁴ Kapani, op.cit., s.47.

savaş sona erdiğinde, insanların yaşadığı insanlık dışı şartların düzeltilmesi için birçok devlet ulusal düzeyde anayasalarına insan haklarını koruyan düzenlemeler getirmiş, yeni bir insan hakları anlayışı yayılmış ve klasik haklar genişletilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik ülkelerinden ABD, insan haklarının sağlanmasını özellikle savaşı başlatan totaliter güçlere karşı bir savaş hedefi olarak açıklamıştı. ABD ve İngiltere’de doğan ve güç bulan bu fikir akımı dünya barışının sağlanması ve sürdürülebilmesi için temel bir şart olarak belirlenmiştir ve yaygınlaştırılmıştır. Amerikan Başkanı Franklin Roosevelt’in Kongre’ye sunduğu 1941 tarihli “Dört Hürriyet” demecine göre bahsettiği insanlık için dört temel hürriyet kategorisi, bütün dünya için kurulacak insan hakları düzenine öncü olacaktır.^{75/76}

1945’de aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 50 devlet tarafından imzalanan BM Antlaşması, ilk defa evrensel olarak insan haklarını uluslararası hukuk alanına taşımıştır. Bu bağlamda insan haklarının evrensel bir değer kazanmasını Birleşmiş Milletler’in kuruluşu ve özellikle 10 Aralık 1948’de imzalanan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni temel adımlar olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Birleşmiş Milletler ve insan haklarına sağladığı katkılar geçmişten günümüze hakların korunması, geliştirilmesi ve yayılması noktasında küçümsenemeyecek kadar çoktur. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin hukuki bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte uluslararası alanda insan hakları felsefesinin yerleşmesindeki rolü en az somut bir hukuk kuralı olması kadar değerli ve önemlidir.

Günümüzde artık somut bir hukuk kuralına dayalı olsun ya da olmasın insan haklarıyla ilgili ihlallerin olması durumunda, uluslararası hukukun başlıca ilkelerinden biri olan içişlerine karışmama ilkesinin dikkate alınmayacağı dünya

⁷⁵ Kapani, op.cit., s.61

⁷⁶ Roosevelt, 6 Ocak 1941 tarihli mesajında; insanlığın dört temel hürriyetinin –söz ve ifade hürriyeti, vicdan hürriyeti, yoksulluktan kurtulma hürriyeti, korkudan kurtulma hürriyeti olduğunu söylemiştir

genelinde kabul gören bir olgudur. Uluslararası örgütler insan haklarına dayalı bir görüşün yaygınlaşması için halen fikir öncülüğü yapmakta ve bunu yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar. 2. Dünya Savaşı sonrası imzalanan birçok uluslararası sözleşme hem bunun ispatı hem de ulusal politikalar ve hukuk normlarına örnek teşkil edebilecek formdadır.

1.6.1.2.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

“Birleşmiş Milletler’in kurulması insan haklarının korunması alanında insanlık tarihinde eşi benzeri olmayan bir dönemin başlangıcıdır. BM şemsiyesi altında insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için çeşitli temel nitelikli gereçler oluşturulmuştur. Soykırım Sözleşmesi’nin benimsenmesini izleyen gün Genel Kurul ‘bütün haklar ve bütün uluslar için ortak bir gelişme standardı olarak’ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni ilan etmiştir.”⁷⁷

BM Antlaşması 1945 yılında bildirinin hemen öncesinde imzalanmıştır. Bu anlaşmada, insan haklarına temelden bağlılık, insan haklarına olan inanç geniş bir şekilde yer bulmuştur. İnsan haklarının korunması ve sağlanması dünya barışını sağlamak için atılması gereken en önemli adımdır. Bu adımın atılmasında öncü olmak ortak bir politika ve stratejiyle hareket etmek devletlerin görevidir. Bu anlaşmanın diğer bir önemli özelliği ise, insan hak ve hürriyetlerinin tarihte ilk defa uluslararası hukuk alanında yer bulmuş olmasıdır. Bu noktada insan hakları evrensel bir değer olarak kabul edilmiştir.

1946 yılında Birleşmiş Milletler Çatısı altında bir İnsan Hakları Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon, BM Antlaşmasında bahsedilen ancak listelenmeyen insan hakları kategorilerinin oluşturulması ve iki yıl sonra imzalanacak Evrensel Bildiri’nin çerçevesini oluşturmak için kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu hazırladığı tasarıyı Genel Kurul’a sunmuş, 10 Aralık 1948 günü Tasarı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olarak kabul edilmiştir.

⁷⁷ Clapham, op.cit., s.65

“İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca, oylama sonucunda kabul edilmiş bir karardır. Bu nedenle, teknik hukuk anlamında "tavsiye" niteliğindedir; dolayısıyla da "bağlayıcı " bir etkisi yoktur. Ama 360 kadar dile çevrilmiş olmasının da gösterdiği gibi, Evrensel Bildiri'nin dünya çapında büyük ilgi uyandırdığı bir gerçektir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde belirtilmiş ilkelerin, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne göre (m. 38, hc), "Hukukun, uygar uluslarca tanınmış, genel ilkelerinden olduğu veya uluslararası yapılageliş (teamül) hukukundan (m. 38, 1/b) sayılması gerektiği yolunda görüşlerle, Bildiri'ye hukuksal bağlayıcılık kazandırılmak istenildiği de görülmektedir.”⁷⁸

Bildiri'nin ilk iki maddesi şu şekildedir:

- Madde 1: Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan sahibidirler; birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.
- Madde 2: Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu Bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilir.

Madde 1, insan haklarının en temel felsefesini oluşturan eşit doğma olgusuyla ilgilidir. Bütün insanlar eşit doğar ve eşit haklara sahiptirler. İnsan onuru her şeyin önünde gelir bu madde bütün insan hakları bildirilerinin ve insan hakları amacı taşıyan somut hukuk normlarının temelini oluşturur. Diğer bir yandan madde kardeşlik olgusunu bir yöntem olarak bizlere sunmaktadır. İnsan haklarının korunması ve toplum bireylerinin bu haklara olan inancının geliştirilmesi ancak kardeşlik ruhunun yaygınlaştırılmasıyla mümkün olacaktır.

⁷⁸ Prof. Dr. Rona AYBAY, Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara,2006, s. 6-7

2. Maddede ise insanların uğradıkları ayrımcılığın nedeni olan; ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal ve düşünsel ya da bahsedilmeyen herhangi bir farklılıktan dolayı kimsenin hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılmayacağını belirten bir maddedir. Bu madde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de bir insan hakları sorunu olduğunu ve çözümünün ancak insan haklarına dayalı felsefi görüşle desteklenmiş politikalar aracılığıyla olacağını ipucunu veren bir maddedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi imzalandığı günden günümüze kadar birçok bildiriye ve antlaşmaya ilham vermiştir. Hukuki bağlayıcılığı olmamasına rağmen uluslararası insan hakları düzeyinde manevi değeri büyük bir belgedir ve birçok devlet tarafından kabul görmüştür.

1.6.1.2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni imzaladıktan sonra yeni bir süreç başlamıştır. Bundan sonraki aşamada taraf olan devletlerin Bildiri'ye olan bağlılıklarını denetleyen bir sistem geliştirmek ve yeni bir denetim sistemi oluşturmak gerekmektedir. Bu sırada Avrupa Konseyi de insan hakları alanında çalışmalara başlamış ve zaten kurulmasının temel amaçlarından biri olan insan haklarına dayalı bir sözleşme oluşturmuşlardır. 1950 yılında Roma' da imzalanan ve 1953 tarihinde yürürlüğe giren AİHS, taraf olan devletlere insan haklarının korunması bakımından da hukuki zorunluluk getirmektedir.

AİHS, insan haklarının bölgesel korunması noktasında atılan en önemli adımlardan biridir. AİHS, insan hak ve özgürlüklerinin listelenmesinin ötesine geçerek somut ve ayrıntılı bir biçimde tanımlamıştır. Sözleşmenin ilk amacı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde açıklanan hakları tanıtmak ve uygulanırlığını arttırmaktır. Bu bağlamda Avrupa Konseyi'ne üye devletler ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne taraf devletler arasında insan hakları amacı doğrultusunda bir işbirliğini sağlamak da diğer bir amaçtır diyebiliriz. Nitekim insan hakları gibi fark gözetmeksizin dünya üzerindeki her bireyi ilgilendiren ve her bireyin sahip olması gereken haklar için işbirliğine dayalı ortak bir politika yürütmek son derece etkili ve isabetlidir.

AİHS'nin en önemli özelliği, kapsadığı hakların korunmasını sağlamak amacıyla getirdiği denetim mekanizmasında kendini gösterir. Bu mekanizma içinde üç organ yer almaktadır:⁷⁹

- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
- Avrupa İnsan Hakları Divanı
- Bakanlar Komitesi

Sözleşme maddelerinin ihlali durumunda Komisyona kişisel ve devletlerarası başvurma hakkı bulunmaktadır. Komisyon önüne gelen insan hakları ihlallerini inceleyen ilk organdır. 1959'da kurulan Mahkeme ise insan haklarının devletlerarası platformda korunması amacıyla kurulmuştur. 1 Kasım 1998 tarihli değişiklikle Komisyon ve Divan birleşmiş, ihlalleri inceleme yetkisi oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bırakılmıştır.

1.6.1.2.2.3. Diğer Uluslararası Sözleşmeler

Uluslararası temel belgelerin dışında özellikle AİHS'den sonra bir kısmı BM öncülüğünde olmak üzere birçok bildiri ve sözleşme imzalanmıştır. Bu dönem sonrasındaki sözleşmeler daha özellikli ve tanımlama yönünden daha detaylı sözleşmelerdir. İleriki bölümlerde inceleyeceğimiz Avrupa Birliği Sözleşmelerinde de göreceğimiz gibi gelişen ve değişen dünya siyaseti, toplumsal yapısıyla insan haklarının korunmasına yönelik düzenlenen sözleşmelerin içeriği de değişime uğramıştır. Bu dinamikle birlikte uluslararası sözleşmeler önem kazanmıştır. Bu sözleşmelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (20 Kasım 1989),
- İşkenceye ve Diğer Zalimane; İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi (10 Aralık 1984),

⁷⁹ Kapani, op.cit., s. 71

- Soykırım suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (12 Ocak 1951),
- UNESCO Barışın ve Uluslararası Anlayışın Pekiştirilmesine, İnsan Haklarına Saygının Yayılmasına, Irkçılık, Irk Ayrımı ve Savaş Kışkırtıcılığının Önlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Katkısına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi (22 Kasım 1978),
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme (20 Kasım 1963),
- Halkların Barış Hakkına Dair Bildiri (12 Kasım 1984),
- Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (16 Aralık 1966).

1.7. KÜRESELLEŞME ve İNSAN HAKLARI

Geç modernite ve kapitalizmin bir evresi olarak küreselleşme aslında yeni bir düşünce yöntemini ifade eder. Ülkeler arası sınır ötesi ilişkilerin yanı sıra küreselleşme uluslararası bir değişim ve karşılıklı bağımlılık esasına dayalı bir dünya düzenini ifade eder. Bu çerçevede, Paul Hirst ve Grahame Thompson küreselleşmeyi ülkeler arası ticaret ve sermaye yatırımının gelişen ve genişleyen akışı şeklinde tanımlamaktadır. Bu tür bir küreselleşme mesajlar, fikirler ve ülkeler arası genişleyen hareketlerde de hayat bulabilir. Küreselleşmeye getirilen diğer bir yorum ise onu evrenselleşme ile bağdaştıran yorumdur. Aslında, Oliver Reiser ve Blodwen Dawies, 1940'larda küreselleşme kelimesini ortaya atarken; evrenselleşme ile eşdeğer bir anlam ortaya koymuş, küresel hümanizm bağlamında kültürlerin dünyevi sentezini öngörmüşlerdir. Bu bağlamda küresel dünya genelini, küreselleşme ise deneyimlerin ve amaçların dünyanın her köşesindeki insanlara yayılma sürecini ifade eder.⁸⁰

Küreselleşme, daha çok ekonomik, politik ve kültürel düzeylerde gerçekleşmektedir. Kültürel olarak küreselleşmeye baktığımızda, tikelcilik bağlamında artan bir bilinç, değerlerin ve deneyimlerin karşılıklı mukayesesinin

⁸⁰ Jan Aart Scholte, Globalization a Critical Introduction, Palgrave Macmillan, Newyork, 2005, s. 16

yanı sıra, insan hakları gibi küresel söylemlerin geliştirilmesi gibi noktaları görmekteyiz.⁸¹

“Ne zaman ayırt edilebilir bir sosyal bağlantılar ve pratikler dizgesi bir bölgeden çıkıp kıtalar arası alana yayılıyorsa, o zaman küreselleşme gerçekleşiyor demektir. Ne zaman var olan kıtalar arası sosyal bağlantılar ve pratikler parçalanıyor, birbirinden kopuyor ya da ortadan kalkıyorsa, o zaman tersine küreselleşme⁸² gerçekleşiyor demektir. Ancak birinci süreç ikinciye çok geride bıraktığı zaman, insanlığın bir bütün olarak küreselleştiğini söyleyebiliriz.”⁸³

Bu bağlamda insan hakları ve küresel politikaların hangi noktada bir araya geldiğine baktığımız zaman; insan haklarının evrensel nitelikli yapısıyla karşı karşıya kalıyoruz. Evrensel niteliklerinden dolayı insan hakları, devletlere hem ulusal hem uluslararası politikalarında ciddi sorumluluklar yüklemektedir. İnsan haklarının korunması, gerçekleştirilmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması devletlerin en önemli rolüdür. “Bu bakımdan devletlerarası ilişkiler en azından bir insan hakları boyutu içermek durumundadır. Bu, ulusal düzeyde halka uygulanacak muamele ve başka halklarla ve ülkelerle kurulacak ilişkiler bakımından en azından teoride, ulusal hükümetlere ciddi kısıtlamalar empoze etmektedir. Yine bu, savaşa başvurma ve savaşı gerçekleştirirmeden dış yardım ve ticaret politikalarına kadar birçok konuyu etkilemektedir. Daha ileri düzeyde ve daha tartışmalı olmak üzere, insan haklarıyla ilgili yükümlülükler, başka ülkeleri kendi sınırları içinde insan hakları ihlallerinden alıkoymak için harekete geçmeye, hatta askeri müdahalede bulunmaya kadar uzanabilmektedir. Bu tür askeri müdahalelere <insani müdahale>^{84/85} adı verilmiştir.”⁸⁶

⁸¹ Sylwia Walby, Modernities/Globalisation/Complexities, 2003, s.3

⁸² Küreselleşmenin ters işlemesi durumudur.

⁸³ Charles Tilly, Toplumsal Hareketler, Babil Yayınları, İstanbul 2008, s. 158

⁸⁴ İnsani Müdahale küresel siyasette en yoğun tartışılan konulardan biridir. Bazıları, onu yeni ve daha bilge evrensel hassasiyetlerin, uluslararası ilişkileri yönlendirdiğinin bir kanıtı olarak görürken başkaları da insani müdahaleyi aşırı derecede yanlış anlaşılan ve ahlaki açıdan karmaşık bir olgu olarak değerlendirmektedir. İnsani müdahale ortak insanlık diye bir şeyin olduğu inancına dayanmaktadır. Bu, ahlaki sorumlulukların bir kişinin sadece kendi halkı ya da

Diğer yandan, ahlaki düşüncenin sınır tanımayan evrensel yapısı da insan hakları ve küresel siyaseti ilişkilendiren bir gerçekliktir. *“İnsan hakları, bütün insanlığın, insanlığın tümünden talepte bulunmasından başka bir şey değildir. İnsan hakları doktrininin gittikçe kabul görmesi bu yüzden evrensel hassasiyetlerin artışıyla el ele gerçekleşmektedir. Pogge’a (2008) göre insan hakları evrenselciliğin üç boyutundan her birini uygulamaya koymaktadır; bireysellik (nihai olarak gruplar üzerinde değil insanlar ya da bireyler üzerinde yoğunlaşma), evrensellik (bütün insanların eşit ahlaki değere sahip olduğunun kabul edilmesi) ve genellik (milliyetleri ve diğer özellikleri ne olursa olsun herkesin dikkate alınmaya değer olduğuna inanılması). İnsan haklarının kozmopolitanizmle ilgili sonuçları sadece devletlerin davranış standartlarını belirlerken uluslararası hukuka başvurulması girişimlerinde değil, fakat aynı zamanda yerel ve bölgesel yönetimi güçlendirme ve böylece devletin egemenliğini sınırlandırma ya da yeniden tanımlama girişimlerinde de kendini göstermektedir.”*⁸⁷

1.8. KÜRESELLEŞME ve TOPLUMSAL CİNSİYET

Uluslararası siyaset özellikle ikinci dalga feminizm sonrası döneme kadar toplumsal cinsiyet konusunda tepkisiz bir tutum sergilemiştir. 1980 sonrası dönemde ise feminist yaklaşımların görünürlük kazanmasıyla birlikte özellikle kadınların insan hakları noktasında küresel bir hareketlenme başlamıştır.

devletiyle sınırlandırılmayacağını, fakat potansiyel olarak tüm insanlığı kapsadığına işaret etmektedir.

⁸⁵ İnsani Müdahale anlayışının 2000’li yıllar sonrasında “responsibility to protect” anlayışına dönüştüğünü söyleyebiliriz. R2P veya RtoP şeklinde de anılan bu anlayış, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçları kapsayan dört temel kaygı taşımaktadır. BM 2005 Dünya Zirvesi’nde tüm üye ülkelerin onayladığı küresel bir taahhüttür.

⁸⁶ Heywood, op.cit., s.369

⁸⁷ Heywood, op.cit., s.369

Farkındalıkların artmasıyla birlikte üretilecek politikalara toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bakılmasının da önü açılmıştır.⁸⁸

“Feministlerin küresel kapitalizmin toplumsal cinsiyet süreçlerine gösterdiği ilgi, kalkınma incelemelerinde, neo-liberalizm eleştirilerinde, uluslararası ilişkilerde, uluslararası ekonomik politika ve ulus-aşırı ağlarda kendisine yer bulmuştur.”⁸⁹

Uluslararası ilişkiler alanında çalışan feministler öncelikle önemli bir soruya cevap aramışlardır: Kadınlar nerede? Geleneksel ve erkek egemen kurumların yaygınlığı devam ederken kadınların hem dünya siyasetindeki hem de güçlü erkek egemen kurumlarla ilişkileri ve bu kurumlar karşısındaki yeri sorgulanmış hala da sorgulanmaya devam etmektedir. Özellikle cinsiyetin sadece biyolojik olmadığını, toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkması, algılanması ve yaygınlaşmasıyla kadın erkek arasındaki farkların toplumsal bir olgudan ibaret olduğu gerçeği ortaya çıktıktan sonra, kadın erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesi hem bir insan hakları sorunu hem de bir küresel amaç haline gelmiştir.

Toplumsal cinsiyetin çatışma ve güvenlik analizleriyle olan yakın ilişkisi de onu bir uluslararası politika konusu haline getirmektedir. 1980 sonrası dönemde uluslararası güvenlik aynı zamanda toplumsal cinsiyet bakış açısıyla şekillenmiştir. Bu çatışma ve güvenlik politikaları erkeklik ve kadınlıkların inşasına ve yeniden üretilmesine etki eden olgulardır. Öncelikle feministler, çatışma ve çatışma çözümlenmesinde kadın ve toplumsal cinsiyetin rolünü incelemişler ve bu inceleme sonucunda kadınların her zaman hem kurban hem de şiddetin faili olarak çatışmaya konu oldukları ve toplumsal cinsiyetin bu analizlerden soyutlanamayacağını belirtmişlerdir. Diğer yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde Güvenlik Sektörü Reformu⁹⁰ gibi tüm dünyayı ilgilendiren

⁸⁸ Heywood, op.cit., s.487

⁸⁹ George Ritzer, Küresel Dünya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 468

⁹⁰ Uluslararası bir örgüt olarak kalkınma ve güvenlik alanlarında siyasi-idari otorite örgütlenmesine sahip Avrupa Birliği, 2000’li yılların başından itibaren güvenlik sektörü reformunu politikası oluşturma sürecini başlatmıştır. Bu politika yaklaşımı, uluslararası örgütler

oluşumlarda insan hakları ve hukuka, ayrımcılık olmaksızın salt bir saygı anlayışı hakim olmuş, feminist bakış açısı bu tarz reformları da toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirmiştir.⁹¹

Toplumsal cinsiyet rejiminin küreselleşme yoluyla modernizasyonu, kadınlara yönelik piyasada ücretlendirilen işlerin, aile içi ve ücretlendirilmeyen işlere nazaran sayısal ve oransal artmasının yanı sıra kadınların eğitim oranının artması ve eğitimdeki cinsiyete dayalı eşitsizliklerin azalmasıyla da ilgilidir. Bu modernizasyon, aynı zamanda, hem siyasi arenada hem de sivil toplum kuruluşlarında kadınların siyasi temsilindeki artış ve istihdam edilen kadınların çıkarlarının artmasıyla bağlantılı bir demokratik rejime karşılık gelmektedir. Bununla birlikte istihdam piyasasıyla ilgili toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar ve fırsat eşitliği sağlama noktasında işgücü piyasasını düzenleyen politikaların geliştirilmesi buna ek olarak çocuk bakımı gibi istihdam edilen kadınların ihtiyaç duymaya başladığı hizmetlerin artırılmasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği, uzun süreli ücretli doğum izninin sağlanması gibi, istihdamın ve bakıcılığın birleştirilmesini kolaylaştıran uygulamaya yönelik yasal olarak bağlayıcı direktifler getirmiştir. Dolayısıyla, ekonomik büyümenin etkisi ve kapitalist gelişmeyle ilişkili piyasa temelli ekonomik ilişkilerin genişletilmesi, toplumsal cinsiyet rejiminin modernizasyonu üzerindeki etkisinden dolayı işyerinde cinsiyet eşitsizliğini azaltabilir. Tabii ki, bu sürecin aktifleştirilmesi, çalışan kadınların siyasal baskıya karşı politikanın geçirgenliğinin önemli müdahale değişkenine bağlıdır. Dolayısıyla, küreselleşmenin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkisi, bir ülkenin yönetim politikalarında ve içine sokulduğu uluslararası rejimlerde demokrasinin doğası ve seviyesi tarafından yönetilir.

ile gelişmiş ülkeler tarafından güvenlik ve kalkınma alanlarında nispeten geride olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde reform biçiminde uygulamaya konulmaya başlamıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu tür reform programlarının standart bir yöntem dayalı olarak tek bir çatı altında toplanmaya çalışıldığı görülür. Bu reform programı, güvenlik sektörü reformu olarak adlandırılmıştır. Bu dönemden itibaren, güvenlik sektörü reform programı hem uygulamadan elde edilen tecrübelerle göre hem de çeşitli disiplinlerden etkilenecek geliştirilmeye çalışılmaktadır. Güvenlik sektörü reformu, uluslararası örgütler ve/veya gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerine doğru bir politika transferi özelliği taşımaktadır.

⁹¹ Mark Beeson&Niick Bisley, Issues in 21 st Century World Politics: Rahel Kunz&Marianne H. Marchand, Gendering World Politics in the 21st Century s.227

Güney'in⁹² birçok ülkesinde, bu politikalar, kredilerinin bir koşulu olarak yapısal uyum programlarını talep eden küresel finans kurumlarını eleştirel olarak içerir. Kadınların siyasi seslerinin doğrudan duyulmadığı bu tür koşullar altında, kapitalist kalkınma, kadınlara daha fazla çalışma ve iyileştirilmeyen bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği olgusu sağlayabilir, ancak bu iki karşıt dinamiğin etkileri arasındaki denge, yerel koşullara göre değişim gösterebilir.⁹³

1.9. KÜRESEL FEMİNİZM

Küresel feminizmi anlamamız için öncelikle çok kültürlü feminizmden bahsetmemiz gerekmektedir zira küresel feminizm ve çok kültürlü feminizmin birbirleriyle benzeyen birçok yönü bulunmaktadır. İkisi de “kadın özcülüğünü”⁹⁴ sorgulamakla birlikte kadınlar vardır düşüncesiyle bir nevi Platon bakış açısıyla yola çıkmaktadır.

Diğer yandan benzerliklerine rağmen ikisini ayıran keskin çizgiler de vardır. Çok kültürlü feminizm, sadece bir ülkede bile –örneğin ABD örneği- bütün kadınların eşit yaratılmadığına dayalı bir anlayışa sahiptir. Irkına, bulunduğu sosyal sınıfa, cinsel yönelimine, yaşına, mensup olduğu dine, eğitim ve meslek durumuna, medeni durumuna hatta sağlık durumuna göre ABD’de bulunan her kadın Amerikan Kadını olma deneyimini farklı yaşayacaktır. Çok kültürlü feministlerin bu anlayışına ek olarak küresel feministler daha çok kadınların birinci dünya, üçüncü dünya ülkelerinden hangilerinin vatandaşı olduğu; endüstriyel ya da gelişmekte olan toplumlardan hangisine üye olduğu, sömürgeci ya da sömürülen ülkelerden hangisinin vatandaşı olduğu noktasına vurgu yapmaktadır

⁹² Avrupa Birliği’ne üye olan güney ülkelerini ifade etmektedir.

⁹³ Sylwia Walby, Modernities/Globalisation/Complexities, Nisan 2003, s.7

⁹⁴ Kadın özcülüğü, aynı cinsiyete mensup bütün insanların o cinsiyete ait niteliklere ya da özelliklere sahip olduğunu iddia eden bir düşüncedir.

çünkü kadınların bu durumu baskıyı nasıl deneyimledikleri sonucunu değiştirecektir.⁹⁵

Küresel feminizmin, çok kültürlü feminizmden ayrılmasının diğer ve en önemli nedenlerinden biri de sömürgeci ve milliyetçi politikaların ve pratiklerin baskıcı sonuçlarına; güçlü hükümetlerin ve dev şirketlerin dünyayı paylaşarak nasıl 'birinci dünya' , geri kalanların da 'üçüncü dünya' olarak adlandırıldıklarına odaklanmasıdır.

Çok kültürlü feminizm de feminizmin tanımının, ırk ya da sınıf kaynaklı ve ya emperyalizm ya da sömürgecilik kaynaklı, kadınları baskılayan her çeşit olguyu içerecek şekilde genişlemesini savunmaktadırlar. Küresel feminizm, dünyanın bir noktasındaki kadınları baskı altına alan durum genellikle dünyanın diğer ucunda neler olduğundan etkilenmektedir noktasına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda küresel feminizm için dünyanın herhangi bir yerinde kadınlara uygulanan baskı ve zulüm devam ettikçe hiçbir kadın özgür olamaz. Gelişmiş bir toplumda yaşayan, iyi eğitilmiş ve kariyerli bir kadın olmamız; dünyanın diğer bir noktasında bir kadın toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddete maruz kaldığında ya da bir kız çocuğu eğitiminden alıkonularak evlendirildiğinde hiçbir anlam ifade etmeyecektir.⁹⁶

Gelişmiş ülkelerin toplumlarına mensup kadınların sadece cinsiyete dayalı problemler yaşadığına ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın deneyimleyebilecekleri en kötü baskı şekli olduğuna dayanan görüşe ek olarak gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin toplumlarına mensup kadınlar cinsiyete dayalı sorunlardan ziyade ekonomik ve siyasi sorunlarla ilgili kaygılarını vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte bu kadınlar üçüncü dünyaya ait bir toplumun mensupları olarak, gelişmemiş bir toplumda olmanın yarattığı baskı ile kadın olmanın yarattığı baskı arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu nedenle bu kadınlar kendilerini feminist olarak tanımlamaktan kaçınarak Alice Walker'ın

⁹⁵ Rosemarie Putnam Tong, op.cit., s. 212

⁹⁶ Rosemarie Putnam Tong, op.cit., s. 226

“kadıncılık” terimini kullanırlar. Walker bu terimi, “siyahi kadın ya da beyaz olmayan kadın” bağlamında ortaya atmışsa da terim ırk ve sınıf ayrımlarını aşan bir anlama kavuşmuştur.⁹⁷

Üçüncü dünya toplumlarına mensup kadınların feminizm bakış açısına tepki olarak birinci dünya toplumuna mensup feministler kadıncılık bakış açısına toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı yeterince önemsemediği gerekçesiyle karşı çıkmaktadırlar. Bununla birlikte çoğu bu kadınların feminizme karşı besledikleri çekincelere karşı anlayışlıdır.⁹⁸

Charlotte Bunch'a⁹⁹ göre küresel feminizm, dünyanın dört bir yanındaki bütün kadınların eşit haklara sahip insanlar olarak benzerlik ve farklılıklarını tartışmak için bir araya gelebildikleri bir düzeni sağlamalıdır. Bu bağlamda Charlotte Bunch küresel feminizmi tanımlarken iki temel hedeften bahseder:

- Kadınların seçme özgürlüklerinin ve ev dışındaki hayatlarını kontrol etme güçlerinin olduğu bir dünya düzenine ulaşmak. Yaşamlarımız ve bedenlerimiz üzerinde kontrol yetisine sahip olmak, gerek insanlık onuru için gerekse bağımsızlık için her kadının sahip olması gereken asli bir gerekliliktir.
- Ulusal ve uluslararası düzeyde daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluştururken mevcut tüm eşitsizlik ve baskı formlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu, kadınların değişimin sağlanması için ulusal kurtuluş mücadelelerinde, ulusal kalkınma planlarında ve yerel- küresel mücadelelerde yer alması anlamına gelir.¹⁰⁰

Küresel feministlere göre kişisel olan politiktir. Kişinin evinde yaşanan ve kişisel olan –yatak odası da dahil olmak üzere- daha geniş sosyal katmanlarda da

⁹⁷ Rosemarie Putnam Tong, op.cit., s. 226

⁹⁸ Rosemarie Putnam Tong, op.cit., s. 226

⁹⁹ Amerikalı feminist yazar ve insan hakları aktivisti, Rutgers Üniversitesi Küresel Liderlik Merkezi kurucu müdürü.

¹⁰⁰ Rosemarie Putnam Tong, op.cit., s. 227

kadınlar ve erkeklerin birbiriyle olan ilişkisini etkilemektedir. Artık üreme özgürlüğü ve cinsel özgürlük de en az siyasi ve ekonomik özgürlük kadar önemli olmalıdır. Sosyalist feminist Emily Woo Yamaski bu konudaki temel noktayı şu şekilde ifade ediyor: “Ben, pazartesi günü Asya-Amerikalı; Salı günü bir kadın; Çarşamba günü bir lezbiyen; perşembe günü çalışan/öğrenci; Cuma günü radikal politikacı olamam. Ben her gün bütün bunların hepsiyim.”¹⁰¹

Bu bağlamda, küresel feminizm kadınların yaşam boyunca karşılaştıkları birçok baskıyı vurgulamanın ötesinde bütün dünyadaki kadınların maruz kaldıkları değişik baskı formlarına yönelik deneyimlere odaklanmıştır. Küresel feminizm için küresel olan lokal, lokal olan küreseldir

. Örneğin ABD’de yaşayan bir kadın dünyanın genelindeki bütün kadınların yaşamını etkilemektedir, aynı şekilde dünyanın herhangi bir noktasında yaşayan bir kadın da ABD’de yaşayan kadınların yaşamını etkilemektedir. Bunch, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor:

Küresel feminizm bilinci oluşturmak ve bunu güçlendirmek için lokal olanı küresel, küresel olanı lokal hale getirmeliyiz. Böyle bir toplumsal hareket uluslararası seyahat ve konferanslara indirgenmemelidir. Elbette bu bahsedilenler amaca ulaşmak için gerekli olabilir fakat dünyanın değişik bölgelerinde bulunan ve aktif olan kadınlar arasında gerçekleşecek bir bağlanma duygusu üzerine odaklanmalıdır. Endüstriyel toplumlarda kadınlar için bu bağlantı; evdeki mücadelemizin gerçekliğine, diğerlerinden öğrenebileceğimiz bilgi ve deneyimlere duyduğumuz ihtiyaca, ve eylemlerimizin doğuracağı küresel çıkarımları anlamak için göstereceğimiz çabaya dayalı olmalıdır.

¹⁰¹ Rosemarie Putnam Tong, , op.cit., s. 227

1.10. TOPLUMSAL CİNSİYET ve İNSAN HAKLARI

Yüzyıllar boyunca siyaset felsefesinin ortaya koyduğu birçok düşünce, iktidarların geliştirdiği birçok politika, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan sözleşmeler, antlaşmalar ve yasama organları tarafından düzenlenen kanunlar; en özgürlükçü olanlarından iktidarı en çok kısıtlayanlara kadar birçoğu eril bir dille yazılmış ve kamusal alanın hakimi olan erkeklerin özgürleşmesi üzerine oluşturulmuştur.

“Erkekler ile kadınların toplumsal eşitlik talebi, yurttaşların eşitliğinin ilan edilmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Kadınların dışlanması yalnızca bir sistem, yani demokrasinin yapısal bir ögesi olmamakla kalmamıştır; demokrasi, onların içselleştirilmesi ilkesine fırsat vermiş, uzun vadede kadınlara, kamu alanının çeşitli ortamlarına girme ve başta eğitimden yararlanarak kadın öznenin kendine sahip çıkmasına izin vermiştir. Çünkü demokrasi, cinsiyet farkını içselleştirmeyi üstlenerek dönüşüme uğrar. Nitekim Fransız Devrimi sırasında çıkan tartışmalar da bunu göstermektedir. Devrimciler, herkesin siyasal katılımında eşit olması hakkını vermekle kadın sorununu gündeme getirmekten kaçınmadıklarını gösterdiler. 1790’da Condorcet¹⁰², kadınlara da yurttaşlık hakkının tanınmasını önerdi. Olympe de Gouges 1791’de Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni ilan etse de giyotinden kurtulamadı. Bununla birlikte kadınların etkin yurttaşlar olmasını engellemek için biyolojik farktan (biyolojik doğaları gereği özerk olmaktan ve akıllarını kullanmaktan aciz olan kadınlar insanlığın bir parçası değildi) söz etmek zorunda kalındığı bilinir.”¹⁰³

“Kadınlar açısından insan haklarına baktığımız zaman, her üç kuşak hakkın tanımını ve gelişiminin önemli bir ortak paydaya sahip olduğunu söyleyebiliriz: Bu haklar tipik olarak, erkeklerin yaşam deneyimlerini ve önceliklerini temel aldıkları için, var olan yapılarıyla, kadınların karşı karşıya olduğu riskleri tam olarak

¹⁰² Marquis de Condorcet, Fransız aydınlanma filozofu. Eğitim ve kadın hakları savunucusudur.

¹⁰³ Dominique Schnapper, op.cit., s.13,14

dikkate almamakta ve onların gereksinimlerine yanıt vermemektedir. İşte “kadınların insan hakları” kavramı da bu noktada gündeme geliyor.”^{104/105}

Tarihsel süreçte son derece heyecan uyandıran “insan ve yurttaş hakları” kavramı maalesef kadınlar için sadece daha da düşündürücü bir süreci başlatmış ve dışlayıcı olmuştur. Fransız Devrimi’nden sonra İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi açıklanırken kadınlar bu bildirinin dışında tutulduklarının farkındaydılar. Aslında bu dışlanma, liberal düşünce tarzının da gelişmesiyle birlikte kadınlar için bir kıvılcım ve kadınların bu haklar için mücadele etmesine öncü olmuştur.

“De Gouges, İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi’nin bir aldatmacadan ibaret olduğuna işaret etmek ve bildiride geçen “insan” kelimesinin sadece erkekleri kastettiğini ortaya koymak için 1791 Anayasası’nın yayınlanmasından birkaç gün sonra “Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi’ni yazdı.”¹⁰⁶ Bu bildirgede de Gouges, erkeklere verilen hakların kadınlara da verilmesi gerektiğini ve erkeklerle kadınların eşit konumda olduklarını belirtiyor.

Olympe de Gouges’un Bildirisi’nin başlangıç metni şu şekildedir:

“Biz, anneler, kız çocukları, kız kardeşler, ulusun temsilcileri, Ulusal Meclis’e alınmayı talep ediyoruz. Toplumun sefaletinin ve siyasal iktidarların ahlaki bozulmuşluğunun başlıca nedenlerinin, kadınların haklarının tanınmaması, unutulması ya da göz ardı edilmesi olduğunu göz önüne alarak, kadınların doğal, devredilemez ve kutsal haklarını bir bildirgeyle ilân etmeye karar verdik. Böylelikle istiyoruz ki, bu bildirge toplumun bütün üyelerinin gözü önünde

¹⁰⁴ Fatmagül Berktaş, op.cit., s. 36

¹⁰⁵ Hak ve Hürriyetler tarihsel olarak ortaya çıkışlarına göre “birinci kuşak haklar”, “ikinci kuşak haklar” ve “üçüncü kuşak haklar” şeklinde üçe ayrılır. Birinci kuşak haklar, kişi haklarını ve siyasal hakları ifade eder. İkinci kuşak haklar, sosyal ve ekonomik hakları ifade eder. Üçüncü kuşak haklar ise çevre hakkı, barış hakkı, çevre hakkı, bilgi edinme hakkı gibi yeni nesil hakları ifade eder.

¹⁰⁶ Diren Çakmak. Fransız Devrimi’nde Kadın: Eksik Yurttaş, Ege Akademik Bakış Dergisi,2007-7/2, s 734

dursun, herkese hak ve yükümlülüklerini hatırlatsın; kadınların ve aynı şekilde erkeklerin iktidarı kullanmaları siyasal kurumlar açısından karşılaştırılabilir ve buna daha çok saygı gösterilsin; kadın yurttaşların basit ve dokunulmaz esaslara dayanan şikayetleri daima, anayasanın ve iyi geleneklerin korunması ve herkesin esenliği için etkili olabilsin. Güzelliği ile olduğu kadar anneliği üstlenme cesaretiyle birlikte düşünülen kadın cinsi olarak bugün, Tanrının da yardımıyla, kadının ve kadın yurttaşların haklarını bu bildirgeyle tanıyor ve ilan ediyoruz.”¹⁰⁷

Gerçekleşen Fransız Devrimi sonrasında bir kadından gelen bu talep son derece insani ve doğal bir talepti çünkü devrim süresince kadınlar da erkekler kadar mücadele etmiş ve direnmişti. Artık kadınlar da uğradıkları ayrımcılığın ve ötekileştirmenin farkına varmışlardı bu nedenle kadınların gerek siyasal gerekse toplumsal hayatta söz söyleme hakları olmalıydı.

Kadın Hakları Bildirisi'nin 1. Maddesi'ne göre: “*Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahip olarak yaşar*”. Bu ve geri kalan 16 makul madde o günler için De Gouges'u giyotine göndermiş olsa da 20. Yüzyılın ikinci yarısında artık kabul gören evrensel bir insan hakları gerçeğidir. De Gouges'un özellikle kadınların siyasi katılım için verdikleri mücadeleyi de özetleyen “Kadın olarak giyotin sehvasına çıkma hakkımız varsa, eylem ve yasaları kamu düzenini bozmamak koşuluyla kürsüye çıkma hakkımız da olmalıdır” düşüncesi Bildiri'nin 10. Maddesini oluşturmaktadır. 1793 yılında de Gouges, kadın cinsine yakışmayacak şekilde politika yapmak suçlamasıyla mahkeme tarafından giyotine gönderilmiştir.

Aydınlanma çağı ve liberalizmle günden güne yayılan eşitlik fikrinin kadınları kapsamıyor oluşu ve politika geliştiricilerin bu gerçekliği sürekli göz ardı etmesi, eşitlik savunan insanların aslında büyük bir eşitsizliğin parçası olmada diretmelerinin bir sonucudur.

¹⁰⁷ Arş. Gör. Ece Göztepe: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2716.pdf>

Ataerkil düşünce yapısının bir ürünü olan dönemin insan hakları anlayışının kadınları dışlaması kadınların aynı zamanda kamusal alandan dışlanmasıyla da açıklanabilir. Bu noktada kamusal alan ve özel alan ayrımı devreye girmektedir. Kamusal alan ve özel alan farkı Yunan felsefi düşüncesine dayanır. Polis (kamusal alan) ve oikos (özel alan) ayrımı kamusal alanı yurttaşlara yani erkeklere, özel alanı ise kadınlara ve çocuklara bahşeden bir düşünce yapısıdır.

“17. Yüzyıla gelindiğinde bu iki alan, hukuksal düzenlemenin uygun alanı (kamusal alan) ile hukuksal düzenlemeden “azade” olan (özel) alan olarak belirlenmişti. Böylece aile hukuki açıdan görünmez kılınmış ve “hukuktan özgürlüğün” cenneti haline gelmişti. Ancak, teoride durum böyle olmakla birlikte, devletin özel alanı hiç düzenlemediği doğru olmamakla birlikte özel alanın özgürlüğü iddiası da bir mitos olmaktan ileri geçmez.”¹⁰⁸ Günümüzde özel alan ile ilgili düzenlemelerin olması ve bu düzenlemelerin geçmişten bu yana gelişim göstermesi devletin özel alandaki erkek özgürlüğünü daraltması umut verici bir gelişme olsa da ataerkil kurumların alışkanlıklara dayalı davranış kalıpları bazen devletin bu müdahalesinin uygulanması noktasında sıkıntılar çıkartabilmektedir. Örneğin kamusal alanda suç teşkil eden bir darp olayının kamusal alanda da aynı derecede suç teşkil etmesi gerekir. Ancak özellikle muhafazakar ataerkil toplumlarda aile içinde kalan hukuksuz durumlara müdahale edilmesi toplum ve kolluk kuvvetleri genelinde çekince yaratabilmektedir.

Yüzyıllar önce bu fark özel alanın ve özel alana ait olanların aleyhineydi. Özel alan erkeklerin hegemonyalarını sürdürdükleri ve hiçbir hukuki düzene hesap vermedikleri bir cennet kadınlar içinse dışına çıkamadıkları bir cehennemdi. Bu nedendir ki Olympe de Gouges gibi birçok kadın insan olduklarını ve eşitlik istediklerini haykırdılarsa da kadınların insan haklarına konu olan insan kavramına dahil edilmeleri feministlerin uzun mücadeleleri sonucu çok geç diyebileceğimiz dönemlerde birçok feministin hayatı pahasına başarıya ulaşmıştır. *“Hemen her ülkede gözlemlenebilen bu başarının, Mill’in eşitlik*

¹⁰⁸ Fatmagül Berktaş, op.cit., s. 39

olgusunun uzun bir süre boyunca gerçekleşmeyeceği öngörüsünü doğrulayacak şekilde, epey yavaş olduğunu gösterebilmek için 1832’de kadınların oy vermesinin yasaklandığı, liberalizmin anavatanı İngiltere’den birkaç örnek vermek yeterli: Genel oy hakkı 1. Dünya Savaşı’ndan sonra, 1928’de tanındı, ama kadınlar, çocukların velayeti konusunda erkeklerle eşit haklara ancak 1973’te kavuştular; boşanmada eşitlik de 2. Dünya Savaşı’ndan sonra sağlanmakla birlikte, İngiliz kocalar 1970 yılına dek, karılarıyla zina yaptığı sabit olan erkeklerden tazminat isteme hakkına sahiptiler; aynı hak, kadınlara tanınmamıştı. Bu nokta yani zina karşılığında kocanın tazminat isteme hakkı, kadının kocanın mülkiyeti altında görülmesinin bir uzantısıdır. Eşit ücret yasası 1970’te, cinsiyet ayrımcılığına son veren yasa 1975’te, evlilik içi tecavüzü yasaklayan yasa ise ancak 1991 yılında çıkmıştır.”^{109/110}

“İnsan Hakları kavramının ve teorisinin tarihsel bağlamı, yani bunların klasik liberal teori çerçevesinde ve Batılı mülk sahibi beyaz erkekler tarafından ortaya atılmış olması, uzun süre sivil ve siyasal hakların ön planda bulunmuş olmasının da nedenini açıklar. Tarihsel olarak burjuvaziye özgü olan soyut hümanizmin indirgemeci mantığıyla genelleştirilen ve evrensellik iddiasını üstlenen “insan” soyutlaması, aslında insanlığın yalnızca bir bölümünü temsil eder ve bu nedenle de onun “hakları” gerçekten evrensel değil kısmi haklardır. “Kadınların insan hakları” kavramının kendisi, başlı başına bu evrensellik iddiasının sahteliğine yöneltilmiş bir eleştiridir. Elbette burada sorun, insan haklarının evrensel olarak geçerli olup olmadığının tartışılması değil, cinsler ve sınıflar üstü soyut ve sahte bir evrensellik anlayışının deşifre edilmesidir. İnsan hakları konusunda cinsler üstü nötr bir yaklaşım, yalnızca, “insan” kavramını

¹⁰⁹ Fatmagül Berktaş, op.cit., s.44

¹¹⁰ Kadınların kocalarının mülkü olarak görülmesinin belki de en çarpıcı örneği, gene İngiltere’deki “karının satılması” –wife selling- geleneğidir. Gelenek uyarınca, karısından kurtulmak isteyen ve boşanma olanağı olmayan ya da bu yolu pahalı bulan koca, karısının boynuna bir kayış takarak onu müzayede yerine götürürdü. Bu konuda bkz. Lawrence Stone, Road to Divorce: England 1530-1987, Oxford Univ. Press, 1992; S. Menafee, Wives for Sale, Oxford Univ. Press, 1981.

“erkek” kavramıyla özdeşleştiren ataerkil anlayışı sürdürmeye ve pekiştirmeye yaramaktadır.”¹¹¹

İnsan haklarına ilişkin ilk dönem gelişmelerin ataerkil olması ve kadınları yurttaşlık ya da insan kavramının dışında tutması, birey ve yurttaş olarak erkekler üzerinde kamusal alanda koyduğu yasakların karşılığı özel alanda kendisini hukuksuzluk ve erkeklerin özgürleşmesi olarak var etmiştir. Birey olarak farklı bir yaşayışa aile üyesi olarak farklı bir yaşayışa dahil olan yurttaş, kaybettiği özgürlüğü özel alandan geri almaktadır.¹¹² Kadınların bir toplumsal grup olarak böyle bir ayrıma maruz kalması insan hakları politikalarının yeniden yapılandırılması için son derece haklı bir nedendir. İşte tam bu noktada kadın hakları ve insan haklarının birbirinden ayrılamayacağını görebiliriz. Cinsiyete dayalı hiçbir ayrımcılık kabul edilemez bu hem kadın hem erkek ve hatta terminolojiye eklenebilecek bütün cinsiyetler için eşit bir insan hakları mücadelesidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir insan hakları düzeni kabul edilemez çünkü cinsiyete dayalı eşitsizlikler -ki özellikle bu eşitsizlikler sistematik bir hal almışsa- ortadan kalkmadıkça üzerine çalışılan, uygulanan, uygulanacak olan, dünya düzeni için hayal edilen hiçbir insan hakları politikasını başarıya ulaştırmayacaktır. Evrensel bir insan hakları düzenini onaylayan ve sürdürülebilirliğini gerçekleştirmeye çalışan bir anlayış; kadın, erkek, trans birey dahil hiçbir grubu dışlayamaz.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri -ki bunlar çoğu durumda insan hakları ihlalidir- evrensel bir insan hakları hukukuyla gidermeye çalışmak ve bu hedefi gerçekleştirmek için her ülkenin kendi iç hukukuyla çatışmayacak bir uluslararası sistemi koruyacak ve geliştirmek için çalışacak uluslararası örgütlerin varlığı gereklidir. Birçok toplumsal kimlik kategorisi gibi cinsiyet de

¹¹¹ Fatmagül Bertay, op.cit., s. 40

¹¹² Özel Alan: “Hukuktan Özgürlüğün” Cenneti mi? : İtaatsizliği cezalandırmak ve özgürlüğü disiplin altına almak için, aile geleneği, kadınları aşağılayan, çocuklara yalan söylemeyi öğreten ve korku hastalığını yayan bir terör kültürünü sürdürmektedir. İnsan Haklarının evde başlaması gerekir. Eduardo Galeano, The Book of Embraces (1989), 143

güç ilişkilerinin adlandırıldığı ve yer bulduğu bir çalışma alanıdır. Sosyal mal ve fırsatların, bazı ilişki türleri ve kimlik biçimleri tarafından ulaşılması daha kolay olduğundan, diğer grupların göz ardı edilmiş, etkisizleştirilmiş ve hegemonya altına alınmış olmaları, birey olmalarından kaynaklanan doğal haklarına yani sosyal fırsatlara, eşit bir şekilde erişebilme hakkına ulaşmada cinsiyet-toplumsal cinsiyet sistemine göre daha dezavantajlı bir seviyede konumlanmalarına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yani cinsiyete dayalı eşitsizlik, doğal olmayan ve aslında eksik olan toplumsal rolleri, kötü niyetli çıkar ilişkilerini çeşitli uygulamalar ve kurumlar aracılığıyla sürekli bir biçimde yeniden üretmektedirler. Bununla birlikte, son birkaç on yıldır gerçekleşen hukuki gelişmelerle birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hukuk aracılığıyla güvence altına alınması olgusu haksızlıkları gidermek ve eşit bir toplum sistemi yaratmak için kilit bir noktayı oluşturmaktadır.¹¹³

Evrensel insan hakları sisteminin, feminist ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir perspektifle yeniden değerlendirilmesi son derece önemli bir küresel sorundur. Bu gerçeklik, geçtiğimiz iki on yıldır kadın hakları hareketinin gelişimi ve evrilmesiyle gözümüze çarpmaktadır. Kadınlar ve kadın gruplar bugün; çevre, insan hakları, dünya güvenliği, demokrasi, kalkınma gibi sosyal konseptleri yeniden tanımlamak için aktif roller almaktadır. Bu durum sadece kadın sorunları dediğimiz alanı değil aynı zamanda toplum sınırlarının kıyısında sürdürülen farklı bir dünya olgusuna karşılık gelen kadınları toplumun kıyılarından merkezine taşıyan bir sorgulamayla toplumsal düzenimizin temel konseptleri kadınların hayatları ve uğradıkları eşitsizlikler noktasında daha iyi çıkarımlar yapabilecektir.

Kalkınma ve insan hakları gibi küresel politikaların ve kavramların yeniden yapılandırılması ancak kadınlar ve bu alanları birleştirerek, kadınların yaşantılarına kulak vererek gerçekleşecektir. Böylece küresel gündem

¹¹³ Susan Marks, Andrew Clapham- International Human Rights Lexicon, Oxford University Press 2005 s. 327

bağlamında kadın sorunlarının ayrı bir alanda olmadığını, sadece haksız bir şekilde ihmal edildiğini kanıtıyoruz. Kısacası kadınları ve kadın bakış açısını bu tür küresel politikaların dışında tutmak üretilecek ortak çözümleri sekteye uğratacaktır.

Evrensel insan haklarına feminist bir perspektif geliştirmek çoğumuz için toplumdaki yerimize dayanan farklı bakış açısı geliştirerek ve insan haklarına dayalı sorunların çözümlenmesinde kadın deneyimleri aracılığıyla soruna yaklaşarak gerçekleştirilecektir.

Vatandaşlık haklarının tartışıldığı Antik Yunan'dan günümüze vatandaşlık kavramından dışlanan toplumsal cinsiyet grubu kadınlar olmuş ve uzun yıllar bu durum devam etmiştir. İnsan hakları tanımlamaları kadınları detaylı bir şekilde içermelidir ki burada tek önemli olan ayrım toplumsal cinsiyet ayrımı da değildir. Bu noktada toplumsal cinsiyet uyruk, ırk, ve sınıf farkı gibi farklı faktörlerle değerlendirmek, kadınların mağdur olduğu birçok insan hakları ihlalinin farkındalığını arttıracaktır.

Kadın bakış açısıyla yapılandırılacak evrensel bir insan hakları sistemi sadece kadınları değil, kadınlar gibi insan haklarının sağladığı faydalardan daha az pay alan diğer edilgen grupların da faydalanacağı küresel hedeflere uygun, sürdürülebilir ve işleyen bir sistem olacaktır.

2. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DAYALI İNSAN HAKLARI POLİTİKALARI YÜRÜTEN KÜRESEL YÖNETİM ARAÇLARI ve İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI DÜZENDE KORUNMASI

2.1. İNSAN HAKLARI POLİTİKALARI ÜRETEN KÜRESEL YÖNETİM ARAÇLARI

2.1.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler 1945'te kurulmuş uluslararası bir kuruluştur. Şu anda 193 Üye Devletten oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler' in misyonu ve çalışmaları, kuruluş sözleşmesinde yer alan amaç ve ilkelere göre yönlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler, uluslararası misyonuna dayanarak, 21. yüzyılda insanlığın karşı karşıya kaldığı; barış ve güvenlik, iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, silahsızlanma, terörizm, insani ve sağlıkla ilgili acil durumlar, toplumsal cinsiyet eşitliği, yönetim, gıda üretimi ve bunlar gibi birçok sorunlarla ilgili eylemler gerçekleştirmektedir. BM üye devletlere; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve diğer kurum ve komitelerde görüşlerini bildirmeleri için ortak bir zemin hazırlamaktadır. Böylece hükümetlerin sorunlar karşısında ortak bir politika geliştirmeleri kolaylaşmaktadır.

BM'ye göre toplumsal cinsiyet eşitliği, sadece temel bir insan hakkı sorunu olmanın ötesindedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, gelişen ekonomileri körüklemesi, verimlilik ve büyümeyi teşvik etmesi nedenleriyle günümüzde asla göz ardı edilemeyecek bir hedeftir. BM uzun yıllardır, Pekin Eylem Planı ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi gibi dönüm noktaları da dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında öncü adımlar atmaktadır. Bu bağlamda kadınlar ve toplumsal cinsiyet

için oluşturulan bir kadın örgütü ve bu örgüt çerçevesinde oluşturulan birçok toplumsal cinsiyet eşitliği politikası vardır. (Bknz. CEDAW)

2.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü

Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü, toplumsal cinsiyet eşitliği için küresel bir öncü olmayı hedefleyen, kadınların ve kız çocuklarının; insan haklarına dayalı yaşam sürebilecekleri bir toplumsal düzeni yerleştirmeyi amaçlayan, potansiyellerinin tamamını kullanabilmeleri için öncelikler belirleyen, eşitlik standartlarının geliştirilmesi ve sürdürülebilmesini hedefleyen, kendisini toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlenmesine adanmış¹¹⁴ bir BM örgütüdür.¹¹⁵

BM Kadın Örgütü, standartların etkili bir şekilde uygulanması, dünya çapında kadınlara ve kız çocuklarına eşitsizlikler karşısında avantaj sağlayacak uluslararası yasaları, politikaları, programları ve hizmetleri tasarlamak için hükümet ve sivil toplum örgütleriyle ortak çalışmalar yürüterek üye devletlere destek olmaktadır. BM Kadın Örgütü, kadınların hayatın her alanına eşit katılımını sağlamayı ve güçlendirilmesini sürdürülebilir kalınmanın bir hedefi olarak yerleştirmek amacıyla küresel alanda çalışmalarını yürütmektedir. BM Kadın Örgütü, bu küresel hedefe ulaşmak için beş alana odaklanmıştır:

- Kadınların liderlik ve katılım oranını arttırmak;
- Kadınlara karşı şiddetin sonlanması;
- Kadınları, barış ve güvenlik sürecinin bütün aşamalarına dahil etmek;
- Kadınların ekonomik güçlerinin artırılması;

¹¹⁴ BM ve diğer örgütleri açıklarken kullanılan bazı kelimelerin yanlış anlaşılması gerekmektedir. Zira bu kelimeler bazen öznel ifadeler olabilmektedir. Bu noktada kelimelerin bu niteliğinin genellikle alıntılama kaynaklı olduğunu belirtmek isterim.

¹¹⁵ <http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women> adresinden 05/04/2018 tarihinde alınmıştır.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ulusal kalkınma planlarının ve bütçelerinin merkezi haline getirilmesi.

Birleşmiş Milletler, uzun yıllardan beri küresel alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasında gerek yeterli bütçenin sağlanamaması gerekse Birleşmiş Milletler'in bu alandaki aktivitelerini yürütecek bir aktörün bulunmaması noktasında sıkıntılarla karşılaşmıştır. Temmuz 2010'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu amacın gerçekleştirilmesi için Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü'nü kurmuştur. Üye devletler BM'nin bu hedefini gerçekleştirmek; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesinin hız kazanması için adım atmışlardır. Bu bağlamda, BM Kadın Örgütü'nün oluşturulması, her anlamda güç ve kaynakların birleştirilmesi ve daha büyük bir etki yaratılması fikriyle BM reform paketine dahil edilmiştir.

Yine de toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri her toplumda derinden yerleşmiş durumda. Kadınlar, insana yakışır işten yoksun kalmakta ve mesleki ayrımcılıkla ve cinsiyetler arasındaki ücret farklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Temel eğitim ve sağlık hizmetlerine sıklıkla erişim engellenmiştir. Dünyanın her yerinde kadınlar şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmakla birlikte siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerinde yetersiz temsil edilmektedirler.

Dünya genelinde bütün toplumlara derinlemesine yerleşmiş olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar, insani şartlarda yaşamaktan ve çalışmaktan mahrum bırakılmışlardır. Kadınlar hem mesleki ayrımcılıkla hem de ücret farklılıklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Dünyanın bazı bölgelerinde, temel eğitim ve sağlık gibi hizmetlerde erişim eşit şekilde sağlanmamaktadır. Kadınlar dünya genelinde şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar, siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerinde yetersiz temsil edilmektedirler. İşte bütün bu nedenlerden ötürü BM Kadın Örgütü, toplumsal cinsiyet eşitliğinin

yaygınlaştırılması, kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi için partnerleri ve politikaları aracılığıyla küresel bir hedef için çalışmalarını sürdürmektedir.¹¹⁶

2.1.1.1.1. Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü'nün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kampanyası: He For She/ Ben Değilsem Kim

He for She, BM Kadın Örgütü'nün bünyesinde oluşturulmuş bir "toplumsal cinsiyet eşitliği" kampanyasıdır. He for She'nin amacı; toplumsal cinsiyet eşitsizliği için erkek ve kadınların ortak bir savunuculuk mekanizmasıyla bir araya gelmesi ve eşitsizlik karşıtı eylem planları oluşturması üzerinedir. Bugün dünya üzerinde birçok küresel şirketin şirket politikalarına giren He for She kampanyası, iş ve toplumsal hayata yeni misyonlar yüklemektedir. Günümüzde dünya, toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında son derece hızlı bir dönüşüme girmiştir. Tüm dünyada birçok birey, politikacı, iş insanı, sporcu, öğrenci ve en önemlisi kadınlar ve erkekler bir arada bu eşitliği sağlamlaştırmak ve yeni bir inşa sürecini başlatmak için; kısacası birbirlerine katı toplumsal roller ve cinsiyetçilik karşısında güç vermek ve destek olmak için bu kampanyaya katılmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kadınların değil erkeklerin de sorunudur bu yüzden bu sorunsalın ortadan kaldırılması ancak erkek ve kadınların ortak dayanışmasıyla mümkündür. Aynı zamanda bir insan hakları sorunu olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği için çıkarılacak ortak ve güçlü bir ses geleceğimizi değiştirecektir.

BM Kadın Örgütü'nün He for She Kampanyası, kadın ve erkeklerden toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlendirilmesini teşvik etmede savunucularından aktif adımlar atmasını istemektedir.

Neden He for She?

¹¹⁶ <http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women> adresinden 05/04/2018 tarihinde alınmıştır.

- Günümüzde halen 3 kadından 1'i eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.
- Dünya çapında 5 parlamenterden sadece 1 tanesi kadın.
- Küresel olarak ücret eşitsizliği devam etmektedir ve kadınlar erkeklerden hala % 10 ila % 30 arasında daha az ücret almaktadırlar.

He for she hareketi dünyanın her tarafından insanları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görünür kılmak ve cesarete dayalı bir güç oluşturmak için bir araya gelmektedir. He for she savunucularını bir araya getirerek ortak bir eylem çerçevesinde toplamayı hedeflemektedir. 29 Nisan 2018 tarihi itibarıyla 1,303,808,896¹¹⁷ dünya vatandaşı, he for she aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için üzerine düşen görevi gerçekleştirme taahhüdünde bulunmuştur. Bu sayı her geçen gün katlanarak artmaktadır.

He for She toplumsal cinsiyet eşitliği için bir logo geliştirmiştir. Bu logo geleneksel toplumsal cinsiyet imgelerini birleştiren bireylerin tüm toplumun fayda sağlayacağı şekilde kadın ya da erkeklerin birbirleri için mücadele ettiği, güçlerini birleştirdiği bir sistemi ifade etmektedir.

He for She için sadece bireyler değil hükümetler de taahhütte bulunmaktadır. Malevi Cumhuriyeti aşağıda belirtilen üç toplumsal cinsiyet eşitliği politikası için taahhütte bulunmuştur:

“Toplumsal cinsiyet eşitliğinin, kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddetin son bulmasının ve kadının güçlenmesinin, ülkemizin sürdürülebilir toplumsal, siyasi ve ekonomik kalkınması için temel teşkil ettiğine inanıyorum.” Arthur Peter Mutharika, Malavi Cumhuriyeti Devlet Başkanı¹¹⁸

¹¹⁷ Kaynak: <http://www.heforshe.org> adresinden 29/04/2018 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁸ <http://www.heforshe.org/tr/impact/peter-mutharika> adresinden 03/05/2018 tarihinde alınmıştır.

Malavi Cumhuriyeti'nin He for She İçin Verdiği Taahhütler:

- **“2015 tarihli Evlilik, Boşanma ve Aile İlişkileri Kanununun (Evlilik Kanunu) uygulanması:** *Halihazırda, Malavi'deki her iki kız çocuğundan bir tanesi 18 yaşını doldurmadan evlenmektedir. Malavi bu sene devrim niteliğindeki Evlilik Kanununu çıkartarak çocuk evliliklerinin son bulmasına yönelik önemli bir adım atmıştır. Malavi bu yasanın önümüzdeki beş yıl içerisinde tam olarak uygulanacağı taahhüdünde bulunmaktadır. Malavi bu amaçla halihazırda özel bir Çocuk Evliliklerinin Sonlandırılması Görev Gücü oluşturmuştur ve bu Görev Gücü doğrudan Devlet Başkanına bağlı olacaktır. Görev Gücünün bir dizi temel sorumluluğu bulunacaktır. Bunların arasında ortalama evlilik yaşı, artan zorluklar ve ilerlemenin gecikmesi konusunda verileri toplamak ve raporlamak ve tüm ülkedeki paydaşları bir araya getirmek yer almaktadır. Ayrıca Hükümet tarafından, konuyla ilgili davaları görmek ve Kanunun uygulanmasını izlemek amacıyla ilçe düzeyinde Evlilik Mahkemeleri kurulacaktır. Son olarak, Hükümet evlilik sicilini değiştirme taahhüdünde bulunmaktadır.”*
- **“Krediye erişimi olan kadınların oranının %30 artırılması:** *Kadınlar, Malavi'de kayıt dışı çalışan esnafın %70'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte günümüzde bu kadınların büyük çoğunluğu krediye erişim sağlayamamakta, arazi sahibi olamamakta veya üretim kaynaklarını kontrol edememektedir. Bu sebepten dolayı kadınlar kayıtlı ekonominin dışında kalmaya devam etmektedir. Yakın zamanda yapılan bir çalışma, Malavili kadınların sadece üçte birinin kayıtlı işgücüne katıldığını ortaya koymuştur. Malavi Hükümeti, bankacılık sisteminde bu kadınlara da bir yer verilmesi için ticari bankalarla yakın bir şekilde çalışacaktır. 2016 yılına kadar tüm ticari bankalar kadınları desteklemek ve güçlendirmek üzere yeni borç verme ürünleri ve seçenekleri geliştirecektir. Kadınların ekonomik açıdan güçlenmesine yönelik ulusal bir platform, sivil toplum örgütleri ve Hükümetle birlikte uygulamayı denetleyecektir. Aynı zamanda kadınların ekonomik açıdan güçlenmesi, yeni Malavi Büyüme ve Kalkınma Stratejisi III (2016 - 2020) içerisinde temel bir öncelik alanı olacaktır ve bu stratejinin uygulanmasına destek olmak ve başta kırsal kesimde yaşayan*

kadınlar olmak üzere krediye erişimi olan kadın sayısının %30 artırılması hedefine ulaşmak için "Kadınların Kalkınması Fonu" kurulacaktır."

- **“Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Ulusal Eylem Planının ve Kadına ve Kız Çocuklarına Karşı Şiddetin Sona Erdirilmesine Yönelik Yönetmeliklerin Uygulanması:** *Şiddet bugün Malavi’de oldukça yaygın ama sessiz bir salgın hastalıktır. Her 5 kız çocuğundan 1 tanesinin ve her 7 erkek çocuğundan 1 tanesinin cinsel şiddete maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte şiddet vakalarının büyük çoğunluğu aile içinde yaşanmakta ve bu yüzden özel bir aile meselesi olarak görülmekte ve çok az vaka yetkililere bildirilmektedir. Şiddet konusundaki eğilimleri tersine çevirmek amacıyla Malavi Hükümeti öncelikle Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Eylem Planı altında, bu konuyu gün yüzüne çıkartacak bir mekanizma kurmak suretiyle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarının bildirilme sayısını artırmayı hedeflemektedir. Hükümet 300 toplum temelli mağdur destek birimini güçlendirecek ve vakaları kolluk kuvvetleri ve yargı makamlarıyla koordinasyon halinde ele alabilmeleri için bu birimlerin kapasitesini artıracaktır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet, şiddet ve cinsellik konusunda olumlu normların geliştirilmesi için standart hale getirilen yönetmelikleri güçlendirmek ve bu yönetmeliklerin uygulanmasını takip etmek amacıyla bir Toplum Liderleri Komisyonu kurulacaktır.”¹¹⁹*

Aşağıda bazı He for She kampanyalarından örnekler bulabilirsiniz:

¹¹⁹ <http://www.heforshe.org/tr/impact/peter-mutharika> adresinden 03/05/2018 tarihinde alınmıştır.

Şekil 1

Ekonomiyi ve iş gücünü yönlendiren Fortune 500 şirketlerinden yalnızca 27 tanesinin CEO'su kadın. Bu CEO'ların iş hayatındaki diğer kadınlara tek tavsiyesi var: "Kendinize inanın ve potansiyelinizi fark edin."¹²⁰

| BERABER ÇALIŞIN

#HeForShe
#BenDegilsemKim

Şekil 2

İş yerinde erkeklerin hepsi fiziksel güç gerektiren işleri sevmeyebilir. Tüm kadınlar da not tutmaya istekli olmayabilir. Ortak görevler için sorumlulukları dönüşümlü olarak dağıtın ve herkese beraber çalışmak için şans tanıyın.¹²¹

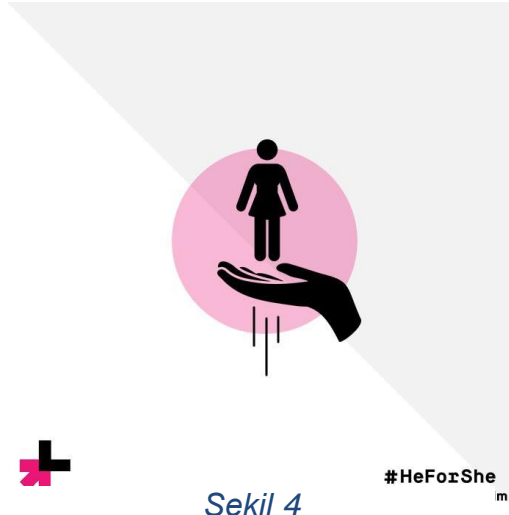
¹²⁰ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹²¹

Şekil 3

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve şiddeti önlemek amacıyla kurulan Promundo Enstitüsü'nün bu yılki araştırmasına göre 18-30 yaş arasındaki erkeklerin en az üçte biri kadınlara taciz veya sözlü saldırıda bulunuyor. Erkeklere yüklenen duygusuzluk, agresif veya sert olma gibi kalıplaşmış rolleri yıkarak bu oranı düşürmesine yardımcı olabiliriz.¹²²

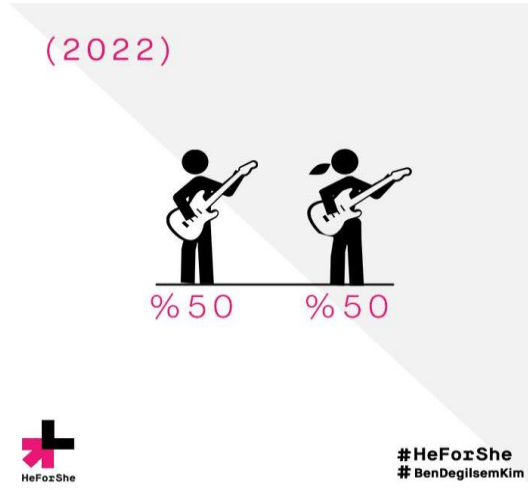
Şekil 4

İş yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığına son vermek mümkün. Kadınların başarılarını erkekler kadar ön plana çıkarmak, yönetici kademelerinde ve işe alımlarda kadın erkek sayısını eşitlemek, kadınların doğum ve benzeri nedenlerle işten çıkarılmalarını önlemek yapılabileceklerden sadece birkaçı.¹²³

¹²¹ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹²² Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹²³ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

Şekil 5

Dünyada düzenlenen 45 müzik festivali birleşerek, 2022'de konserlerde yer alacak sanatçı ve gruplarda 50/50 cinsiyet eşitliğine ulaşacaklarına dair taahhütte bulundu.¹²⁴

Şekil 6

Dünya Ekonomik Forumu 2017 Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre cinsiyetler arası ücret eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, tüm gelişmeler bu hızla devam ederse, tam 217 yıl sürecek.

¹²⁴ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

#HeForShe
#BenDegilsemKim

Şekil 7

Oyun çağındaki kız ve erkek çocuklarının birlikte oynamaları, birbirlerini anlamalarını, benzerliklerini görmelerini ve gelecekte cinsiyetle ilgili önyargısız yetişkinler olmalarını sağlar.¹²⁵

Şekil 8

Dünya Ekonomik Forumu'nda Justin Trudeau, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda söz aldı: “Cinsel taciz sistematik bir sorundur ve kabul edilemezdir. Liderler olarak bu konuda samimi bir şekilde hareket etmemiz gerekiyor.”¹²⁶

¹²⁵ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

Şekil 9

Bir He for She olarak, iş yerinde kullanılan dilin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak gözden geçirilmesini talep edebilirsin. Cinsiyetçi dili terk etmekle başlayabilirsin.¹²⁷

Şekil 10

Çocukların zihnine gelişme çağından itibaren yerleşen cinsiyetçi kalıp yargıları kırmak mümkün. Çevremizdeki kız ve erkek çocuklarına kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu sık sık tekrarlayalım.¹²⁸

¹²⁶ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹²⁷ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹²⁸ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

Şekil 11

Cinsiyet ayrımını keskinleştiren kadın-erkek rollerinin pekiştirilmemesi için okullara büyük pay düşüyor. “Kız gibi” ya da “erkek gibi” kalıplaşmış ve eşitsizliği üreten ifadelerden kaçınılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde büyük bir adım.¹²⁹

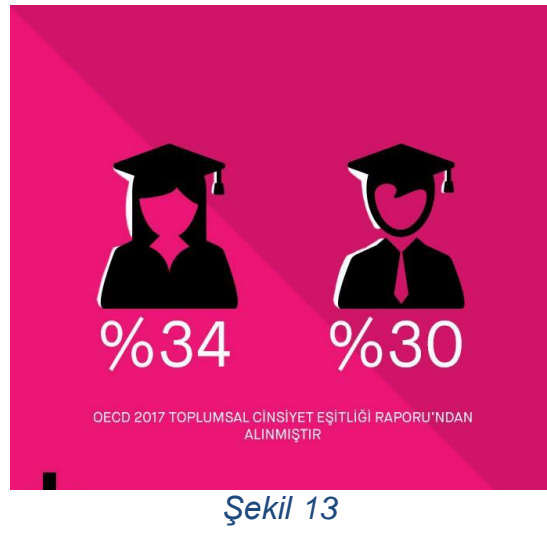

Şekil 12

İnternette olanlar herkesi ilgilendirir. Küçük düşürme, aşağılama, takipçilik, taciz, tehdit, iftira siber zorbalıktır. İnternet zorbalığına karşı çıkın.¹³⁰

¹²⁹ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

¹³⁰ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

Şekil 13

OECD ülkelerinde, kadınların yüzde 34'ü, erkeklerin ise yüzde 30'u yüksek eğitilmiş. Buna rağmen erkeklerin yüzde 74'ü, kadınların yüzde 62'si iş sahibi. Sen de bir He for She olarak kadınların iş hayatına eşit katılımını desteklediğini gösterebilirsin.¹³¹

2.1.2. Avrupa Birliği

Toplumsal cinsiyet eşitliği, AB için temel bir değer olmakla birlikte Birliğin sosyal ve ekonomik büyümesi için de son derece önemlidir. AB 2020 Büyüme Stratejisi bünyesinde, mevcut ekonomik ve sosyal sorunların üstesinden gelmek, güvenilir bir sosyal adalet sistemi oluşturmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması olmazsa olmaz bir hedeftir. AB'nin yaklaşık elli yıldır süren politikalarına rağmen hala toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üye devletler açısından devam etmektedir. Bu nedenle de yeni politikalar geliştirilmeli ve adımlar atılmalıdır.

“Avrupa Birliği, 1957 yılından günümüze kadar olan süreç içinde kadın-erkek eşitliği alanında bir mevzuat çerçevesi oluşturmuş ve bu kapsamda iş, mal, hizmet, eğitim, terfi ve çalışma şartları açısından eşit muamelenin sağlanmasını

¹³¹ Kaynak: He for She Sosyal Medya Hesapları.

öngören 13 adet Direktifi uygulamaya koymuştur. 2000 yılında gerçekleştirilen ilk kapsamlı politika çerçevesinin kabul edilmesinin ardından 2006 yılında, 2006-2010 dönemi için 6 öncelik alanı ve bu alanlarda anahtar eylemler belirleyen, Topluluk politikalarında kadın-erkek eşitliğini desteklemek için gerekli olan araçları tanımlayan bir doküman olan “Kadın erkek eşitliği için yol haritası” (Roadmap for equality between women and men) kabul edilmiştir.”¹³²

AB Toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi, 2006-2010 dönemlerini kapsayan “Kadın Erkek Eşitliği İçin Yol Haritası” raporu doğrultusunda gelişme göstermiştir. Bu bağlamda; cinsiyet temelli şiddetin ve ayrımcılığın sonlandırılması, eşit temsil imkanlarının sağlanması, eşit ücret politikası, cinsiyet kalıplarının yıkılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin AB dışındaki ülkelerde de sağlanması temel hedefleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda AB, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yasal düzenlemelerin ve mali programların oluşturulması, politikalar üretilmesi, ortaklık geliştirme ve sosyal sivil diyalog gibi birtakım araçlar ortaya koymuştur. Yol haritası kapsamında belirlenen eylemler iki ana temele dayanmaktadır: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için özel önlemler almak ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi (gender mainstreaming).¹³³

Günümüzde, Avrupa Komisyonu’nun toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine sürdürdüğü çalışmaların çerçevesini 2016-2019 Stratejik Sözleşmesi belirlemektedir. AB’nin temel faaliyeti olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve desteklenmesi amacıyla Komisyon 2010-2015 kadın erkek arası eşitlik stratejisi eylem planı için beş temel hedef oluşturulmuştur:

¹³² T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, Gökşen AKBAŞ, 2.

¹³³ https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/discrimination/gender-equality/gender-equality-strategy_en adresinden 05/05/2018 tarihinde alınmıştır.

- Kadınlar ve erkekler için eşit ekonomik bağımsızlık;
- Eşit işe eşit ücret;
- Karar alma sürecine katılımında cinsiyet eşitliği;
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sonlandırma;
- AB dışında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi.

2016 çalışma programının belirttiği üzere, Komisyon cinsiyet eşitliğini sürdürme stratejisine devam edecektir. 2016-2019 Stratejisi de yukarıda belirtilen 5 temel alana odaklanmıştır. AB ve dünyanın geri kalanında hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için bütün aktörlerin desteği ve çabaları gerekmektedir.

2016-2019 Cinsiyet Eşitliği Stratejik Sözleşmesi, AB içinde, ulusal, bölgesel ya da yerel olsun her düzeyde gelişme gösteren toplumsal cinsiyet eşitliği açısından referans bir çerçevedir. Avrupa, ulusal, bölgesel ya da yerel olsun, her düzeyde artan çaba için referans bir çerçevedir.¹³⁴

Bugün Avrupalıların çoğunluğu toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi konusunda kendilerini güçlü hissetmektedir. 2016-2019 Sözleşmesi'nden önce yapılan Eurobarometre anketine göre Avrupalıların %76'sı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve geliştirilmesini AB'nin temel politikası olarak görmek istemektedir. Bu bağlamda Birlik vatandaşlarının, AB'nin üzerine çalıştığı ve uyguladığı toplumsal cinsiyet politikalarına olan inancı politikaları başarıya ulaştırmak için kuvvetli bir dinamik oluşturmaktadır.¹³⁵

¹³⁴ https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/strategic-engagement-gender-equality-2016-2019_en

¹³⁵ https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/strategic_engagement_for_gender_equality_en.pdf

2.1.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

1948 yılında savaş sonrası yerle bir olan Avrupa'nın yeniden inşası için Marshall Planı kapsamında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OECC) devamı olarak 1961 yılında kurulan OECD, üye devletlerin bürokratik ve siyasi deneyimlerini paylaşarak işbirliği geliştirdiği, küresel sorunlara ortak bir çözüm hedefleyen ve daha iyi hayatlar misyonuyla kurulmuş bir organizasyondur. OECD küresel anlamda dünya vatandaşlarının refah seviyesini arttırmayı ve kalkınmayı hedefler. OECD'nin ürettiği politikalardaki ortak hedef hayat kalitesini arttırmaktır. Bu bağlamda sağlıktan eğitime vergi sisteminden toplumsal cinsiyete kadar birçok alanda politikalar üretmekte ve sürdürülebilirliği açısından bu politikaların uygulanabilirliği ile ilgili araştırmalar yapmaktadır.

OECD belirli aralıklarla üye ve üye olmayan ülkelerle ilgili raporlar yayınlamaktadır. Bu raporların ana maddeleri; kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı araştırmalar, toplumsal cinsiyet tavsiye raporları ve cinsiyet ayrıımıdır.

2.1.4. Avrupa Konseyi

Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olma özelliğini taşıyan Avrupa Konseyi, 1949'da insan haklarının, temel özgürlüklerin, hukukun üstünlüğünün ve demokrasi ilkelerinin geliştirilmesi, korunması, sürdürülebilmesi için kurulmuş bir organizasyondur. "*Hükümetler arası bir kuruluş niteliğinde olan Avrupa Konseyi, AB ile herhangi bir organik bağı bulunmayan ayrı bir uluslararası örgüttür.*"¹³⁶

Konsey diğer küresel organizasyonlarla ortak politikalar sürdürmektedir. Bu bağlamda kurulduğu zamanlarda kısıtlı olan ve adına da toplumsal cinsiyet

¹³⁶ Mehmet Hanifi Bayram, Avrupa Birliği Hukuku Dersleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 29.

eşitliği politikaları denilmeyen eşitlikçi politikalar günümüzde yeni bir forma bürünmüştür.

7 Mart 2018 itibarıyla Avrupa Konseyi 2018-2023 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'ni açıklamıştır. Bu stratejiyle birlikte Komisyon, hem mevcut hem de olası sorunlara karşı toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama taahhüdünü yenilemektedir. Bu bağlamda hem kurumsal olarak hem de üye devletler nezdinde maddi ve manevi toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki bariyerleri kaldırmayı hedeflemekte bunun için de altı stratejik hedef belirlemektedir:

- Toplumsal cinsiyet kalıplarını ve cinsiyetçiliği önleme, bunlarla mücadele etme;
- Kadına yönelik ve aile içi şiddeti önleme, bunlarla mücadele etme;
- Kadınların eşit bir şekilde adalete erişimini sağlamak;
- Kadın ve erkeklerin siyasal ve kamusal karar alma süreçlerine eşit katılımını sağlamak;
- Geliştirilen tüm politika ve önlemlerde; göçmen, mülteci ve sığınmacı kadın ve kız çocuklarının haklarını korumak;
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirilen bütün politikaların temeline yerleştirmek. (Gender mainstreaming)¹³⁷

Strateji, 3-4 Mayıs 2018 tarihinde Danimarka Cumhurbaşkanlığı tarafından düzenlenen Kopenhag Bakanlar Komitesi bünyesinde düzenlenecek “Cinsiyet Eşitliği: Zemin Hazırlığı” (Gender Equality: Paving the Way) konulu konferansta başlatılacak. Bu konferansın amacı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için gerekli ilerlemenin önündeki engelleri ve ileriye dönük uygulamada ortaya çıkabilecek zorlukları ele almak, kadına yönelik şiddetin cezasız kalmasını engellemektir. Konferans, kadına yönelik şiddetin cezasız kalmasının sona erdirilmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında, Avrupa

¹³⁷ <https://ec.europa.eu> adresinden 24/05/2018 tarihinde alınmıştır.

Konseyinin ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Mücadele Sözleşmesi'nin rolüne odaklanmaktadır. Gündem maddeleri arasında karar alma süreçlerine katılım, kadın ve kız çocuklarına ayrıca göçmen statüsündeki kadın ve kız çocuklarına yönelik insan hakları ihlallerinin giderilmesi cinsiyet kalıplarının ve cinsiyetçiliğin önüne geçilmesi ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamadaki rolüdür.

2.2.TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİ ÖNLEMeye YÖNELİK ULUSLARARASI YÜKÜMLÜLÜKLER

2.2.1. Avrupa Parlamentosu Kararları

Avrupa Parlamentosu, AB'nin ana organlarından biridir. AP temsilciler aracılığıyla karar alma süreçlerine katılması -ki bu temsilciler üye devletlerin vatandaşlarından oluşur- AB'yi diğer uluslararası örgütlerden ayırmaktadır.

“AP’de her üye devletin halkı hukuksal eşitlik prensibi ile temsil edilmekte ve üye devletlerin farklı nüfus büyüklüklerine sahip olması nedeniyle hukuksal eşitlik prensibi, ağırlıklı temsil prensibiyle birlikte uygulanmaktadır.”¹³⁸

Ortak karar alma *prosedürü* gereğince, parlamento yasama yetkisine tek başına sahip olmasa da ‘ortak yasa yapıcı’ bir statüye sahiptir. AP başlangıçta danışma nitelikli bir oluşumken ortak karar alma *prosedürü*yle birlikte Konsey statüsüyle eşit bir duruma gelmiştir. Diğer yandan görüş bildirme ve onay mekanizmalarıyla Topluluk kararlarına katılır.

*“Ortak karar *prosedürü* ile alınacak kararların artırılması ile Parlamento, yasama sürecinde Konsey ile eşit duruma gelmiştir. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen*

¹³⁸ Kamuran Reçber, Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri, Alfa Aktüel, 2010, Bursa, s. 178

AP yine de klasik anlamda tüm parlamentoların sahip olduğu ‘yasa teklif yetkisine ve tekeline’ sahip olmayan sui generis bir parlamentodur.”¹³⁹

Avrupa Parlamentosu bünyesinde ‘Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği’ adı altında bir komite bulunmaktadır. Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi (FEMM), kadın hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyete dayalı her türlü şiddet ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunur ve yasama faaliyetleri gerçekleştirir. Avrupa Parlamentosu tarafından 1979 yılında, kadın haklarının ve ayrımcılık yasağının son derece önem kazandığı bir dönemde, BM Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’nin imzalandığı senede, ad hoc bir komite olarak ortaya çıkmıştır. 1984’de daimi statüsünü kazanan Komite, AP bünyesinde cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını ilerletmekten sorumlu siyasi bir organdır.

Komitenin görev alanı şunları kapsamaktadır:

- Kadın haklarının tanımı, tanıtımı ve AB bünyesinde korunması;
- Dünya ülkelerinde kadın haklarının teşvik edilmesi;
- İstihdam olanakları ve çalışma koşulları ile ilgili olarak cinsiyet eşitliğinin ve fırsat eşitliği politikasının sağlanması;
- Cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması;
- Tüm politika alanlarında toplumsal cinsiyet perspektifinin yerleştirilmesi;
- Kadın haklarını içeren uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin takibi ve uygulanması;
- Kadınlarla ilgili sorunlarda bilgi politikası üretmek.¹⁴⁰

¹³⁹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, Avrupa Birliği Hukuku, Asil Yayıncılık, Ankara, 2004, s.80

¹⁴⁰

http://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2017/0001/P8_PUB%282017%290001_E N.pdf adresinden 07/06/2018 tarihinde alınmıştır.

2.2.2. İstanbul Sözleşmesi

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan 'Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi' (İstanbul Sözleşmesi), kadınlara ve kız çocuklarına ilişkin ev içi şiddeti içeren ilk sözleşme olma niteliğini taşımaktadır.

“Sözleşme'nin Önsöz'ünde, Sözleşme'nin hedefinin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetten arınmış bir Avrupa yaratmak olduğu belirtilmektedir. Bu, kadınlarla erkekler arasında hukuki ve fiili eşitliğin gerçekleştirilmesi ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır. Madde 1/1 uyarınca, Sözleşme'nin amacı, kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak; kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirme yolu da dahil olmak üzere kadınlarla erkekler arasında maddi (fiili) eşitliği sağlamak; ev içi şiddetin tüm mağdurlarının ve kadına yönelik şiddet mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı çerçeve, politika ve önlemler geliştirmek; kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak; kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamaktır.”¹⁴¹

Sözleşme 4. Maddesiyle birlikte kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bununla birlikte kadınlar ve erkekler arasında sağlanacak hem hukuki hem de fiili eşitliğin, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemenin çözümü olduğu belirtilmiştir.

“Sözleşme, hem özel alandaki hem kamusal alandaki şiddeti yasaklamaktadır. Madde 3/a uyarınca, “kadına yönelik şiddetten”, ister kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri

¹⁴¹ Kadriye Bakırcı, İstanbul Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2015/4, s. 133

*anlaşılacaktır. Madde 4/1 uyarınca, Taraf devletler, gerek kamusal gerekse özel alanda tüm bireylerin özellikle de kadınların şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını sağlamak ve korumak için gerekli olan hukuki ve diğer önlemleri alacaklardır. Dolayısıyla Sözleşme, yalnızca ev içindeki (genellikle eş veya partnerler veya ebeveyn ve çocuklar gibi farklı kuşaklar arasında meydana gelen) kadınlara yönelik şiddeti değil, aynı zamanda kamusal alandaki (örneğin aynı evi paylaşmasa bile eski eşin veya partnerin kamusal alanda yönelttiği) şiddeti, işyerleri, okullar, karakollar, hapisaneler vb. kurumlardaki kadınlara yönelik şiddeti de yasaklamaktadır.*¹⁴²

2.2.3. NATO Kararları

20. Yüzyıl'da yaşanan savaş deneyimlerinin bir sonucu olarak küresel barış ve güvenlik anlayışındaki değişimin sonrasında, 90'lı yılların sonu itibarıyla kadın grupları birleşmeye başlamıştır ve küresel barış ve güvenlik bağlamının değişmesinin ardından, 1990'ların sonlarında kadın grupları bir araya gelerek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (UNSCR) uluslararası barış ve güvenlik gündeminin toplumsal cinsiyet perspektifiyle oluşturulması için diretti. 2000'de UNSC; kadın, barış ve güvenlik hakkında kabul ettiği 1325 sayılı kararla, toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda sürdürülebilir barış ve kalkınmanın gelişiminin engellendiğini kabul etmiştir. BMGK 1325¹⁴³ ve ilgili kararlar, silahlı çatışmanın kadın ve çocuklar üzerindeki orantısız etkisini kabul ediyor ve uluslararası aktörleri bu durumu düzeltmek için özel önlemler almaya çağırıyor. NATO, uluslararası barışı amaçlayan ve savunan, askeri ve siyasi bir örgüt olarak toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasyonunu, politikaların

¹⁴² Ibid. S. 135

¹⁴³ UNSCR 1325: Birleşmiş Milletler 1325 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, silahlı çatışmaların kadınlar ve kız çocukları üzerindeki etkileri, kadınların barışın sağlanmasındaki rolü, barış ve çatışma çözme süreçlerinin toplumsal cinsiyet boyutlarına dikkat çekerek, kadınların çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesiyle ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası kurum ve mekanizmalarda, tüm karar alma düzeylerinde daha fazla temsil edilmelerini sağlamayı amaçlar. Bu kararı destekleyen ve 1325'ten sonra çıkmış tamamlayıcı kararlarla beraber, 1325 kararının en önemli özelliklerinden biri, kadın sivil toplumunun, Birleşmiş Milletleri barış ve güvenlik alanındaki rollerinin tanınması için zorlamış olmasıdır. Karar, "önleme", "katılım", "koruma" ve "rahatlama ve iyileşme" olmak üzere dört ana ayaktan oluşur.

işlevselliğini geliştirme ve krize en uygun çözümü sağlama yöntemlerinden biri olarak görmektedir. NATO'nun askeri ve sivil yapılanmasında, politika üretiminde ve alınacak önlemler için toplumsal cinsiyete dayalı bir perspektif geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

NATO, 2010 yılında her iki yılda bir revize edilen NATO / EAPC Kadınlar, Barış ve Güvenlik Politikası'nın uygulanması için ilk sonuç odaklı NATO Eylem Planı'nı kabul etmiştir. Son olarak, 2012 yılında NATO Genel Sekreteri, 18 Ocak 2018 tarihinden itibaren göreve gelen Clare Hutchinson'ı ilk NATO Kadın, Barış ve Güvenlik Özel Temsilcisi olarak atamıştır.¹⁴⁴

2.2.4. Afrika Birliği Protokolü

İnsan Hakları ve İnsan Haklarına Dayalı Kadın Hakları Hakkındaki Afrika Şartı, 11 Temmuz 2003'te Maputo'daki zirvede kabul edilmiştir. Bu protokol esas bakımından ırk, etnik grup, renk, cinsiyet, dil, din, politik nedenlerle ayrımcılık yapmama ilkesini kapsamaktadır. Diğer uluslararası sözleşmelerde belirtildiği gibi kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi Afrika Birliği Protokolü tarafından da garanti altına alınmıştır.

Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve CEDAW'da belirtildiği gibi kadın hakları devredilemez, birbirine bağlı, bölünemez bir insan hakkıdır. Kadınların kalkınma ve gelişmedeki rolü yadsınamaz bu bağlamda kadınların durumunun iyileştirilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi için alınacak her türlü önlem protokol ve Afrika Birliği için öncü bir hedef olacaktır. Protokolün öngördüğü bazı hedefler şu şekildedir:

¹⁴⁴ <http://www.act.nato.int/gender> adresinden 01/06/2018 tarihinde alınmıştır.

- Alınacak politik kararlarda, mevzuat oluşturulmasında, kalkınma plan ve programlarında ve yaşamın tüm alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi esas alınacaktır.
- Kadınlara karşı ayrımcılık içeren yasaların yeniden düzenlenecek ve bu alanda düzeltici eylemler planlanacaktır.
- Kadınlara yönelik ayrımcılığın sonlanması için yerel, ülkeler ve Birlik düzeyinde kıta çapında politikalar geliştirilecektir.
- Kadınlar ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için anayasa ve mevzu hukukta düzenlemelere gidilecektir.
- Kadın sağlığını tehlikeye sokan düzenlemelere son verilecektir.¹⁴⁵

2.2.5. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

18 Aralık 1979 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilen CEDAW¹⁴⁶, 2. Dünya Kadın Konferansı açılış protokolünde imzalanmış ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin uygulanması ve denetimi için oluşturulan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi 1982 yılı itibarıyla toplanmaya başlamıştır.¹⁴⁷

CEDAW'ı incelemeden önce BM'nin kadınların haklarının savunulması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması alanında attığı adımların kısaca tarihsel sürecinden bahsetmek gerekir. BM kuruluşu ve işleyişiyle insan haklarına olan bağlılığını ve saygısını her zaman temel politikaları arasına alan bir kuruluştur. Bu bağlamda 1945 yılından itibaren birçok gelişmeye imza atmıştır. 1946

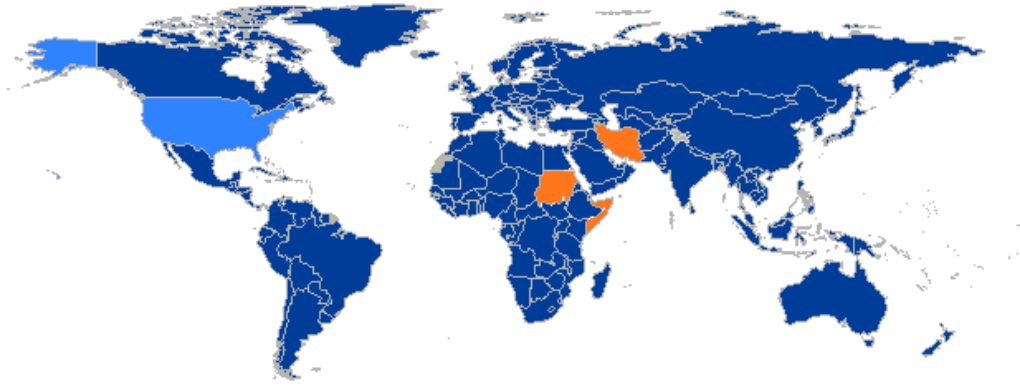
¹⁴⁵ http://www.achpr.org/files/instruments/women-protocol/achpr_instr_proto_women_eng.pdf adresinden 01/06/2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁶ CEDAW: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Her ne kadar dilimize Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi olarak çevrilmişse de elimination ve önleme sözcükleri tam olarak aynı şeyi ifade etmemektedir. Elimination, tasviye etmek şeklinde çevirilmelidir.

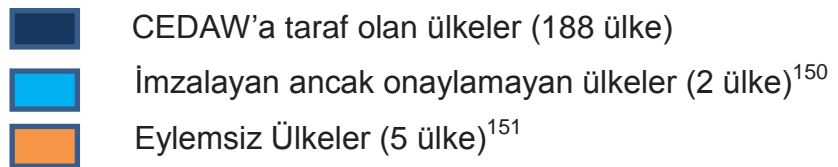
¹⁴⁷ Demet Özdamar, CEDAW Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol'ün İç Hukukumuzda, Özellikle Yeni Aile Hukukumuzda Etkisi, Hukuk Kitapları Dizisi, Ankara, 2009, s. 34

yılında Brezilyalı delege Bertha Lutz'un talebi üzerine, Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal Konseyi kadınların siyasi statülerini inceleyen bir komisyon kurarak somut adımlar atmaya başlamıştır. 1947 tarihinde Kadının Statüsü Komisyonunun kurulmasıyla birlikte kadınların hakları ve sorunlarıyla ilgili Ekonomik ve Sosyal Konseye rapor veren bir birim oluşturulmuştur. Yine bu komisyonun öncülüğünde 1975 "Kadının Uluslararası Yılı" ilan edilmiştir. Bu dönem BM içerisinde kadınlara yönelik programların yoğunlaştırıldığı, kadın sorunlarına ve çözümlerine yönelik çalışmaların yapıldığı bir dönemdir. BM bu tarihten itibaren sırasıyla 1975'de Meksika'da; 1980'de Kopenhag'da; 1985'de Nairobi'de; 1995'de Pekin'de BM Dünya Kadın Konferanslarını düzenlemiştir. Bu konferansların sonucunda birçok önemli adım atılmış, CEDAW ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı gibi temel planlar oluşturulmuştur.¹⁴⁸ CEDAW Buna ek olarak 1975 yılında düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansı (Mexico City) sonrasında 10 yıl: "Kadın On Yılı" olarak kabul edilmiş, bu on yılın sonunda ikinci bir Kadın Konferansı düzenlenmiştir. CEDAW Kopenhag'da düzenlenen İkinci Dünya Kadın Konferansı sonrasında imzalanmıştır. CEDAW BM sistemi içindeki en geniş katılıma sahip sözleşmelerden biridir. 2018 itibarıyla CEDAW'a taraf olan 188 ülke bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Ibid., s.39

Şekil 14¹⁴⁹ : CEDAW'a üye ülkeler haritası

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme, kadın erkek eşitliğinin yaşamın ve toplumun bütün formlarına uygulanması gerektiğini söyleyen ve bu doğrultuda çözümler üreten bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile kadınlara karşı ayrımcılık yasaklanmış ve Sözleşmeye taraf olan devletleri hukuki ve idari olarak bu yasağı uygulamakla yükümlü kılmıştır. Diğer sözleşmelerden farklı olarak CEDAW'ın temeli eşitlik değil ayrımcılığın yasaklanmasıdır. Eşitlik de zaten bu yasağın bir sonucu olarak elde edilecektir.

“CEDAW'ın kadınların insan haklarının tanınıp korunmasına ilişkin en önemli katkılarından birisi bu Sözleşme bağlamında yalnızca hakların yasalarla belirlenmesi ve resmi kurumlar aracılığıyla uygulanması konusunda değil, aynı zamanda, bu hakların gerçek yaşama geçirilmesine yönelik sosyal ve kültürel koşullara da referans verilmesidir. Bu bağlamda sözleşmenin temel anlayışı de

¹⁴⁹ <http://indicators.ohchr.org/> adresinden 01/06/2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁰ ABD ve Palau.

¹⁵¹ Vatikan, İran, Somali, Sudan, Tonga.

jure ve de facto eşitlik aynı duyarlılıkla vurgulayarak taraf devletlerin her iki duruma ilişkin yükümlülüklerinin altını çizmek yönündedir.”¹⁵²

“CEDAW Komitesinin Sözleşmenin taraf devletlerce nasıl anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturmak amacı ile kaleme aldığı bir dizi Genel Tavsiyede ayrıntılı olarak toplumlarda, yasalarca desteklenen ya da desteklenmeyen, ancak kadınların insan haklarını ve bunların fiili olarak kullanımını engelleyici kültürel davranış, örf, adetlerin görünen örneklerine değinmiştir. Bu kapsamda mirastan eşitsiz pay alma; çok eşlilik; tek taraflı boşanma; kadın bedeni üzerinde toplumsal değerlere dayalı olarak oluşturulan kontrollerden (bekaret kontrolü, kadın sünneti vb.) kalıp yargılara dayalı toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretici anlayış ve davranışlara ve bunların sonucu ortaya çıkan kadınların ekonomik, siyasal ve toplumsal katılımını engelleyici her türlü tutum, örf ve adete kadar pek çok olgunun cinsiyete dayalı ayrımcılık niteliği taşıdığı belirtilmiştir.”¹⁵³

2.2.6. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

“4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin’de bir “taahhütler konferansı” olarak da adlandırılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleşmiştir. Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu, hükümetleri, kadının güçlenmesi ve ilerlemesi, kadın erkek eşitliğinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem platformunun hayata geçirilmesini öngörmektedir. Eylem Platformu ise kadının güçlendirilmesini gündemi olarak belirlemiştir. Eylem Platformu, kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin kadınların ekonomik,

¹⁵² Feride Acar, „Kadınların İnsan Hakları:Ululararası Yükümlülükler TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara, Kasım 1998, s. 28

¹⁵³ Ibid. s. 28

sosyal, kültürel ve siyasi karar alma mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceğini ifade etmektedir.”¹⁵⁴

Pekin Deklarasyonunda bir kez daha kadın haklarının insan hakları olduğu belirtilir. Ek olarak kadın ve erkeğin kamusal/özel alan farklılıklarının azaltılması ve kadının ekonomik güçlenmesi, sosyal ve ekonomik adaletin; insana dayalı bir sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve ekonomik büyüme için kadın ve erkeklerin karar alma mekanizmalarına eşit şekilde katılımlarını gerekli görür.

Eylem Platformu, kadınların güçlendirilmesini esas alan bir plandır. Kadın ve erkeğin yetki ve sorumluluklarının kamusal ve özel alanda paylaşımının altını çizen Eylem Platformu, kadın ve erkek arasında eşitliğe dayalı bir ortaklık kurmayı ve bu düşünce yapısını uluslararası düzeyde yaymayı hedeflemektedir.

2.3. BÖLGESEL ve KÜRESEL BİR ORGANİZASYON OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ: BİRLİĞİN İNSAN HAKLARI ve TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, gün geçtikçe ürettiği politika yelpazesini genişleten, yeni üye ülkelerle büyüyen, dünya sahnesinde giderek daha tutarlı ve güçlü bir varoluş sergileyerek önemini arttıran bir küresel organizasyondur. Bu büyümenin ve gelişmenin etkilerini toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirdiğimizde karşımıza iki temel konu çıkmaktadır. Bunlardan ilki, toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerdeki farklı ve kapsamlı eşitsizlik kalıplarını algılamak diğeri de AB'nin yetkilerinin doğasıdır.¹⁵⁵ Bu çerçevede toplumsal cinsiyet politikalarını değerlendirmek için öncelikle AB'nin insan hakları gibi temel değerlerini, bu hakları organizasyonun hangi noktasında var ettiğini anlamamız önemlidir.

¹⁵⁴ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü- Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu- Eylül 2011 Ankara, (Devlet Eski Bakanı Hasan Gemici'nin Sunuş Konuşmasından)

¹⁵⁵ Sylwia Walby/EU and Gender Equality s.4

2.3.1. İnsan Hakları Hedefi

Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışı şüphesiz ekonomik bir amaca hizmet etse de bir süre sonra Birlik insan haklarına yönelik politikalar üreterek uluslararası alanda kendine yer edinmiştir. Avrupa devletleri tarihsel ve kültürel açıdan benzerlikler gösteren devletlerden meydana geldiği için oluşturulan insan haklarına dayalı düzen de bu ortak kültürü pekiştirmektedir.

Barış ortamının egemen olduğu, refah seviyesi yüksek bir düzen ancak insan haklarının korunduğu ve geliştirildiği bir sistemde mümkün olabilirdi. Bu düşünceyle, Birlik üye ve üye olmak isteyen devletleri insan hakları konusunda belirli bir standart oluşturmaktadır. Birlik, insan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirip koruyacak kurumların varlığını üyelik için bir ölçüt kabul ederek üye ve üye olmak isteyen ülkelere bu bağlamda yol gösterici olmuştur.

Birlik, insan haklarının korunmasını ve geliştirilmesinde rol oynayan sivil toplum örgütlerini ve ulusal düzeydeki kurumları desteklemektedir. Bu kurumlar Lizbon sonrası süreçte Birliğin insan hakları politikalarına destek olan ve bu politikaları geliştiren kurumlar olmuştur. Bu kurumlar ulusal düzeyde insan haklarının korunması ve sürdürülebilirliğini sağlarken Birliğin kontrol mekanizması sayesinde uluslararası düzeyde sürekli bir standartın oluşturulması ve uyum amacıyla denetlenmektedirler. Ulusal insan hakları kurumları yasa tekliflerini incelemek ve bu teklifler hakkında öneri sunmak gibi işlevlere de sahiptir. Bu bağlamda ulusal kanunlar ve AİHS ile uyumun sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedirler. Diğer yandan bu kurumlar toplumda ve diğer yönetim mekanizmalarında insan haklarına yönelik bilinç oluşturmaları bakımından da önemlidirler. Farkındalığın artırılması ve toplumda bu kültürün oluşması, insan haklarına duyulan saygının artması eşitsizliklerin giderilmesi açısından son derece önemlidir.

"Ulusal insan hakları kurumları, Birlik tasarruflarına karşı hak arayan başvuru sahiplerini hakları konusunda bilgilendirme ve onların hak arama yollarına ulaşmasını kolaylaştırma işlevine de sahip olduğundan söz konusu başvuru

sahiplerinin taraf olunan AİHS kapsamında AİHM nezdinde hak aramalarını sağlayacak bir rol de üstlenebilecek aktörlerdir. Dolayısıyla ulusal kurumlar, Birlik vatandaşlarının bu tür bir hak arama yoluna yönelik aydınlatıcı ve bilgilendirici bir işlev üstlenerek adalete erişimde de kilit bir rol oynayabilir.”¹⁵⁶

2.3.2. Hukuki Yapı

Anayasal demokratik sistemlerin en önemli dayanağı hukuk ve insan hakları temelidir. Hukuk düzeni kişi ve devlet yetkilerini sınırlarken insan haklarına dayalı bir düzeni sağlamlaştırmayı hedefler. İnsan haklarının uluslararası düzeyde sağlanması ve geliştirilmesi düşüncesi, gerçekleşen iki büyük dünya savaşı ve bu savaş sonrası oluşturulan Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler mekanizmasıyla somut bir hal almıştır.

“AB, 1951 ve 1957’de imzalanan anlaşmalarla kurulan Avrupa Toplulukları’nın zamanla gelişip değişmesi sonucunda imzalanan Maastricht Antlaşması’yla ortaya çıkmıştır. Avrupa Topluluğu 1951’de Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı’ndan (AKÇT) sonra 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Ajansı’nın (AAET)kurulmasıyla ortaya çıkmıştır.”¹⁵⁷

AKÇT 1951 yılında 50 senelik bir süreç için kurulmuştur. Maastricht Antlaşması AB’nin yapısını yeniden düzenleyerek AKÇT’yi AET’ye aktararak bu oluşumu Avrupa Topluluğu olarak adlandırmıştır. Maastricht Antlaşması’yla gelen yeni bir oluşum da Avrupa Birliği’dir. *“Temel hak ve özgürlükler bağlamında normatif düzenlemeler asıl olarak Topluluktan Birliğe dönüşüm yaşandığı süreçte başlamıştır. Nitekim 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Anlaşması başta olmak üzere akabinde düzenlenen 1997 tarihli Amsterdam, 2001 tarihli Nice, 2004 tarihli Anayasal ve 2007 tarihli Lizbon Anlaşmaları, Birliğin temel hak ve özgürlüklere yönelik düzenlemelerinde önemli köşe taşlarını oluşturmaktadır.”*

¹⁵⁶ Yrd. Doç. Dr. Vahap Atilla Oğuşgil-Avrupa Birliği ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Üye ülkelerden örnek uygulamalar. – Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015 s. 3

¹⁵⁷ Funda Keskin Ata, AB ve İnsan Hakları, Siyasal Kitabevi, 2013, s. 12

¹⁵⁸ “AB üç sütunlu bir yapıya sahipti ve AT bu sütunlardan birincisiydi. İkinci sütun olarak dış politika, güvenlik ve savunma, üçüncü sütun ise adalet ve içişleriydi. 1997 Amsterdam ve 2000 Nice Antlaşmaları, bu üç sütunlu yapıyı koruyup geliştiren ve bu çerçevede kurumsal değişikliklere giden antlaşmalardı ve hep birlikte AB Antlaşmaları olarak anılmaktadırlar. 2007 Lizbon Antlaşması ise üç sütunlu yapıyı ortadan kaldırmış, AB Antlaşması’nı değiştirmiş ve hukuki kişiliğe sahip AB’yi oluşturmuştur.”¹⁵⁹ Topluluğun kurucu antlaşmalarını incelediğimizde temel hak ve özgürlüklerden bahsedilmediğini görüyoruz. Bunun tek istisnası ekonomik gerekçelerle savunulan eşit işe eşit ücret politikasına ilişkin düzenlemelerdir. Yıl 1987’yi gösterdiğinde Avrupa Tek Senedi ilk defa temel hak ve özgürlüklerden giriş kısmında açıkça bahsetmiştir. “Antlaşmanın giriş kısımlarının bağlayıcılığı bir yana, ATAD bunu temel hakların Topluluk düzeni tarafından tanınmasının teyidi olarak yorumlamıştır. Tek Senet’te insan hakları değil de temel hak ve özgürlükler teriminin kullanılmasının nedeni, o zamana kadar bu hakların örgüt çerçevesinde geçerliliklerinin üye devletlerin anayasal gelenekleri ve hukukun genel ilkeleri bağlamında kabul edilmesiydi.”¹⁶⁰

AB günümüzde sürdürülebilirliğin yanı sıra, iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet, enerji güvenliği gibi küresel tehditlerle ilgili çözüm politikaları üretmeye devam etmektedir.

2.3.3. Yerine İkame İlkesi ve İnsan Haklarının Korunması Arasındaki İlişki

Uluslararası insan hakları hukukunda, insan onuruna yönelik evrensel ve asli bir görüşü savunmak ile insan kültürlerinin çeşitliliğine ve özgürlüğüne saygı duymak arasında içsel bir gerilim vardır. Uluslararası hukukta insan haklarını anlamak ve güvence altına almak bu çatışmayla başa çıkmamızı gerektirmesine

¹⁵⁸ Oğuşgil, op.cit., s.1

¹⁵⁹ Ata, op.cit., s.12

¹⁶⁰ Ata, op.cit., s.12.

rağmen, devlet egemenliğinin klasik nosyonları soruna yeterli düzeyde çözüm getirmemektedir. Yerine ikame ilkesi¹⁶¹ ise küreselleşmiş dünyada bir kutupta çoğulculuk diğer tarafta ise ortak iyilik arasında aracılık yapabilecek kavramsal bir araç vermekte ve bizlere uluslararası insan hakları hukukunu anlamak açısından da yardımcı olmaktadır.¹⁶²

Yerine ikame ilkesi literatüre her ne kadar 20. Yüzyılda girmiş olsa da düşüncenin temelleri Avrupa siyasi düşüncesi kadar eskidir. Daha sonrasında ise Aquinalı Thomas ve antik skolastik düşünceyle beslenir. Johannes Althusius bu düşüncüyü, 17. Yüzyıl laik federal devlet teorileriyle harmanlayarak genişletmiştir. Düşüncenin yankılarını Montesquieu, Locke, Tocqueville, Lincoln ve Proudhon'un teorilerinde de bulmak mümkündür.¹⁶³

*“İlk olarak, AT’yi kuran Antlaşmanın 5. Maddesi ve Dibacenin B maddesi hükmü ile Topluluk hukuku içinde pozitif anlamda anayasal bir ilke olarak yer alan kavram şu şekilde düzenlenmiştir: Yerine ikame ilkesi, Avrupa Birliği ile üye devletler arasında yetkilerin kullanımını düzenleyen ilkedir. Bu ilke uyarınca, Birlik, münhasır yetkisine girmeyen alanlarda, sadece, öngörülen eylemin amaçlarının üye devletler tarafından merkezi düzeyde veya bölgesel ve yerel düzeyde yeterli biçimde gerçekleştirilemeyeceği ve fakat söz konusu eylemin boyutu ya da etkileri itibarıyla Birlik düzeyinde daha iyi gerçekleştirilebileceği durumlarda harekete geçer.”*¹⁶⁴

Yerine ikame ilkesi ile insan hakları arasındaki korelasyon, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası

¹⁶¹ Principle of Subsidiarity

¹⁶² Law/Paolo G. Carozza, Subsidiarity as a Structural Principle of International Human Rights Law, 2003, s.4

¹⁶³ Law/Paolo G. Carozza, op.cit., s.4

¹⁶⁴ Prof. Dr. Enver Bozkurt, Doç. Dr. Mehmet Özcan, Doç. Dr. Arif Köktaş, Avrupa Birliği Hukuku, Asil Yayın Dağıtım Şirketi, 2008, s. 34

insan haklarının kurucu ve öncü belgelerinde dahi karşımıza çıkmaktadır. İnsan onurunun korunması insan haklarının temelini oluşturur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi başlangıcında insanlık ailesinin tüm üyelerinde bulunan onuru ve onların eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu belirtilir. Bu temel sözleşmenin geri kalanında da yer bulmaktadır. Evrensel Bildirge, tüm insanların eşit şartlarla ve eşit haklarla doğduğu gerçeğiyle devam eder. Bu devlet yapısından önce gelen doğuştan var olan bir haktır dolayısıyla belirtilen haklar devletin eyleminden, tanınmasından ya da vatandaşlara bahşetmesinden bağımsız bir kavram olmalıdır. Bu nedenle Yerine ikame ilkesinde olduğu gibi, insan onuru da ontolojik ve ahlaki bakımdan temel olarak insan ürünü olan örgütlenmelerden ve birliklerden önceleyecek şekilde bireysel insan onuruna değer vermek için temel sağlayan bir kavramdır.¹⁶⁵

Yerine ikame ilkesinin AB'deki yerine baktığımızda, insan hakları ve Yerine ikame ilkesi bir arada gelişimin ilkeleri olarak algılandığında, insan haklarına dayalı uluslararası bir standart oluşturmamız daha da kolay olacaktır. Bu noktada ilke soyut bir prensip olmanın ötesinde somut bir hukuk doktrini özelliği taşımaya başlar.

Yerine ikame ilkesi fikri, bu kendini gerçekleştirme modelini ilişkiler ve yardımlaşma yoluyla sosyal etkileşimin tüm seviyelerine kadar yayar. Düşüncenin temeli şudur: nasıl ki bireyler toplumda diğerleriyle birlikte kendilerini gerçekleştirirse aynı şekilde küçük topluluklar kendi amaçlarını da diğer gruplarla etkileşim halinde - örneğin eğitsel bir topluluk veya bir üretim ekonomisindeki işçiler grubu- gerçekleştirirler. Bu topluluklar için domino etkisi yaratacaktır. Bu bağlamda topluluklar sadece kendi amaçları için değil aynı

¹⁶⁵ Law/Paolo G. Carozza, op.cit., s.10

zamanda daha kısıtlı ve küçük grupların da amaçlarının gerçekleştirilmesine hizmet etmektedirler.¹⁶⁶

Bu çerçevede, AB açısından Yerine ikame ilkesine baktığımızda hedefin Topluluk tarafından belirlenen yöntemlerle daha etkin bir şekilde gerçekleştirileceğini söyleyebiliriz. Standart bir insan hakları algısı ve politikası yaratmak ve bunu yaygınlaştırmak için AB çatısı altında toplanmak, uygulamada ise devletlerin ve vatandaşların desteğini almak yerine ikame ilkesi ve insan hakları arasındaki ilişkiyi başarıyla sonuçlandıracaktır. Diğer yandan hukuki açıdan bir insan hakları ihlali durumunda bu ihlal için başvurulacak ilk mercii yerel mahkemeler olacaktır. İnsan hakları küresel bir kavramdır ve bunun aksi düşünülemez. Yerine ikame ilkesiyle bu konuda yerel mercileri görevlendirmek yerellik ve küreselliği birleştirerek insan haklarının korunması ve sağlanması noktasında etkinlik sağlayacaktır.

2.3.4. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Alanındaki Yasal Dayanakları

1957 Roma Antlaşması ile kurulan AB, her ne kadar ekonomik bir topluluk olarak kurulmuş olsa da insan haklarının korunması meselesi 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi'nin gözetimi altında yer edinmiştir. 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, demokratik sistemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması bağlamında kişisel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla imzalanmış ve zamanla gelişim sağlamıştır.

Örgüt bağlamında insan haklarının yazılı hale gelmesi ise Avrupa Tek Senedi'nin imzalanmasıyla hayat bulmuştur. Senedin giriş kısmında bahsedilen insan haklarına dayalı görüş sonrasında Maastricht Antlaşması maddeleri arasına girmiştir. İnsan Hakları ileriki dönemlerde Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Temel Haklar Şartı ile güçlendirilmiştir.

¹⁶⁶ Law/Paolo G. Carozza, op.cit., s.7

2.3.4.1. Avrupa Tek Senedi

Tek Senet 1980'li yıllarda Avrupa'da süregelen ekonomik durgunluğu canlandırmak ve ortak Pazar anlayışını güçlendirmek için 1986 yılında imzalanmıştır. *“Asıl amacı tek pazarı tamamlamak ve iç sınırlar olmaksızın tek bir ortak ekonomik dış sınır sağlamak olan Tek Senet, yine de temel haklarla ilgili daha güçlü bir ilgiyi ortaya koymuştur. Aslında örgüt içinde üye devletlerin direnmesi nedeniyle uzun bir süre tutarlı bir insan hakları politikası geliştirilememiştir. ATAD'ın kararları içtihat yoluyla temel unsurları ortaya koyduysa da bunun yeterli olmadığı açıktır. Ancak 1990'larla birlikte insan haklarının korunması hem örgüt içinde hem de dışında adım adım bütünleştirilmiştir. Bunun ilk adımı Tek Senet'tir.”*¹⁶⁷ Özgürlük, eşitlik, sosyal adalet gibi temel hakları ve demokrasiyi geliştirme hedefi Tek Senet'in giriş kısmında yer almaktadır. Bu bağlamda AT bünyesinde temel hak ve özgürlüklere yer veren ilk yazılı metin Tek Senettir.

2.3.4.2. Maastricht Antlaşması

AT 1990'lı yıllarda yapısal birtakım değişikliklere gitmiştir. Bunlardan en önemlisi 1992 yılında imzalanan ve topluluğa üç sütunlu örgüt yapısını getiren Maastricht Antlaşması'dır. AET bu antlaşmadan sonra Avrupa Birliği adını almıştır.

“Yapılan düzenlemelerle AET Antlaşması'nın 2. Maddesi değiştirilmiş, yeni maddede Topluluğun sosyal alandaki görevleri önemli ölçüde genişletilmiştir. Topluluğun görevleri arasında “Topluluğun bütününde ekonomik etkinliklerin uyumlu ve dengeli gelişimini özendirme, çevreye saygı gösteren sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyüme, ekonomik performansların yüksek düzeyde uyumu, ileri bir istihdam ve sosyal koruma düzeyi, yaşam düzeyi ve kalitesinin

¹⁶⁷ Ata, op.cit., s.26

yükseltilmesi, ekonomik ve sosyal uyum ve üye devletler arasında dayanışma” eklenmiştir.”¹⁶⁸

Maastricht Antlaşması'nın F maddesinin 2. Bendine göre:

“Birlik, 4 Kasım 1950’de imzalanan İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi’nce garanti altına alındığı ve üye ülkelerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklandığı şekliyle temel haklara Topluluk Hukukunun genel ilkeleri olarak saygılı olacaktır.”

F maddesi, AB kurucu antlaşmasında insan haklarına dair somut bir madde olması bakımından önem taşımaktadır. Maastricht öncesinde temel hakların korunması topluluk için önemli bir ilkeyken bu Antlaşmayla birlikte yükümlülük halini alsa da hakların içeriğine yönelik düzenlemelerin bulunmaması büyük bir eksikliklerdir.

2.3.4.3. Amsterdam Antlaşması

1997 yılında AB ülkeleri arasında imzalanan Amsterdam Antlaşması Maastricht Antlaşması'nda yaptığı değişiklikler ve insan hakları, demokrasi ve birey hak ve özgürlüklerine getirdiği yeni bakış açısıyla son derece önemli bir antlaşmadır. İlk defa bu antlaşmayla AB'nin insan haklarına “saygılı” olma durumu, insan haklarına “dayalı” olma durumuna dönüşmüş, insan hakları örgütün dayandığı temel bir ilke haline gelmiştir. Amsterdam Antlaşması'yla ATAD birlik kurumlarının yaptıkları eylem ve düzenlemelerin temel haklara uygunluğunu denetlemeye yetkili kılınmıştır.

“1997 yılında yürürlüğe giren antlaşma, AB sisteminde hem insan haklarının içeriğini hem de bunları korumak için mevcut olan mekanizmaları değiştirmiştir. İnsan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı, Birliğin üzerinde kurulmuş olduğu bir temel ilkeye, tüm üye devletlerde var olan özgürlük, demokrasi ve hukukun

¹⁶⁸ Prof. Dr. Aysen Tokol, Uluslararası Sosyal Politika, Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2013 Bursa, s.159

*üstünlüğüne dayalı bir temel ilkeye dönüştürmüştür. Artık insan hakları ve temel özgürlüklere saygı açıkça Birlik üyeliğinin bir koşulu halini almıştır.”*¹⁶⁹ Öte yandan Amsterdam Antlaşması'nın 3. Maddesinin 1. bendinde bahsedilen 21 alt başlıkla belirtilen tüm faaliyetler için aynı maddenin ikinci bendinde “Topluluk erkek ve kadınlar arasında eşitsizliği gidermeyi ve eşitliği geliştirmeyi amaçlar.” ifadesi yer almaktadır. Bu bağlamda Amsterdam Antlaşması kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği sadece ekonomik alanda değil tüm alanlarda gidermeyi amaçlamaktadır.

*“Amsterdam Antlaşması, kadın erkek eşitliğini Topluluğun temel görevlerinden biri kabul etmiştir. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 2. Maddesinde Topluluğun amaçları arasında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yer almıştır. Topluluğun faaliyetlerinin yer aldığı 3. Maddede de bu maddede yer alan tüm faaliyetlerde Topluluğun kadın-erkek arasında eşitsizliği giderme ve eşitliği geliştirme amacını dikkate alacağı belirtilmiştir.”*¹⁷⁰

2.3.4.4. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

1999 yılında Avrupa Konseyi'nin kararıyla Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın (Charter of Fundamental Rights the European Union) hazırlanma süreci başlamış, Aralık 2000'de, Nice Zirvesi'nde AB üye devletlerinin başkanları tarafından ilan edilmiştir. 1999 yılında dönem başkanlığını yürüten Almanya için bu şart son derece önem taşımaktaydı. “O zamana dek yapılan tartışmalar, insan haklarının korunmasındaki açıkların ya AİHS'ye taraf olarak ya da antlaşmalara resmi bir Haklar Bildirisi eklenerek aşılabileceği yönündeydi. AİHS'ye taraf olma seçeneği kurucu antlaşmalarda değişiklik gerektiriyordu, çünkü örgütün böyle bir yetkisi yoktu. Ancak bu yönde alınan AAD kararı, AİHS'de devletler dışındaki birimlerin de sözleşmeye katılmasına olanak tanıyacak değişikliğin yapılması durumunda sözleşmeye taraf olunmasının

¹⁶⁹ Ata, op.cit., s.29

¹⁷⁰ Tokol, op.cit., s.169.

yolunu açmıştı. Bir haklar bildirisinin kurucu antlaşmalara eklenmesi ise 1999'da ütopyik bir düşünce olarak yorumlanıyordu. Ancak üye devletler, 1999'da, kurucu antlaşmalarda değişiklik yerine kendi temel haklar şartını hazırlamaya karar verdiler.”¹⁷¹

Başta ekonomik bir amaç için bir araya gelen AB'nin zamanla aldığı sosyal, kültürel ve toplumsal misyonları Topluluğu bu tarz bir şartı hazırlamaya iten nedenlerden biridir. Bu tarihe kadar gerek ATAD'ın temel haklara yönelik kuvvetli adımları gerek kurucu antlaşmalara eklenen birkaç maddenin ötesine geçememiş, temel haklar kataloğunun olmayışı büyük bir eksiklik olmuştur. Bu bağlamda hukuki yönü olan bir temel haklar bildirgesi gerekli hale gelmişti.

Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000'de Nice Zirvesi'nde AP, Konsey ve Komisyon tarafından ilan edilmiş siyasi bir belgedir. Hukuki bağlayıcılığı konusunda ise görüş ayrılıkları olmuştur. AP şartın bağlayıcılığını savunsa da bazı üye devletlerin bunu kabul etmemesi sonucunda bildiri bağlayıcılık kazanmamıştır. Ancak AAD'ın kararlarında Şart'a atıf yapmasıyla Şart yıllar içinde güç kazanmıştır. Şart birkaç yıl sonra 2004'de Roma'da imzalanan AB Anayasası'nın 2. Kısmını oluşturmuş ancak Anayasa, ülkeler bazında referandum sürecini tamamlayamayınca yürürlüğe girmemiştir. Şartın bağlayıcılık kazanması 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın Şart'ı ek olarak kabul etmesiyle gerçekleşmiştir.

AB Temel Haklar Şartı toplam 7 bölüm ve 54 maddeden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla:

1. Onur
2. Özgürlükler
3. Eşitlik

¹⁷¹ Ata, op.cit., s. 37.

4. Dayanışma
5. Vatandaşlık Hakları
6. Adalet
7. Genel Hükümler

şeklinde oluşturulmuştur.

AB Temel Haklar Şartı, Birlik üye devletlerin anayasal geleneklerini, AB'nin tüm kurucu antlaşmalarını, ATAD kararlarını teyit etmekle kalmayıp yol gösterici özelliğiyle AB için önemli bir niteliğe sahiptir.

2.3.4.5. Lizbon Antlaşması

Resmi adı Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğunu Tadil Eden Lizbon Antlaşması olan Lizbon Antlaşması, 2004'de Roma'da imzalanan, Fransa ve Hollanda'nın referandum sonucu kabul etmediği Avrupa Anayasası'nı tekrar gündeme getiren, ufak değişikliklerle üye ülkelere sunulan bir antlaşmadır. 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, AB'ye hukuksal kişilik kazandıran Antlaşmadır. AET'nin ismini AT olarak değiştiren Lizbon Antlaşması sütun sistemini de kaldırmıştır.

Lizbon Antlaşmanın birinci bölümü "Demokratik İkelere İlişkin Hükümler" başlığını taşımaktadır. Bölüm içinde ise eğitim, sağlık, cinsiyete ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Lizbon Antlaşması, temel hakların korunması bakımından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri, Temel Hakları Şartı'nda öngörülen özgürlükleri ve ilkeleri garanti altına alması ve Şart'a hukuki bağlayıcılık kazandırmasıdır.¹⁷² Lizbon Antlaşması Temel Haklar

¹⁷² Doç. Dr. Yüksel Metin, Öğr. Gör. Dr. Ümmühan Kaygısız, Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.I, S.1, Yıl 2011, s. 134.

Şartı'na bağlayıcılık getirmekle birlikte, AB'nin AİHS'ye katılımına ilişkin de düzenlemeler mevcuttur.

2.3.5. Avrupa Birliğinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Olması

*“Avrupa Birliği'nin 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan AİHS'ye katılımı düşüncesi, uzun süreden beri hem doktrinde hem de AB organlarında tartışılmıştır. AB'nin AİHS'ye biçimsel bağlılığının sağlanması açısından, AB'nin AİHS'ye taraf olması gerek öğreti gerek topluluk organları tarafından zorunlu görülmektedir.”*¹⁷³

AİHS'ye değinmeden önce Avrupa Konseyi'nden bahsetmek gerekir. Avrupa Konseyi, insan hakları, temel haklar ve özgürlükler, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak için 1949'da kurulmuştur. Konsey 1950 tarihli AİHS olmak üzere birçok sözleşmeye imza atmıştır. AİHS sistemini kuvvetlendirmek için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni kurarak mahkemeyi zorunlu yargı yetkisiyle yetkilendirmiştir. Bugün Avrupa Konseyi'nde aralarında Türkiye'nin de kurucu üye olarak bulunduğu toplam 47 üye bulunmaktadır.

AB'nin 28 üyesinin tamamı Avrupa Konseyi'ne de üyedir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi'nin çoğunluğunu da AB üye devletleri oluşturmaktadır. AB ve Avrupa Konseyi politikalarının birbiriyle paralellik göstermesi bunun kaçınılmaz bir sonucudur. Bunun yanında her ne kadar tüm üye devletler AİHS'ye tarafsız da, bu durum AB'nin bir politikası sonucu değil, üye devletlerin her birinin kendi ulusal sistemleri içinde verdikleri kararlarla, AB'nin elinde bulunduğu bir olgu

¹⁷³ Ibid., s.142.

olarak ortaya çıkmıştır. Yani AB'nin bu katılımlarda kurum olarak bir etkisi olmamıştır.¹⁷⁴

Katılım süreciyle ilgili en somut adımlardan biri 1994 yılında ATAD'ın katılım üzerine verdiği olumsuz görüştür. ATAD Avrupa Konseyi'nin katılım üzerine sorduğu soruyu AT'nin hukuki yapısı nedeniyle katılamayacağı şeklinde cevaplamıştır. Katılım ancak kurucu antlaşmalarda yapılacak bir değişiklikle gerçekleştirilebilir. Lizbon Antlaşması bu bağlamda büyük önem taşımaktadır, çünkü bu antlaşmayla AB hukuksal kişilik kazanmıştır.

AB'nin AİHS'ye taraf olabileceği çeşitli hukuki metinlerde düzenlenmiştir.

- Lizbon Antlaşması'nın 6. Maddesinin 2. Bendi:

“Birlik, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne katılır. Bu katılım, Birliğin Antlaşmalarda belirlenen yetkilerinde değişikliğe yol açmaz.” şeklindedir.¹⁷⁵

- Lizbon Antlaşması bünyesinde, Birliğin üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütler arasındaki antlaşmalara ilişkin 218. Maddesinin 8. Bendine göre:

“Konsey, bu usulün her aşamasında nitelikli çoğunlukla hareket eder. Ancak, bir Birlik tasarrufunun kabulü için oybirliği gerektiren bir alanı kapsayan anlaşmalar, ortaklık anlaşmaları ve 212. maddede belirtilen anlaşmalardan Birlik üyeliğine aday devletlerle yapılanlar söz konusu olduğunda, Konsey oybirliğiyle hareket eder. Konsey, Birliğin, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne katılımına ilişkin anlaşma için de oybirliğiyle hareket eder; bu anlaşmanın akdedilmesine ilişkin karar, üye devletler

¹⁷⁴ Ata, op.cit., s.50.

¹⁷⁵ <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> s.5, adresinden 12/06/2018 tarihinde alınmıştır.

*tarafından kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylandıktan sonra yürürlüğe girer.”*¹⁷⁶

Bu bağlamda AB'nin AİHS'ye taraf olması, Avrupa Konseyi'nin AB onayından sonra oy birliğiyle karara bağlaması üye devletlerin de anayasal sistemleri doğrultusunda onaması gerekmektedir.

- İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Değiştirilmesine İlişkin 14 No'lu Protokol'ün 17. Maddesinin 2. Bendi;

“AB, bu sözleşmeye katılabilir” şeklindedir.¹⁷⁷

Bu çerçevede, Avrupa Konseyi 14. Protokol ile AİHS'de yaptığı değişiklik sonucunda AB'nin sözleşmeye taraf olmasının yolunu açmıştır. Protokol 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması ve 14. Protokol ile AB'nin AİHS'ye taraf olmasının önündeki tüm engeller kalkmıştır.

2.3.6. Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına Genel Bir Bakış

Avrupa Birliği tüm organlarıyla eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesine dair politikalar üretmektedir. Avrupa Parlamentosu, kadınların seks işçiliğine zorlanması ve istihdam durumları gibi birçok sorunla ilgilenmekte ve bu sorunlarla ilgili çözüm yolları aramaktadır. Örneğin istihdam üzerine yapılan beş yıllık bir program olan 'Kadınlar İçin Yeni Fırsatlar (New Opportunities for Women) Avrupa Komisyonu tarafından 1994 yılında başlatılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> s. 91, adresinden 12/06/2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁷ https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P14_ET194E_ENG.pdf s.7, adresinden 12/06/2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁸ W. Benedek, E.M. Kisaakye, G. Oberleitner, The Human Rights of Women : International Instruments and African Experiences, Zed Books, Graz, 2002, s. 222

AB, kalkınma işbirliğinde cinsiyet eşitliği konusunda çift yönlü bir yaklaşım izlemektedir: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi ve bir dizi alanda spesifik eylemler oluşturmak. Bu bağlamda AB hem üye ülkelere hem aday ülkelere, hem de dünyanın geri kalan ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşviki noktasında, toplumsal cinsiyet ile ilgili politikalara katılmalarında öncü olmaktadır.

25 Eylül 2015'de BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, 2016 yılından itibaren 2030 yılına kadar yapılacak 17 sürdürülebilir kalkınma hedefini içermektedir. Bu 17 hedefe ilişkilendirilmiş 169 amaç bulunmaktadır.¹⁷⁹

AB, kadınlara yönelik şiddeti ortadan kaldırma, ev içi ücretsiz bakım ve ev işlerinin tanınması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı gibi konulardaki hedefleri için müzakerede bulunmuştur. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi (toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi) anlayışı sürdürülebilir kalkınma için de geçerli olacaktır.

AB aynı zamanda üye ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerle olan ilişkilerinde güçlü bir toplumsal cinsiyet taahhüdü istemektedir. AB'nin bu konudaki temel hedefleri, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, kadınların kalkınmadaki rollerinin desteklenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi için üyeler arası diyalogları güçlendirmek şeklindedir. AB bu bağlamda bütün kurumlarıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çalışmakta ve bunu bütün politikalarına yaymaktadır.

AB açısından sosyal politika kavramı kesin bir şekilde tanımlanamayan, AB hukukunda mutabık kılınmış bir tanımdan yoksun bir kavramdır. Genel anlamda

¹⁷⁹https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/gender-equality/promoting-gender-equality-beyond-eu_en#genderequalityinthe2030agendaforsustainabledevelopment adresinden 15/06/2018 tarihinde alınmıştır.

emek ve istihdam yasasıyla eş anlamlı kullanılsa da birçokları için daha geniş bir alana işaret etmektedir. Temel AT antlaşmalarında bu konular 136-148. Maddelerde düzenlenmiştir. Bu maddeler, çalışma şartlarının ve işçilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi, emek piyasasında ve iş anlaşmalarında kadın ve erkeklerin eşit şartlara sahip olmasını hedefleyen bir yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu düzenlemeler, sosyal politika adı verilen farklı düzenlemelerle desteklenmektedir.¹⁸⁰

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, AB'nin ayrımcılık karşıtı kanunlarında kapsamlı bir şekilde ele alınan, yasalar ve politikalar çerçevesinde düzenlenen ve öne çıkan bir sorundur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması köklü bir AT politikası olmasının yanında, temellerini 1957 Antlaşması'nda yapılan düzenlemelerden almaktadır. Bu süreçte yeni yasal düzenlemeler yapılmış ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları yasal anlamda gelişmeler göstermiştir. Böylelikle, son konsolidasyon direktifleri (2006/54) Madde 141'den; sosyal güvenlik direktifi 79/7 Madde 308'den; hamileliğe ilişkin direktif Madde 138'den baz alınarak düzenlenmiştir.¹⁸¹

AAD sık sık kadınlar ve erkeklere eşit muamele ilkesinin topluluğun yasal çerçevesi için bir temel oluşturduğunu belirtmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi, Topluluk hukuku tarafından önlenmesi gereken temel bir insan hakları meselesidir.¹⁸² Bu noktada 1980 yılında görülen *Macarths Ltd v Smith Davası*¹⁸³ AAD'nin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık alanında – eşit ücret- görüş bildirdiği önemli davalardan biridir. Davaya göre, Wendy Smith 1 Mart 1976 tarihinde *Macarths Ltd. Şirketi*'nde depo sorumlusu olarak çalışmaya başlamıştır ve bu görev karşılığında haftalık 50 Pound kazanmaktadır. Wendy Smith, kendisinden önce aynı görevi ifa eden kişinin

¹⁸⁰ Paul Craig, Grainne de Burca, *Eu Law: Text, Cases and Materials*, Oxford University Press, Fourth Edition, 2008, s. 875.

¹⁸¹ *Ibid.* s.876.

¹⁸² *Ibid.* s.876.

¹⁸³ 129/79 numaralı Dava Dosyası.

erkek olması nedeniyle 60 Pound kazandığı iddiasıyla dava açmıştır. Eşit Ödeme Yasası'nın (1979) 1. Bölümü'ne göre aynı görevi ifa eden kadın ve erkekler için eşit ücret ödenmelidir. Diğer yandan Roma Antlaşması Madde 119 da eşit ücret ilkesini zorunlu kılmıştır. Bu dava için AAD'nin görüşü Wendy Smith lehine olmuştur.¹⁸⁴

2.3.7. Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü

Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü, Avrupa'da ve dünyanın geri kalanında kadınlar ve erkekler için daha iyi politikaların üretilmesine, eşit fırsatların sağlanmasına yönelik çalışan bir ajanstır. AB Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü, AB kurumlarını ve ülkelerini toplumsal cinsiyet eşitliği alanında desteklemek ve yönlendirmek için yüksek kalitede araştırma yapan ve bilgi sunan bir kuruluştur.

Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü, dört temel alanda çalışmaktadır:

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi (Gender Mainstreaming)
- Toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddet
- Toplumsal cinsiyetle ilgili araştırmalar ve istatistikler.
- Pekin Eylem Platformu (Bknz. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu)

Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü'nün temel organları: karar verme mercii olarak Yönetim Kurulu, danışma organı olarak Uzmanlar Forumu, ve yürütme organı olarak Direktörlüktür.

¹⁸⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0129> adresinden 03/09/2018 tarihinde alınmıştır.

ABTCE, AB politikaları ve girişimleri çerçevesinde özerk bir kurum olarak araştırmaların sürdürmektedir. AP ve AB Konseyi Enstitünün kurucu tüzüğünü oluşturarak görevlerini, hedeflerini ve bu hedeflerin gerekçelerini tanımlamıştır. Enstitü AB genelinde kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamanın önündeki zorlukları belirlemek ve bunu çözümlmek için merkezi bir role sahiptir. Enstitü politikaların oluşturulmasında bilgi ve araştırmaya dayalı veriler aracılığıyla, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, üye ve aday devletlere üst düzeyde uzmanlık sunarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine katkı sağlamaktadır.¹⁸⁵

Bu bağlamda Enstitü, toplumsal cinsiyet eşitliği konularında veri ve bilgileri toplar, analiz eder, politika üretimi için işler ve yayılmasını sağlar. Bireylere, karşılaştırılabilir ve güvenilir bilgiler sunar.¹⁸⁶

¹⁸⁵ <http://eige.europa.eu/about-eige/our-work> adresinden 15/06/2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁸⁶ <http://eige.europa.eu/about-eige/our-work> adresinden 15/06/2018 tarihinde alınmıştır.

3.BÖLÜM

2007 ve 2017 AVRUPA KOMİSYONU KADIN VE ERKEK EŞİTLİĞİ RAPORLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

2003 yılı Mart ayı itibarıyla Avrupa Komisyonu her yıl cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların raporlanmasını üstlenmiştir. Analiz için komisyonun 2007¹⁸⁷ ve 2017¹⁸⁸ raporları seçilmiştir ve raporlarda ele alınan başlıklar altında niceliksel ve niteliksel karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu çerçevede belirtilmesi gereken en önemli nokta iki raporun birebir aynı değişkenleri incelemeyi amaçlamadığı noktasıdır. Raporun yapısı ve inceleme konuları yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Bahsedilen bu değişiklikler, yeni değişkenlerin eklenmesinin yanı sıra mevcut değişkenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine göre yeniden yorumlanması şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin 2007 raporunda ele alınmayan cinsiyete dayalı şiddet 2017 yılında detaylı olarak yer almıştır. Öyle ki 2017 yılında sadece cinsiyete dayalı şiddet cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ve mağdurun korunması ve desteklenmesi başlığı altında incelenmiştir. Bu noktada hem polise intikal eden vakalar hem de değişik bir bakış açısıyla cinsel şiddete uğradığını iddia eden kadınların ya da erkeklerin bu olayı ne kadar abarttığına ya da kadına karşı uygulanan şiddette kadınların karşı tarafı ne derece provoke ettiğine dair araştırmalar da yapılmıştır. Araştırmaların niteliksel çeşitlendirilmesi algıların değişimi, bilinç oluşturulması ve eşitsizliğin önlenmesi için önemli bir aşamadır. Zira şiddet oranlarından çok nedenleri ve toplumu nasıl etkilediği, konu kadına dayalı şiddet olsa bile erkeklerin de mağduriyetinin olabileceği algısı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için gerekli bir noktadır. Gün geçtikçe dünya genelinde uluslararası örgütler, hükümetler, toplumlar toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda; gerek bilinç gerekse eylem noktasında faaliyetlerini arttırmaktadır. Bugün toplumsal cinsiyet eşitliği bütün politikalar için belirleyici bir amaç haline gelmiştir. Bu

¹⁸⁷ European Commission 2007 Report on Equality Between Women and Men in the EU

¹⁸⁸ European Commission 2017 Report on Equality Between Women and Men in the EU

yüzden zamanla raporların içeriğinin değişiklik göstermesi, araştırılan değişkenlerin değişmesi kaçınılmazdır. Örneğin son yıllarda yaşanan mülteci meselesine paralel olarak mülteci kadınların entegrasyonu gibi birçok değişken de raporların değerlendirilmesinde esas alınması muhtemeldir. Bu çerçevede değişen toplumsal yapı ve durumların raporların içeriğini etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır, diğer yandan küresel feminizm açısından baktığımızda bu tutumun araştırmaların gerçekleşmesinde sadece AB vatandaşı kadınları içeren bir yapıda olmaması önem arz etmektedir. Bununla birlikte yıllar içinde AB toplumsal cinsiyet alanındaki eylem planlarını ve stratejilerini geliştirmiştir. Yapılan birçok toplantıda toplumsal cinsiyet alanında kararlar alınmakta ve bu doğrultuda politikalar üretilmektedir. Bu nedenle yayınlanan her rapor bir önceki yılın raporuna göre gelişme göstermekte, günün ve dünyanın değişen toplumsal şartlarına göre değişmektedir. Örneğin Kasım 2016'da, Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Günü vesilesiyle Komisyon, kadınlara ve kız çocuklarına karşı her türlü şiddeti ortadan kaldırma ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltma konusundaki kararlılığını ilerletmek için yeni eylemler başlatma kararı almış, bu alanda çalışmalar başlatacağını belirtmiştir. Bu girişim, AB genelinde kadına yönelik şiddetle tüm aktörlerin (Üye devletler, üyelik aşamasındaki devletler, şirketler, sivil toplum örgütleri vb.) ortak çalışmasını hedefleyen bir girişimdir. Bu girişim gerek ulusal örgütler gerekse taban girişimler için fon ayrılması, üye devletlerin ortak politika üretmeleri ve politika alışverişleri ve sosyal medya aracılığıyla başlatılan “Hayır De!” , “Kadına Yönelik Şiddete Son Ver!” kampanyalarını da içerir. 2016 yılında Komisyon, 2015 yılında yürürlüğe giren Mağdur Haklarına İlişkin AB Mevzuatını uygulamayı sürdürmüştür. Bu mevzuat Mağdurların Haklar Direktifini ve koruma kararlarının tanınmasına ilişkin kabul edilen AB kararlarını içermektedir. Komisyon, üye devletlerin mağdurların haklarına ilişkin ihlallerine yönelik yaptırımlar uygulamaya karar vermiştir. Bununla birlikte ceza davalarında koruma kararlarının tanınmasına ilişkin AB kurallarına yönelik yasal düzenlemelere devam edilmiştir. Rapora göre, Aralık 2016 itibarıyla 11 Üye Devlet Mağdur Hakları Direktifinin ulusal hukuka aktarıldığına dair bir bildirimde bulunmamıştır.

Belirtilmesi gereken diğer bir önemli bir ayrıntı ise 2007 raporu basıldığı zaman Avrupa Birliği üyesi 25 ülke varken - böylelikle raporda E-25 olarak ülkelerin genel ortalaması hesaplanmıştır - 2017 yılına gelindiğinde 3 yeni üyenin - 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan ve 2013 yılında Hrvatistan olmak üzere – Birliğe katıldığı görülmekte ve yapılan istatistik analizlerinde genel ortalamanın E-28 olarak belirtildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle yapılacak karşılaştırmalarda bu husus göz ardı edilmemelidir.

2017 yılına gelindiği zaman ele alınan temaların, 2007 yılına kıyasla değişen sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi konjonktürü yansıtacak şekilde çeşitlendiği ve derinleştirdiği, ortaya konulan örneklerin ve vaka incelemelerinin önemli bir sayıda arttırıldığı ve detaylandırıldığı açıkça ortadadır. Her ne kadar üye ülkeler raporda odak noktası olarak konumlandırılrsa da cinsiyet eşitliği meselesinin Avrupa Birliği aday üyeleri ve üçüncü dünya ülkelerine kadar sirayet ettiği raporda irdelenerek, raporun kapsamının genişletildiği ve cinsiyet eşitliği sorunsalının yıllar geçtikçe artan ciddiyeti ve evrenselliği üzerine bir argüman geliştirildiği gözlemlenmektedir. Bu artan ciddiyet, 2007 raporundaki grafiklerin ağırlıklı olarak sayısal verinin görece kısıtlı olduğu çubuk grafiklerden 2017 raporunda sayısal ve yüzdesel verilerin artmasıyla da açıkça ortadadır.

2017 yılı raporuna kıyasla daha kısa ve daha sade olan 2007 raporunun ana başlıkları şu şekildedir:

- Giriş
- Ana Kalkınma Hedefleri
 - Politikalar ve Yasal Düzenlemeler
 - Cinsiyet Ayrımı
- Görevler ve Politika Yönetimi
 - İş Gücü Piyasasında Cinsiyet Ayrımını Giderme
 - Özel Hayatın Ve Ailevi Sorumlulukların Kadınlar Ve Erkekler Arasında Dengelenmesi
 - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Uyum ve Kırsal Kalkınma Planlarına Tam Destek Sağlaması

- Yasal Çerçevenin Etkili Bir Şekilde Uygulamasının Sağlanması
- Sonuç
- Ek
 - İstihdam Oranları
 - İşsizlik Oranları
 - Yarı zamanlı Çalışma
 - Kişisel, Profesyonel ve Aile Hayatındaki Uyumun Sağlanması
 - Eğitim ve Araştırma
 - Ayrım
 - Karar Alma Mekanizmaları
 - İleri Yaştaki İnsanlara Yönelik Yoksulluk Risk Oranı
 - Kadınların İlk Doğum Yaşlarının Ortalaması.

2017 raporunun ana başlıkları şu şekildedir:

- Giriş
- Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımının Artırılması ve Kadın ve Erkeklerin Eşit Ekonomik Bağımsızlığı
- Gelir Ve Emeklilik Maaşı İle İlgili Cinsiyet Ayrımını Azaltma Ve Kadınların Yoksulluğuyla Mücadele
- Karar Alma Mekanizmasında Eşitliğin Teşvik Edilmesi
- Toplumsal Cinsiyete Bağlı Şiddetle Mücadele ve Kurbanın Korunması ve Desteklenmesi
- Dünya Genelinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Haklarının Teşvik Edilmesi
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Bütün Politikalara Uygulanması, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Fon Ayrılması ve Aktörler Arası İşbirliği
- Sonuç
- Ek
 - Üye Ülkelerin Ana Konulardaki Performansları
 - Eşit Ekonomik Bağımsızlık

- Eşit İşe Eşit Ücret
- Karar Alma Mekanizmalarındaki Eşitlik
- Cinsiyete Dayalı Şiddet
- 2016-2019 Stratejik Taahhütlerinin Temelleri ve Elde Edilen Son Verilere Ait Göstergelerin Gözetimi.

Yukarıda görüldüğü gibi, 2007 ve 2017 raporları farklı inceleme konuları üzerinden gitmektedir. Bu olgu her ne kadar karşılıklı analizi zorlaştırırsa da konu başlıkları benzerlik gösteren hedefler doğrultusunda ele alınacak, başlıklar bu çerçevede belirlenecektir. İlk olarak kadın erkek eşitliğinin ekonomik boyutları incelendiğinde 2007 raporunda istihdam oranı, işsizlik oranı ve yarı zamanlı çalışma konularında sayısal veriler sunulmuş ayrıca genel olarak iş gücü piyasasında kadın erkek eşitliğinin genel durumunu anlatan ve Ekonomik Eşitlik başlığı altında ele alınan bazı noktalara değinilmiştir. 2017 yılı raporunda kadın ve erkeklerin iş gücü piyasasındaki durumları 2007 raporuna kıyasla son derece detaylı bir şekilde işlenmiştir. 2017 Raporunda Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımının Artırılması ve Kadın ve Erkeklerin Eşit Ekonomik Bağımsızlığı başlığı altında iş gücü piyasaları incelenmiş gerek hedefler gerekse güncel durumlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu noktada 2017 Raporu 2007 Raporuna göre inceleme konuları, sayısal veriler ve gösterdiği hedefler bakımından gelişme göstermiştir. 2017 Raporunun diğer bir önemli noktası notlar halinde bazı ülkelerdeki gelişme ve politikalara dair örnekler sunmasıdır.

Her iki raporda da yer alan ve gelecek raporlarda da yer alması muhtemel olan diğer bir önemli konu başlığı ise karar alma mekanizmalarına eşit katılımın sağlanmasıdır. Bu konu Karar Alma Mekanizmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlama başlığı altında ele alınacaktır.

2007 Raporunda ele alınmayan ancak günümüzde dünya genelinde özellikle kadınların ve kız çocuklarının büyük bir tehditle karşılaştığı şiddet konusu ise Cinsiyete Dayalı Şiddet başlığı altında ele alınacaktır.

Tezin başındaki en önemli sorulardan biri AB'nin bölgesel kimliğinin küresel bir kimlik halini alıp almadığıydı. Bu nokta 2017 raporunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini ve Kadın Haklarını Dünya Geneline Korumak başlığı altında açığa kavuşmaktadır. BM ile yürütülen eşgüdümlü politikalar ve alınan ortak kararlar ayrıca AB'nin üye ülkeler dışında da toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacı ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği eylemler bugün önemli bir aşamadır. Bu olgu Dünya Geneline Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ve Kadın Haklarının Korunması Hedefi başlığı altında incelenecektir.

Çağdaş feminizmin en önemli stratejik araçlarından biri olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi 2007 raporunda bir başlık altında incelenmeyen ancak 2017 raporunda yer alan önemli bir diğer konudur. Her ne kadar BM'nin kadınları kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirttiği ve 1985 yılında gerçekleşen 3. Dünya Kadın Konferansı sonucu Nairobi Raporu'nda açıklamış olduğu bir anlayış olsa ve bu anlayış zamanla yaygınlaşmış olsa da 2007 Raporunda kısıtlı yer almıştır. 2007 Raporunun giriş cümlesi şu şekildedir:

“Mart 2003’de Avrupa Konseyi, Komisyon’dan her yıl toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi ilişkin gelişmelerle ilgili rapor talep etmiştir. 2007 Raporu bu talebin sonucunda Komisyon tarafından hazırlanan dördüncü rapordur.”¹⁸⁹

2007 Raporunda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi kavramının geçtiği ikinci ve son kısım sonuç kısmıdır. Sonuç kısmında bir cümleyle istihdam politikalarının belirlenmesinde toplumsal cinsiyetin bütün politikalara ve programlara uygulanmasının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu kadar önemli bir anlayışın 2007 Raporunda yeterince yer almaması ve 2017 Raporunda yer alması kavrama verilen önemle ilgili değildir. 2007 raporu 2017 Raporuna göre eskidir ve hazırlanan dördüncü rapordur bununla birlikte rapor detaysız ve nispeten yetersiz bir rapordur. Bu

¹⁸⁹ 2007 Raporu s.7

noktada raporların seneler içinde gösterdiği gelişime de tanıklık edilmektedir. toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesine ilişkin yaklaşımlar Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan Ve Politikalarla Bütünleştirilmesi başlığı altında incelenecektir. Karşılaştırmalı analiz belirlenen bu ana başlıklar üzerinden sürdürülecektir.

3.1. EKONOMİK EŞİTLİK

AB genelinde, kadınların erkeklere göre iş gücü piyasasına katılım oranı düşüktür. Bu farklılıklar gerek köklü cinsiyet ayrımı gerekse ekonomik teşviklerle ilgilidir. AB bu noktada liberal feminizmin eylemlerin ve ideolojilerin kadın perspektifiyle geliştirilmesi olgusundan faydalanarak politikalar üretmektedir. Bu politikaların üretilmesi ise genel durumun düzenli bir şekilde incelenerek raporlanması yoluyla sağlanmaktadır. Bununla birlikte görmekteyiz ki bu politikalar ve kadınların iş gücü piyasasına katılımındaki artışlara rağmen kadınlar bu sefer de, daha düşük ücretlerle çalışmak, daha düşük saatlerde ve yarı zamanlı işlerde çalıştırılmak ve bununla birlikte cam tavan sendromuna¹⁹⁰ maruz kalarak iş gücü piyasasında ikincil konuma itilmek gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

2007 Raporu Avrupa Komisyonu'nun kadın ve erkeklerin eşitliği üzerine yayınladığı dördüncü rapordur. Raporun hazırlandığı dönemde kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasındaki eşit olmayan konumları raporda altı çizilen konuların başında gelmektedir. Avrupa'nın ekonomik büyümesinin motoru olarak ifade edilen kadın istihdamının, yaşlıları da içine alacak şekilde somut bir büyüme göstermesine rağmen iş piyasasının kadınlar için erkeklere kıyasla hala elverişsiz bir ortam teşkil ettiği ve piyasadaki engellerin kendilerini belirgin bir şekilde maaş farkında gösterdiği ortaya konulmuştur (9). 2000 yılında başlatılan

¹⁹⁰ Cam Tavan Sendromu, ABD'de 1970 yıllarında ortaya çıkan, iş dünyasında görünmez engellerden bahseden, genel olarak kadınlar için kullanılan yapay engeller 'Cam Tavan Sendromu' olarak tanımlanmıştır. Cam tavan sendromu, hiyerarşik bir yapı içerisinde kadınların daha üst pozisyonları elde etmelerini engelleyen, maddi, hukuki bir engel olmamasına karşın kadınların karşılaştıkları yapay engeller olarak tanımlanabilir.

Lizbon Stratejisiyle beraber 2005 yılına gelindiğinde kadın istihdamının %56.3 olarak arttığı ve bu artış hızı korunursa 2010 yılına gelindiğinde beklenen %60 hedefinin erişilebileceği belirtilmiştir. Nitekim 2017 yılındaki analize bakıldığında

Tablo 12 2000-2005 Yıllarında 15 ve 64 Yaş Arası Kadın ve Erkeklerin AB Ülkelerine Göre İstihdam Oranları

	Kadın		Erkek		Cinsiyet Ayrımı	
	2000	2005	2000	2005	2000	2005
AB-25	53.6	56.3	71.2	71.3	17.6	15.0
Belçika	51.5	53.8	69.5	68.3	18.0	14.5
Çek Cumhuriyeti	56.9	56.3	73.2	73.3	16.3	17.0
Danimarka	71.6	71.9	80.8	79.8	9.2	7.9
Almanya	58.1	59.6	72.9	71.2	14.8	11.6
Estonya	56.9	62.1	64.3	67.0	7.4	4.9
Yunanistan	41.7	46.1	71.5	74.2	29.8	28.1
İspanya	41.3	51.2	71.2	75.2	29.9	24.0
Fransa	55.2	57.6	69.2	68.8	14.0	11.2
İrlanda	53.9	58.3	76.3	76.9	22.4	18.6
İtalya	39.6	45.3	68.0	69.9	28.4	24.6
Kıbrıs	53.5	58.4	78.7	79.2	25.2	20.8
Letonya	53.8	59.3	61.5	67.6	7.7	8.3
Litvanya	57.7	59.4	60.5	66.1	2.8	6.7
Lüksemburg	50.1	53.7	75.0	73.3	24.9	19.6
Macaristan	49.7	51.0	63.1	63.1	13.4	12.1
Malta	33.1	33.7	75.0	73.8	41.9	40.1
Hollanda	63.5	66.4	82.1	79.9	18.6	13.5
Avusturya	59.6	62.0	77.3	75.4	71.7	13.4
Polonya	48.9	46.8	61.2	58.9	12.3	12.1
Portekiz	60.5	61.7	76.5	73.4	16.0	11.7
Slovenya	58.4	61.3	67.2	70.4	8.8	9.1
Slovakya	51.5	50.9	62.2	64.6	10.7	13.7
Finlandiya	64.2	66.5	70.1	70.3	5.9	3.8
İsveç	70.9	70.4	75.1	74.4	4.2	4.0
Birleşik Krallık	64.7	65.9	77.8	77.6	13.1	11.7
Bulgaristan	46.3	51.7	54.7	60.0	8.4	8.3
Romanya	57.5	51.5	68.6	63.7	11.1	12.2

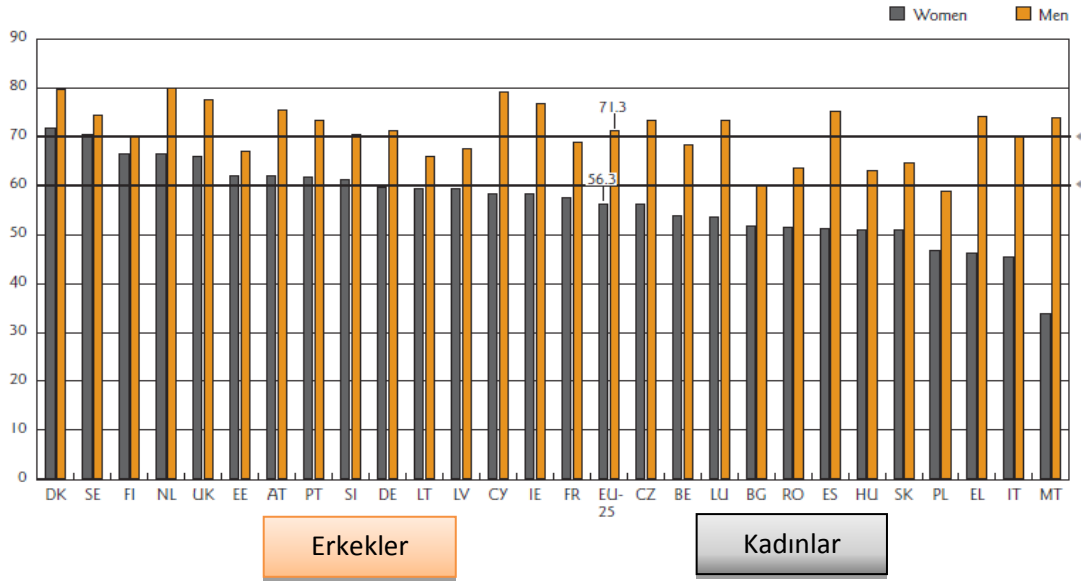
2010 yılının üçüncü çeyreğinin kadın istihdam oranının %62.3 olarak yükselmiş olduğu, 2013 yılından itibaren tekrar bir yükselişe geçtiği ve 2016 yılında %65.5'e çıkmış olduğu görülmektedir.¹⁹¹

2000-2005 yılları arasında 15 ve 64 yaş arası kadın ve erkeklerin istihdam oranlarına sayısal olarak baktığımızda ise aşağıdaki tabloyu görmekteyiz:

2007 Raporu'na göre, yüksek ücretli işe erişim, hem kadınların hem de erkeklerin ekonomik bağımsızlığının garantisidir. Yine de, cinsiyetler arasında, özellikle çalışma süreleriyle ilgili düzenlemelerde eşitsizlikler (yarı zamanlı çalışma, geçici sözleşmeler vb.) devam etmektedir. Bu noktada bahsedilen eşitsizliklerin altında yatan temel nedenlerin analizi ve bunların ele alınması son derece önemlidir. İşgücü piyasasında kadınlar ve erkekler arasında mevcut olan temel ayırım özellikle meslek seçimlerindeki kalıplaşmış yapıyla ilgilidir. Rapor bu kalıplaşmış yargıyla mücadele edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer yandan rapor kadınların yönetsel pozisyonlardaki ve karar alma mekanizmalarındaki konumunu da arttırmayı hedeflemektedir. Genç ve yaşlı çalışanlar, uzun süreli işsizler, etnik azınlıklar, göçmen işçiler veya engelliler gibi belirli hedef gruplar arasında istihdamı artırmayı amaçlayan politikalar ve önlemlerin yanında kadın ve erkeklerin özel koşulları da politika üretiminde dikkate alınmalıdır.¹⁹²

¹⁹¹ 2017 Raporu s.9

¹⁹² 2007 Raporu, s. 11

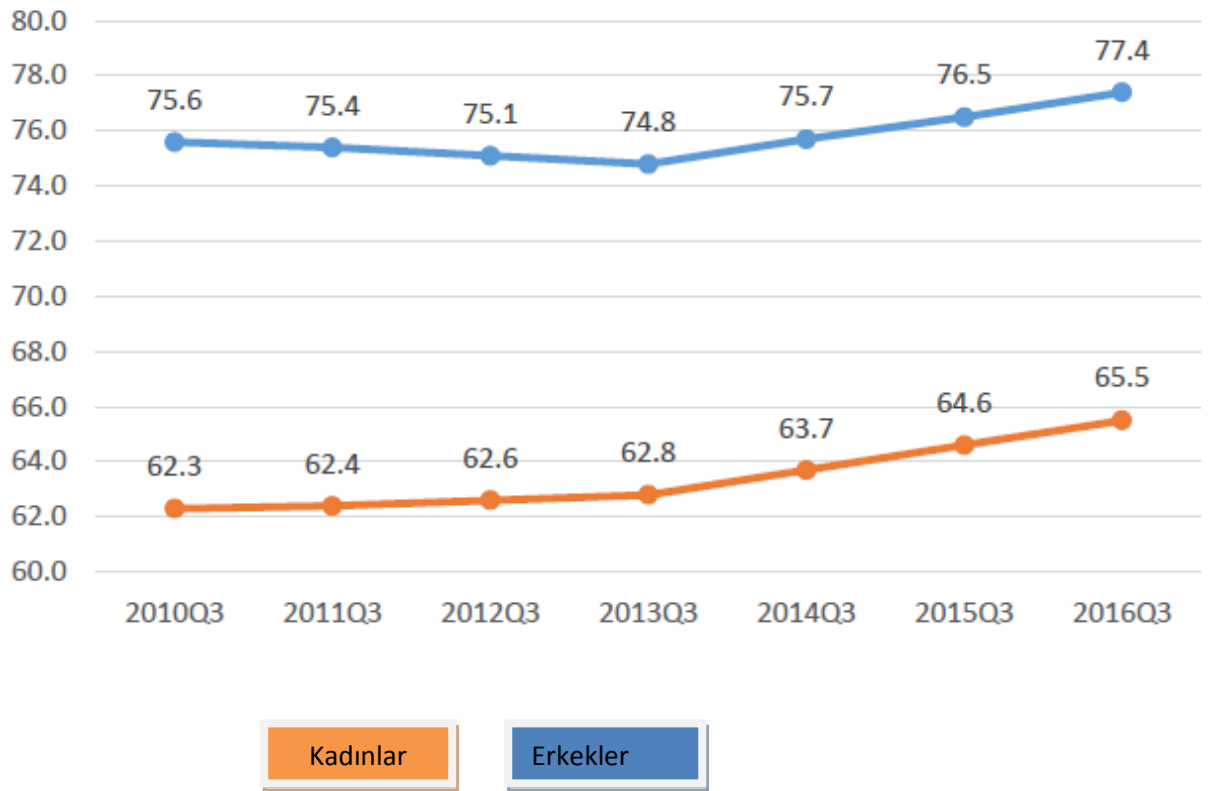

Şekil 15 2005 yılı AB üye ülkelerindeki, 15-64 yaş arasındaki cinsiyetlere göre istihdam oranı.¹⁹³

Kaynak: Eurostat

AB üye ülkelerinin 2005 yılındaki verilerine göre, her üye ülkede erkeklerin istihdam oranı kadınlara göre daha yüksektir. Lizbon Hedeflerini kadınların istihdamı çerçevesinde değerlendirdiğimizde ise o dönem için hedefi sağlayan ülkeler: Danimarka, İsveç, Finlandiya, Hollanda, Birleşik Krallık, Estonya, Avusturya, Portekiz ve Slovenya'dır.

¹⁹³ Ülke kısaltmalarının karşılığı "Kısaltmalar" Bölümünde verilmiştir.

Şekil 16 AB üyesi 28 ülkede 20-64 yaşları arasında, cinsiyete göre istihdam oranı, 2010-2016 yılları 3. Çeyrekleri.

Kaynak: Eurostat

Genel ortalama yükselmiş olsa da Lizbon Stratejisi altında hedeflenen %60 oranının altında kalan 9 ülke bulunmaktadır. Genel ortalamanın altında ise 2007 yılında 12 ülke bulunurken 2017 yılında 14 ülke bulunmaktadır.

Bu nedenle genel olarak kadın istihdamında bir artış olsa da bu başarının aslında İsviçre, Litvanya, Almanya, Finlandiya ve Danimarka gibi Kuzey ülkelerinin kayda değer bir yükselme göstererek ortalamayı yükselttiğini ve Fransa, İtalya, Portekiz gibi duraklayan ve Yunanistan gibi durmakla kalmayıp düşen ülkelerin yavaşlıklarının üzerini örttüğü ileri sürülebilir ¹⁹⁴

¹⁹⁴ 2017 Raporu s.54.

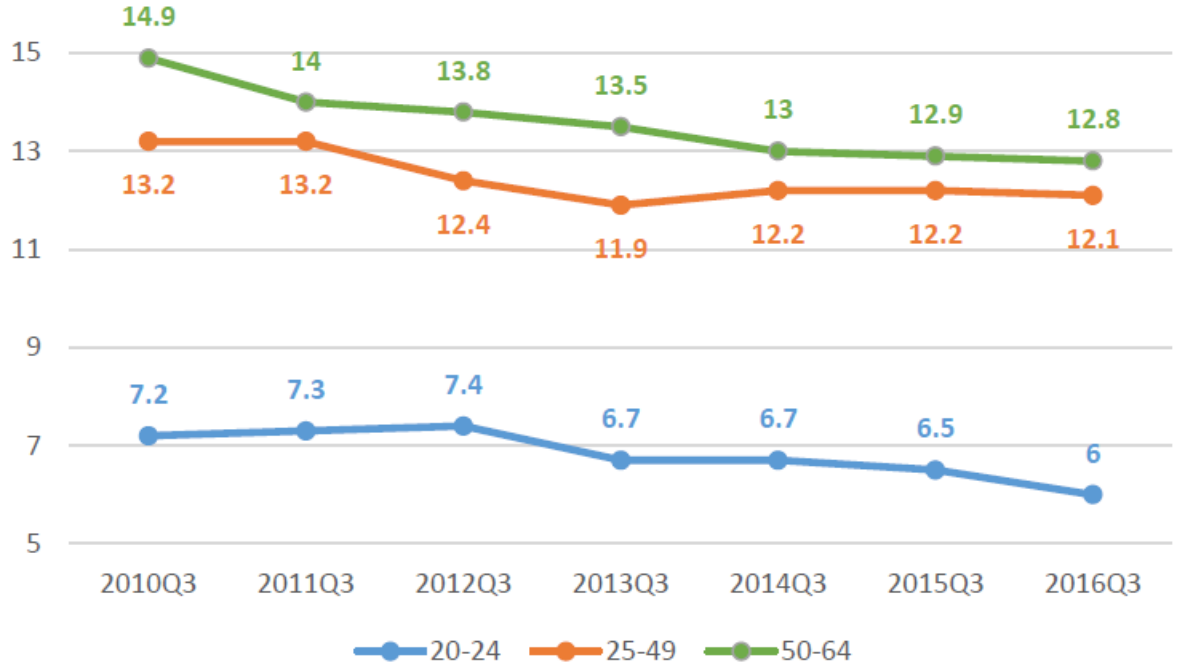
Tablo2 2010, 2015 ve 2016 yılının 3. çeyreğinde kadın ve erkeklerin, AB ülkelerine göre istihdam oranları.¹⁹⁵

	Erkek			Kadın		
	2010	2015	2016 (3. Çey)	2010	2015	2016 (3. Çey)
AB-28	75.1	75.8	77.4	62.1	64.2	65.5
Avusturya	79.0	78.4	80.0	68.8	70.2	71.1
Belçika	73.5	71.3	72.3	61.6	63.0	62.6
Bulgaristan	68.6	70.4	72.0	60.8	63.8	65.0
Hırvatistan	67.9	65.2	68.5	56.4	55.8	57.5
Güney Kıbrıs Rum Kesimi	81.7	72.3	74.3	68.8	64.0	64.5
Çek Cumhuriyeti	79.6	83.0	85.0	60.9	66.4	68.7
Danimarka	78.6	80.2	81.5	73.0	72.6	73.8
Estonya	67.8	80.5	83.0	65.9	72.6	71.9
Finlandiya	74.5	73.9	76.4	71.5	71.8	72.5
Fransa	74.0	73.2	74.3	64.9	66.0	66.4
Almanya	80.4	82.3	82.9	69.7	73.6	74.7
Yunanistan	76.0	64.0	66.8	51.8	46.0	47.7
Macaristan	65.5	75.8	79.3	54.6	62.1	65.2
İrlanda	69.1	75.1	77.3	60.2	62.6	64.3
İtalya	72.7	70.6	72.2	49.5	50.6	51.7
Letonya	64.0	74.6	74.6	64.5	70.5	71.7
Litavanya	63.5	74.6	77.1	65.0	72.2	74.5
Lüksemburg	79.2	76.7	74.9	62.0	65.0	64.9
Malta	78.2	81.4	83.4	41.6	53.6	56.4
Holanda	82.8	81.0	82.9	70.8	70.8	72.0
Polonya	71.3	74.7	77.0	57.3	60.9	62.5
Portekiz	75.4	72.6	75.2	65.6	65.9	67.8
Romanya	73.1	74.7	76.8	56.5	57.2	58.5
Slovakya	71.9	75.0	77.2	57.4	60.3	62.9
Slovenya	74.0	73.3	74.3	66.5	64.7	66.4
İspanya	69.2	67.6	70.3	66.3	56.4	58.6
İsveç	81.1	82.5	84.1	75.0	78.3	80.0
Birleşik Krallık	79.3	82.5	83.3	67.9	71.3	72.2

2017 raporunda istihdamdaki cinsiyet farkı ek olarak yaşa göre ayrıca bir kıyaslama yapıldığı da görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin demografik olarak giderek yaşlanması yani ortalama yaşın giderek artması ilerleyen yıllarda

¹⁹⁵ Kaynak: Eurostat

kendini giderek daha da belli edecek bir sorun olarak kabul edilmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilerek nüfus yaşlanması sorunun öncelikle hafifletilmesi, sonrasında çözümlenmesi hedeflendiği için 20-24, 25-49 ve 50-64 olarak üç farklı yaş grubunun beraber incelenmesi ise 2007 yılından itibaren bu sorun üzerine kapsamlı bir tartışma yapıldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 17 2010-2016 yıllarının 3. çeyreklerinde 28 AB ülkesindeki istihdam oranındaki yaşlara göre cinsiyet açığı.

Kaynak: Eurostat

20-24 ve 25-49 yaş gruplarındaki cinsiyet farkı oranında dramatik bir düşüş görülmemektedir. 50-64 yaş grubunda daha belirgin bir düşüş görülse dahi, çoğunluğu oluşturan 25-49 bandında duraklama olduğu açıkça ortadadır. Çalışmaya göre 50-64 bandındaki bu düşüş ise emeklilik sistemindeki değişiklikler ve genç nüfusa yönelik gelişmelerin yeterince elverişli

olmamasından ötürü kadınların daha uzun yıllar boyunca çalışmasından kaynaklanmaktadır ¹⁹⁶

Yaş gruplarının irdelenmesine ek olarak 2007 raporunda olmayan ve 2017 raporunun cinsiyet eşitsizliği meselesini daha kapsamlı ve daha evrensel bir şekilde incelediğini ortaya bir başka analiz de engelli kadınların ve farklı etnik gruptaki kadınların maruz kaldığı ayrımcılıklardır. Engelli bireylerin yıllık olarak ele alındığı tek anket sistemi olan EU-SILC anketine göre 2014 yılında engelli kadınların istihdamı yalnızca %45.7 olabilmıştır. Romen kadınlara yönelik ise ayrıca bir önem atfedilmiştir. 2016 yılında Temel Haklar Ajansı'nın (FRA) yaptığı ankete göre Romen kadınların yalnızca %16'sı Romen erkeklerin ise %34'ü istihdam edilmiştir. Buna ek olarak Romen kadınların %72'sinin ne istihdamda, ne de eğitimde olduğu ortaya konulmuştur ¹⁹⁷

Bütün bu demografik analizlere ek olarak 2017 raporuna özgü bir diğer yenilik de farklı ekonomik iş ilişkilerinin irdelenmesidir. Ekonomik güvensizliğin önemli bir sorun olarak belirginleşmesiyle işsizlik sorununa ek olarak piyasada ortaya çıkan yeni iş ilişkileri de tanımlanmaya başlanmıştır. Öncelikle işsizlik konusunda kadınların erkeklere oranla daha çok mağdur oldukları görülmektedir. Güney ülkeleri ağırlıklı olmak üzere, kadınların işsizlik oranlarının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu ortadadır ¹⁹⁸

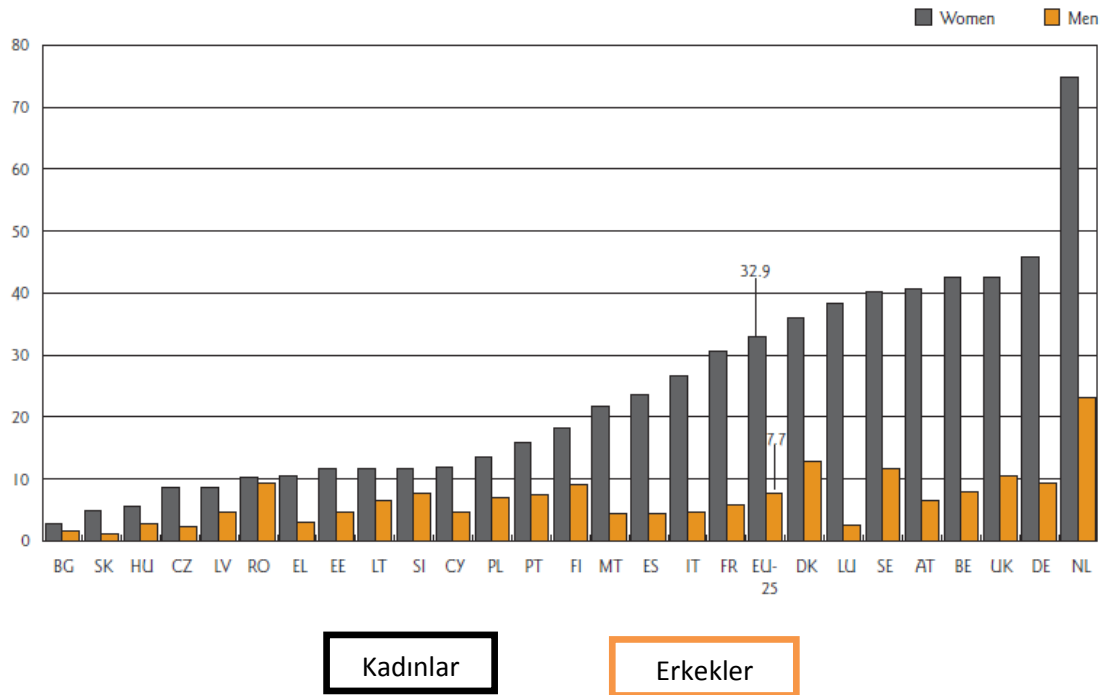
Avrupa Komisyonu tarafından “gig economy”, “zero-hours contracts(talebe göre oluşturulan iş sözleşmeleri)” ve “own-account worker (kendi adına çalışanlar)” olarak ele alınan alternatif iş türlerinde cinsiyet eşitsizliği incelenmiş ve kadınların bu alanda yeniden dezavantajlı konumda oldukları irdelenmiştir. Kısa süreli, gelip geçici ve uzun vadede kişinin ekonomik bağımsızlığını ve istikrarını sağlamayan bu yeni iş türlerinin genellikle esnek ve uyumlu olması beklenen

¹⁹⁶ 2017 Raporu s.9

¹⁹⁷ 2017 Raporu s.11

¹⁹⁸ 2017 Raporu s.11

kadınların ağırlıklı olarak mevcut oldukları ortaya konulmuştur. Kalıcı olmayan kadrosuz iş sözleşmeleri, kendi adına çalışma türleri (own-account workers), talebe göre oluşturulan iş sözleşmelerinin (zero-hours contracts) kadınları daha çok etkilediği ve böylelikle cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiği ileri sürülmektedir. 2007 raporunda ise sadece yarı zamanlı çalışanların cinsiyetler ve üye ülkeler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği ve kadınların ağırlıklı olarak yarı zamanlı işlerde çalışmakta olduğu görülebilmektedir.^{199/200}

Şekil 18 2006 yılında AB ülkelerinde yarı zamanla çalışanların cinsiyete göre toplam istihdamdaki oranları.

Kaynak: Eurostat

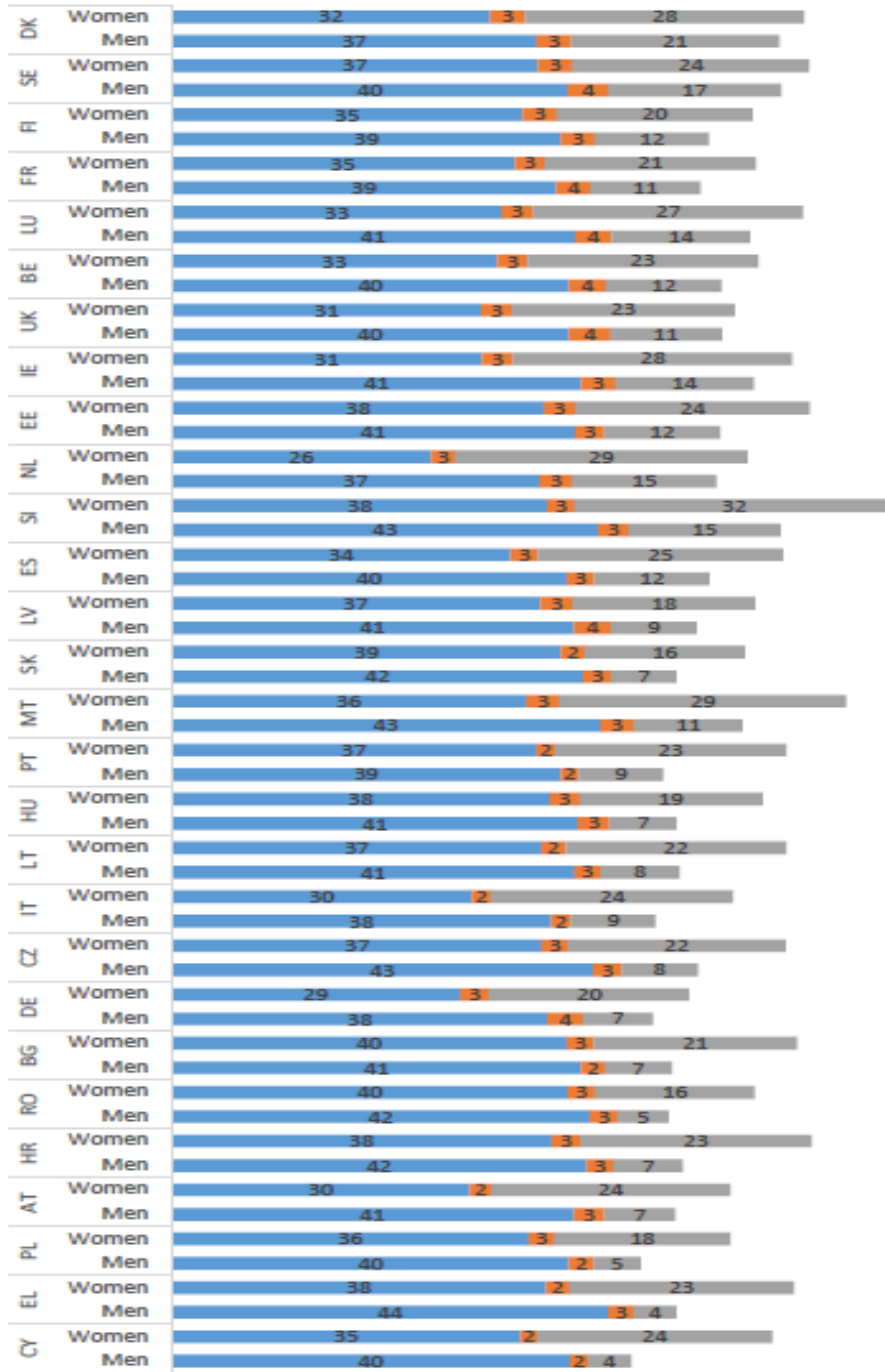
2007 raporunda özel hayat ve ailevi sorumluluklar altında incelenen iki tema olarak çocukların ve yardıma muhtaç ebeveynlerin bakımının ele alındığı ortadadır. Buna yönelik herhangi bir istatistiki veri olmamasına karşın aşılması gereken hedefler ve yönlendirilmesi gereken politikalar başlığı altında bu sorumlulukların kadınlar ve erkeklere eşit olarak dağıtılması gerektiği, hamilelik

¹⁹⁹ 2007 Raporu s.11

²⁰⁰ 2017 Raporu s.11

iznine ek olarak babalık izninin de öneminin arttırılması, böylelikle bir ebeveynlik izni algısının teşvik edilmesi, alınan izinlere rağmen iş hayatının sekteye uğramaması ve politikaların bu amaçlar doğrultusunda yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Avrupa Birliği üye ülkelerinin artan demografik yaşı da göz önüne alınarak, yaşlı ve yardıma muhtaç ebeveynlere yönelik bireylerin ilgilenmesi için ayrıca bir izin fikri ortaya konulmuştur .²⁰¹

²⁰¹ 2007 Raporu s.11

Şekil 19 2015 yılında AB ülkelerinde kadın (women) ve erkeklerin (men), birincil ve ikincil işlerine (mavi), işe gidip gelmeye (turuncu) ve parasız çalıştıkları işlere (gri) ayırdıkları süre.²⁰²

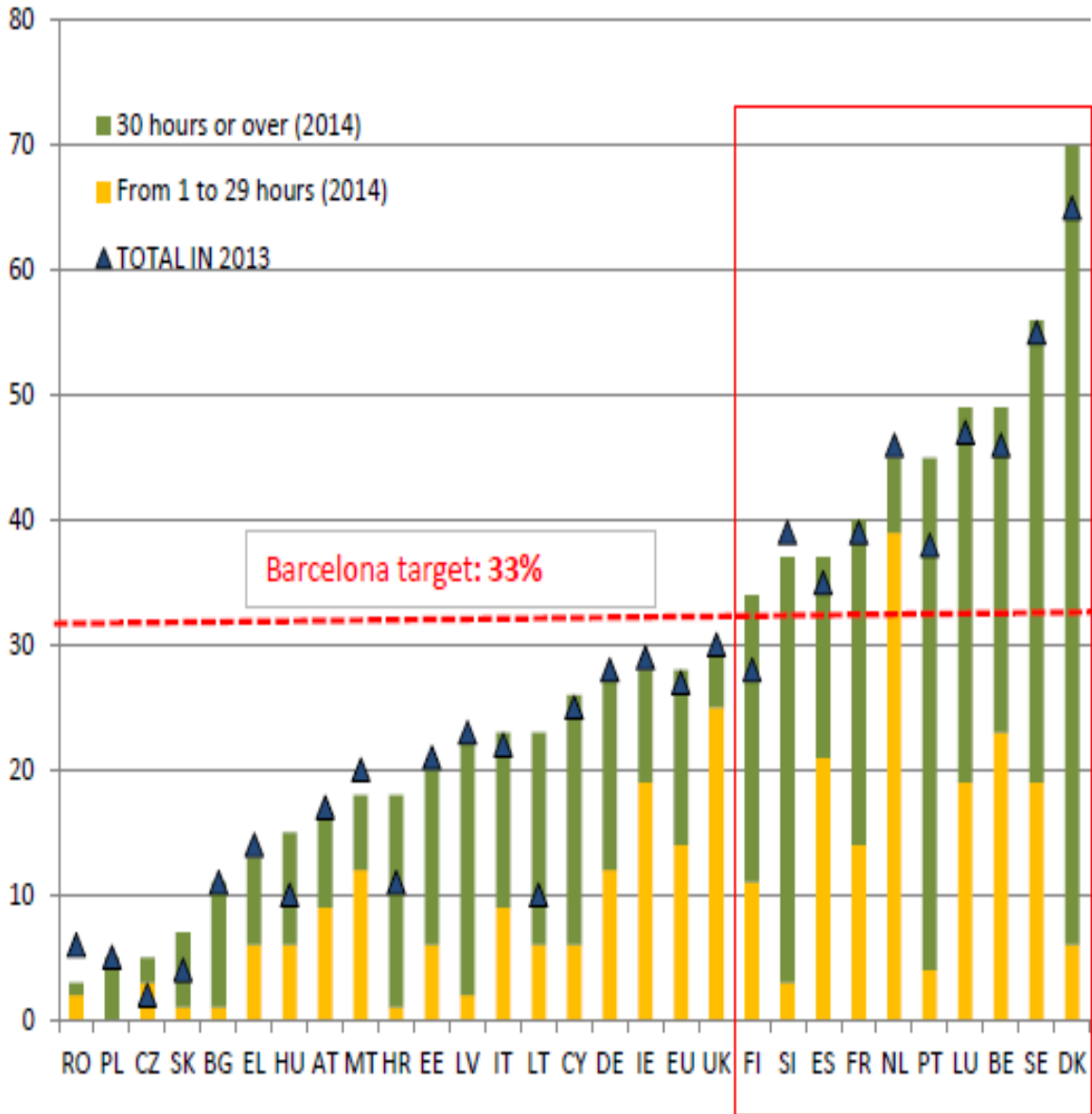
²⁰² Kaynak: Eurofound

2017 raporunda ise toplumsal düzeydeki farkındalığı yansıtacak şekilde, bütün bunlara ek olarak parasız emek başlığı altında ev işlerinde belirginleşen cinsiyet eşitsizliği ve ev işlerine yönelik sorumlulukların eşitsiz bir şekilde paylaşılmasının kadınların iş hayatlarına olan etkileri tartışılmıştır. Her ne kadar erkekler haftada ortalama 39 saat, kadınlar da 33 saat mesai yapsa da kadınlar ev işlerinin “aslan payını yapmakta”, erkeklerin haftada 10 saatten daha az katıldığı iş yükünü haftada 22 saatle üstlenmektedirler. Raporda özellikle vurgulanan kısımlardan biri de bu iş yükünün para ekonomisine dahil olmamasıdır, yani parasız emek olmasıdır. Bu parasız emek İskandinav ülkelerinde görece daha eşit bir şekilde dağılım gösterse de orada bile eşitlenmiş sayılmamaktadır²⁰³

Yapılan emeğin sadece niceliksel değil niteliksel olarak da ayrıştığı özellikle vurgulanmıştır. Kadınların erkeklere kıyasla daha rutin, emek yoğun ve daha az esnek zamanlarda bu işlerle uğraştığı ve özellikle annelikle, yaşlı ve yardıma muhtaç ebeveynlerin bakımıyla daha da pekiştirildiği öne sürülmüştür. Yaşlı ve yardıma muhtaç ebeveynlerin bakımında kadınların erkeklere kıyasla sorumlulukları daha çok üstlendiği, 18-64 yaş aralığındaki nüfusta %20'si kadınlardan, %18'i erkeklerden oluşan bir grup enformel bakıcılık yapmakta, bu gruptaki kadınların %7'si her gün bu bakım işleriyle meşgul olurken erkeklerin yalnızca %4'ü her gün vakit ayırmaktadır²⁰⁴

²⁰³ 2017 Raporu s.12.

²⁰⁴ 2017 Raporu s.12.

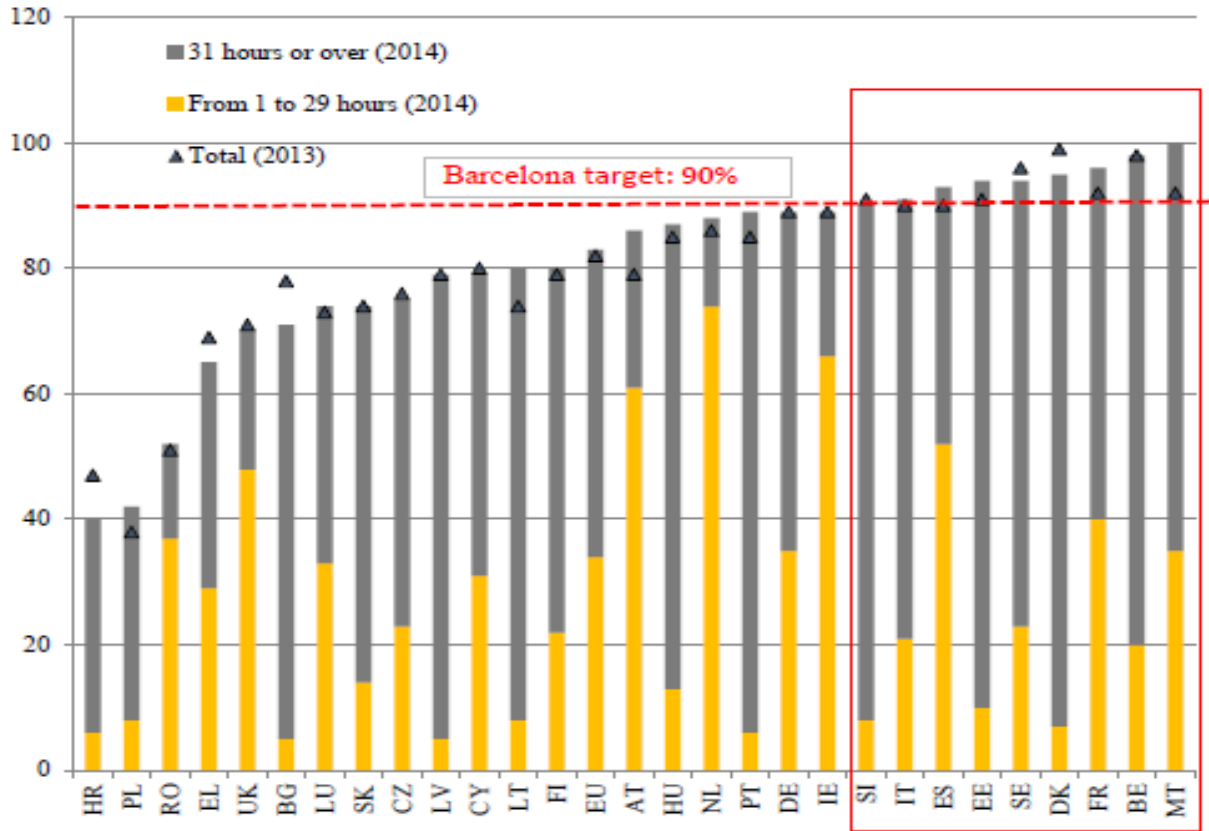
205

Şekil 20 2014 yılında AB ülkelerinde 3 yaşının altındaki çocukların resmi kurumlara verilme oranları.

Kaynak: Eurostat

²⁰⁵ Barcelona Targets: Barcelona Hedefleri, 2002 yılında Barcelona'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında tartışılan ve karara bağlanan hedeflerdir. Bu toplantıda, üye devletlerdeki çocuk bakımı koşullarını geliştirmek üzere bazı hedefler belirlenmiş bu hedefler Avrupa'nın ekonomik büyümesi açısından gerekli bir strateji olarak belirlenmiştir.

Çocuk bakımının ve buna yönelik politikalar da detaylı bir şekilde şekillenmiştir. 2002 yılında Barcelona'da yapılan zirvede Avrupa Konseyi'nin almış olduğu kararlara göre, Barcelona hedefleri altında 3 yaş ve üzerindeki çocukların %90'ının, 3 yaş ve altının ise %33'ünün kreş ve anaokullarında verilmesinin ve böylelikle iş ve ev hayatı arasındaki dengenin sağlanması hedeflenmiştir. Ancak 2017 raporundaki verilere göre 2014 yılına gelindiğinde Barcelona hedeflerini tamamlayabilmiş ülkelerin sayısının, 3 yaş ve altı için sadece 10, 3 yaş ve üzeri için ise sadece 9 olduğu görülmektedir. Bu da kadınların halen çocuk bakımı görevlerini üstlendiklerini ve ekonomiye yeterince katılmadıklarını göstermektedir.²⁰⁶

Şekil 21: 2014 yılında, 3 ve zorunlu eğitim yaşının arasında olan çocukların resmi kurumlara verilme oranları.

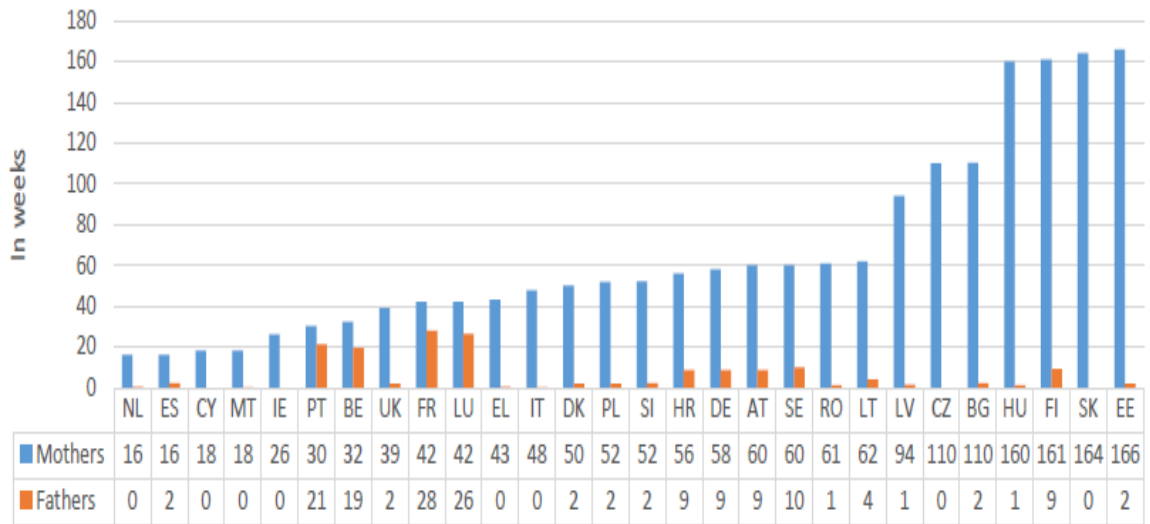
Kaynak: Eurostat

31 Saat ve
üzeri

1 Saatten 29
saate kadar

²⁰⁶ 2017 Raporu s.13-15.

Yapılan doğum sonrası hem annelere hem de babalara verilen paralı izin sürelerinin de ayrıca ele alındığı ve bu sürelerin ülkeler arasında çeşitlendiği görülmektedir.²⁰⁷(2017, 17) 2007 yılındaki raporda ele alınmayan ancak 2017 raporunda kendini gösteren bir başka konu da göçmen kadınların ekonomik sorunlarıdır. 2016 yılından itibaren 28 Avrupa Birliği ülkesi tarafından kabul edilen göçmen başvurularının sayısının 1 milyonu aşmasından ötürü bu konuya özellikle önem arz edildiği açık ve nettir. Bu göçmenlerin sahip oldukları becerilerin yeterince değerlendirilemediği, göçmen kadınların iş piyasasında erkeklere kıyasla daha fazla engele maruz kaldıkları, yoksulluk ve ötekileştirilme risklerinin daha yüksek olduğu ve kabul edildikleri ülkedeki fırsatlara daha az erişimleri olduğu gerçekleri tartışılmaktadır.²⁰⁸

Şekil 22 2016 yılında AB ülkelerinde doğum sonrası anne ve babalara verilen paralı izinlerin haftalık süreleri.

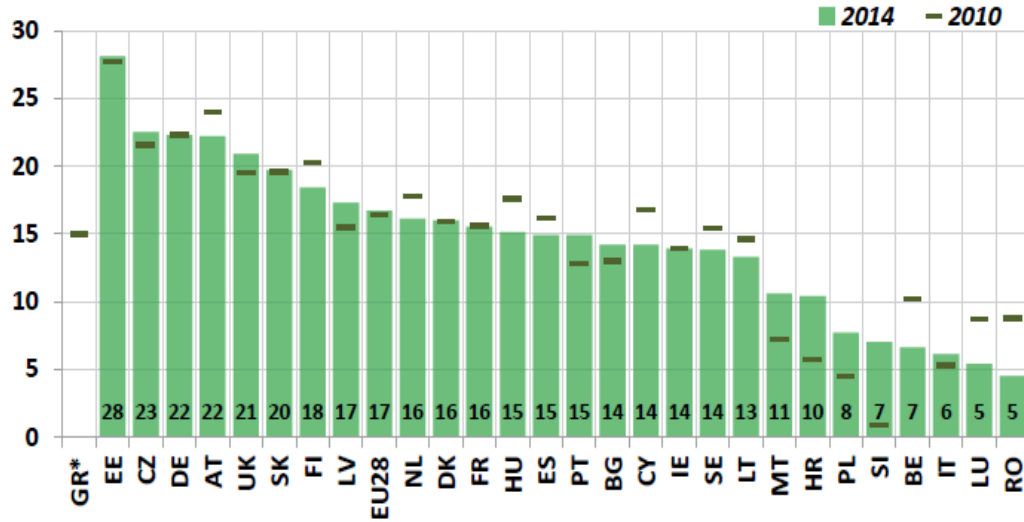
Babalar

Anneler

Kaynak: OECD

²⁰⁷ 2017 Raporu s.17

²⁰⁸ 2017 Raporu s.19.

Şekil 23 AB ülkelerinin, 2010 ve 2014 yıllarındaki cinsiyet maaş farkları oranı.

Kaynak: Eurostat

Kadınların belli alanlarda istihdam edilebilmelerine karşın cinsiyetler arasındaki maaş farkının tam aksine artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Düşük ücretler ve iş hayatının aksamaya uğraması uzun vadede emeklilik ikramiyelerinin düşmesi gibi birçok alanda kendini göstermekte, bu nedenle Avrupa Komisyonu maaş, gelir düzeyleri ve emeklilik farkları üzerinde kapsamlı çalışmalara devam etme olduğu görülmektedir.

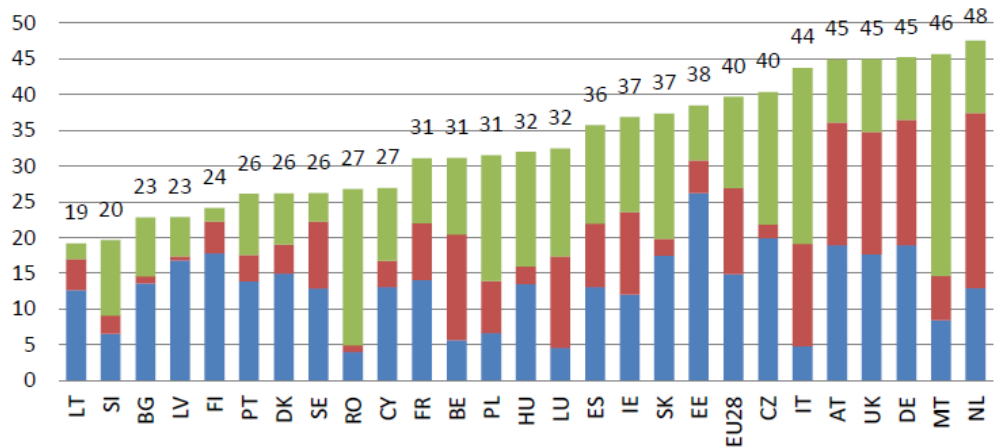
2007 yılındaki rapora bakıldığında 25 Avrupa Birliği üyesi ülkenin maaş farkı ortalamasının 2005 yılında %15 olduğu görülmekte; 28 üye olarak 2010 yılında %16.4 olarak ifade edilen ortalama maaş farkı önce 2011 yılında %16.9'e, sonra 2012 yılında %17.3'e kadar çıkıp 2014 yılına gelindiğinde ancak %16.3 seviyesine kadar düşebilmiştir.²⁰⁹

Buna ek olarak birtakım ülkelerde bu fark düşerken diğer ülkelerde artış da gözlemlenmektedir. Bunun bir açıklaması olarak, işsiz veya faal olmayan kadınların giderek artan bir şekilde düşük ücretli işlerde çalışmaya başlaması

²⁰⁹ 2017 Raporu s.29

öne sürülmüştür.²¹⁰ Dolayısıyla cinsiyet eşitsizliğinin en şiddetli hissedilebildiği bu konuya raporda detaylı bir açıklama getirilmiştir²¹¹

Cinsiyetler arası maaş farkının öncelikli sebeplerinden biri olarak sektörel ayrışma öne sürülmüştür. Bir diğer deyişle, kadınlar görece daha az ücretli işlere girmektedirler. Ayrıca, yarı-zamanlı ve gelip geçici iş sözleşmelerinin de düşük ücretlerle olan bağı göz ardı edilmemiştir. Uzun vadeli ve kadrolu işlere kıyasla düşük ücretler bu “standart dışı” iş türlerindeki maaş farkını arttırmaktadır.^{212/213}

Şekil 24 2014 yılında AB ülkelerinde cinsiyet maaş farkı (mavi), mesai saati farkı (kırmızı) ve istihdam farkı (yeşil).

Kaynak: Eurostat

²¹⁰ Boll, C., Leppin, J., Rossen, A., and A. Wolf, 'Magnitude and Impact Factors of the Gender Pay Gap in EU Countries', Report Prepared for the European Commission, 2016.

²¹¹ 2017 Raporu s.20.

²¹² Boll, Leppin, Rossen, op.cit.

²¹³ 2017 Raporu s.21.

Her ne kadar eşit ücret ilkesi Avrupa Birliği Antlaşması'nda ve 2006 yılında oluşturulan yönergede doğrudan veya dolaylı yoldan cinsiyet ayrımcılığı yapmak yasaklanmış olsa da, bu yasal düzenlemenin eşit ücret üzerinde uygulanmasının bütün üye ülkelerde sorunlu olduğu kabul edilmiştir. Buna yönelik Avrupa Komisyonu'nun daimi kurum ve kuruluşların eşit ücret sunup sunmadığını gözetlediği ve var olan kuralların düzgün bir şekilde uygulandığını takip ettiği ifade edilmiştir.²¹⁴

Ek olarak maaşların şeffaf bir şekilde yansıtılması ve bu konuda farkındalığı arttırmaya yönelik aktivitelerin işçilere ve işverenlere cinsiyetler arası maaş farkını azaltmakta imkan tanıyacağı ifade edilmiştir. Buna yönelik İspanya ve İsveç'te uygulanan vaka çalışmaları sunulmuş, farklı uygulamaların mümkün olduğu gösterilmiştir. Komisyon ayrıca 3 Kasım 2016'da 3 Kasım günü Avrupa Eşit Ücret Günü ilan etmiş, bilgi formları ve iletişim materyalleri yayınlarak meseleye dikkat çekmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen, maaş farkları, çalışma saatlerinin farklılığı ve istihdam farklılığı beraber düşünüldüğünde, Avrupa Birliği üye ülkelerinin genel anlamda cinsiyet eşitsizliğini çözmekte farklı mesafeler kat ettiği ve Almanya, Hollanda, Avusturya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin eşitsizlik düzeyinde en geride olduğu öne sürülebilir. 2010 yılında %41.1 olan toplam cinsiyet açığı, 2014 yılına gelindiğinde ancak %39.8 olabilmiş ve bu "hızda devam edilirse cinsiyetler arası genel açığın kapatılabilmesi için bir yüzyıl gerekecek". Ekonomik anlamda cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmesi için istihdamın, ücretlerin ve çalışma saatlerindeki farkların beraber düşünülmesi gerektiği de ayrıca ortaya konulmuş, cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için bu alandaki bütün ayrımcılıkların önüne geçilmesi gerektiği mesajı verilmiştir.²¹⁵

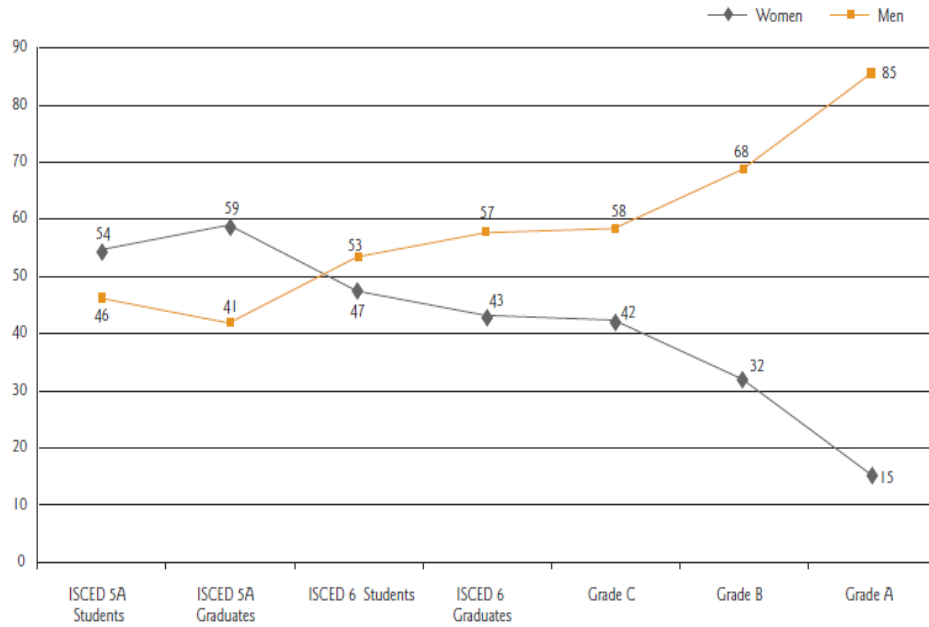
2007 yılı raporunda kadın ve erkeklerin akademik hayatları üzerine bir vurgu olduğu görülmektedir. Genel olarak kadınlar yüksek öğretimde erkeklerden

²¹⁴ 2017 Raporu s.21.

²¹⁵ 2017 Raporu s.25.

daha çok belirgin görülse de mezun olduktan sonra akademik hayatı sürdürenlerin daha ziyade erkekler olduğu görülmektedir.²¹⁶

ISCED 6'dan, yani doktora düzeyinden itibaren kadınların gittikçe azalarak erkeklerin daha baskın olduğu bir akademik ortam ortaya çıkmaktadır. Bu ortam, Grade C, B ve A olarak ifade edilen akademik kadrolarda da giderek artan bir cinsiyet eşitsizliği olarak gözler önüne serilmektedir. Tercih edilen bölümlerdeki cinsel ayrışma ise ortadadır: kadınlar ağırlıklı olarak eğitim bilimleri, tıp, sanat, sosyal bilimler, işletme ve hukuk gibi bölümleri tercih ederken erkeklerin matematik, bilgisayar, mühendislik, inşaat gibi teknik ve endüstriyel bölümlerde çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.²¹⁷

Şekil 25 2004 yılında 25 AB ülkesinde kadın ve erkeklerin akademik kariyerdeki oranları.

ISCED 5 A: Lisans ve Yüksek Lisans Eğitimi/ Öğrenciler (Students), Mezunlar (Graduates)

ISCED 6: Doktora Eğitimi

²¹⁶ 2017 Raporu s.14.

²¹⁷ 2007 Raporu s.14-21.

Kaynak: Eurostat

2017 raporunda ise yükseköğretimden ziyade 2015 yılında OECD tarafından lanse edilen PISA verileri kullanılarak okullarda elde edinilen beceriler ve kariyer beklentilerindeki cinsiyet eşitsizliğine ışık tutulması hedeflenmiştir. Ortalama olarak 15 yaş bandında 10 Avrupa ülkesinde erkek çocukları kız çocuklarına kıyasla fen derslerinde daha başarılı olurken, bunun tam tersi 8 Avrupa ülkesinde gözlemlenmekte, geri kalan 10 ülkede belirgin bir fark görülmemektedir. Ancak ortalama puanlar, erkek çocuklarının fen derslerinde hem en düşük hem de en yüksek puanlara sahip olduğu gerçeğini yansıtmamaktadır. Bütün bu verilere karşın, eğitim sistemiyle bilinen Finlandiya hem 8. sınıfta hem de 4. sınıfta kız çocuklarının erkek çocuklarından yüksek performans gösterdiği tek ülke olmuştur²¹⁸(2017, 23).

Performansın yanı sıra kariyer tercihleri ve beklentileri de cinsiyet eşitsizliğini yansıtmaya şeriktedir. 15 yaş bandında erkek çocukları bilişim ve iletişim teknolojileri, bilim, mühendislik gibi alanlara yönelirken kız çocukları kendilerini doktor, veteriner veya hemşire olarak hayal etmektedirler. Böylelikle cinsiyet ve sosyo-ekonomik arka planın kariyer beklentilerine ne kadar büyük bir etkisi olduğu ve bu etkinin yükseköğretimden de önce ilköğretim düzeyinde başladığı ortaya konmaktadır.²¹⁹

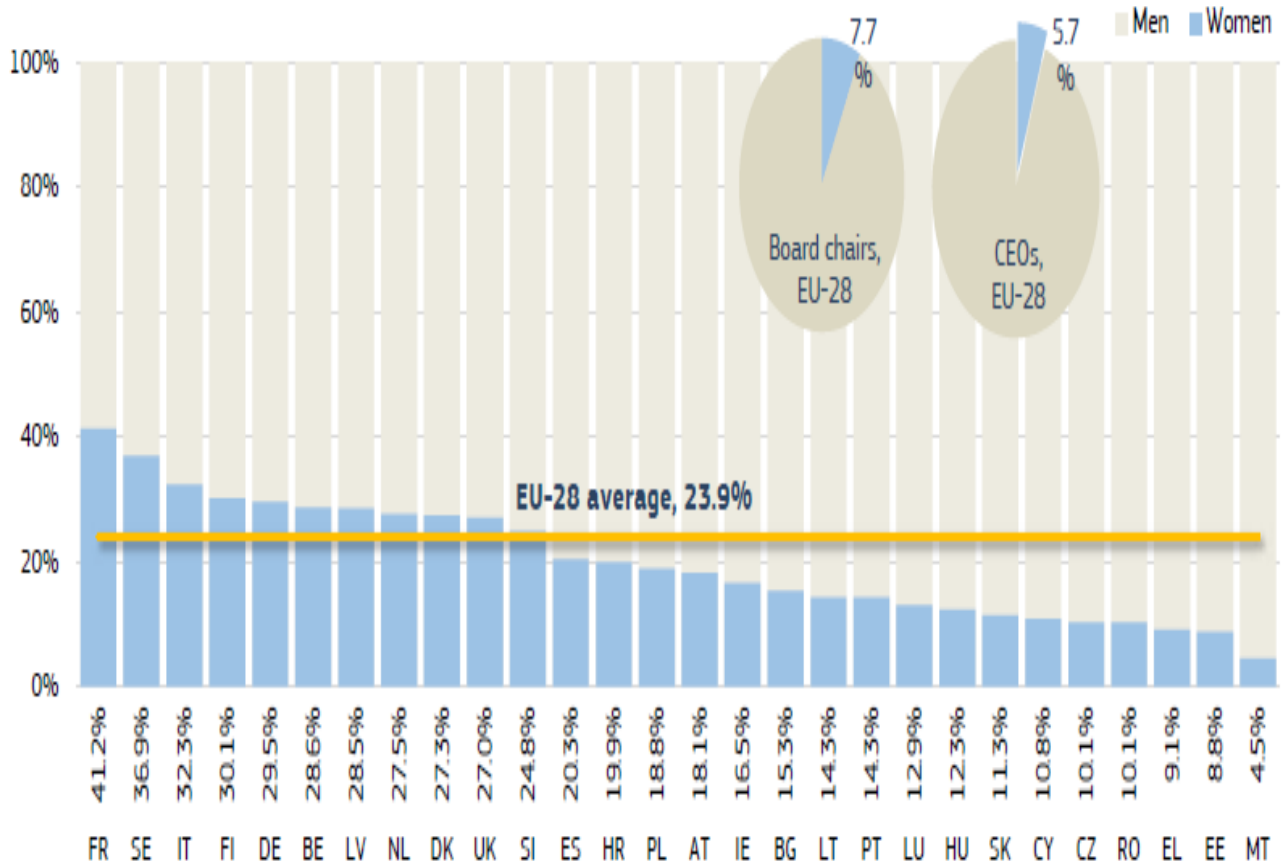
3.2. KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN SAĞLANMASI

Karar alma mekanizmalarında da kadınların etkin bir şekilde rol alması gerektiği, Avrupa toplumunun demografik yapısını yansıtacağı ve bunun yönetim mekanizmalarında da temsil edilmesinin demokrasiyi güçlendireceği algısı 2007 ve 2017 raporlarının önemle arz ettiği konulardan birisidir. 2007 raporunda sadece meclislerdeki vekiller ve şirketlerdeki yönetici kadrolarında bulunan kadınların istatistiksel bir analizi yapılırken 2017 yılındaki raporda

²¹⁸ 2017 Raporu s.23.

²¹⁹ 2017 Raporu s.23.

araştırma kapsamının heyet başkanlarından yönetim kurulu başkanlarına (CEO), heyet üyelerinden valilere ve delegelere kadar genişletildiği, hükümette görev alan bakanların cinsiyet oranlarına ve cinsiyetlere göre hangi görevlere dağıldığına kadar çeşitlendirildiği açıkça ortadadır.²²⁰

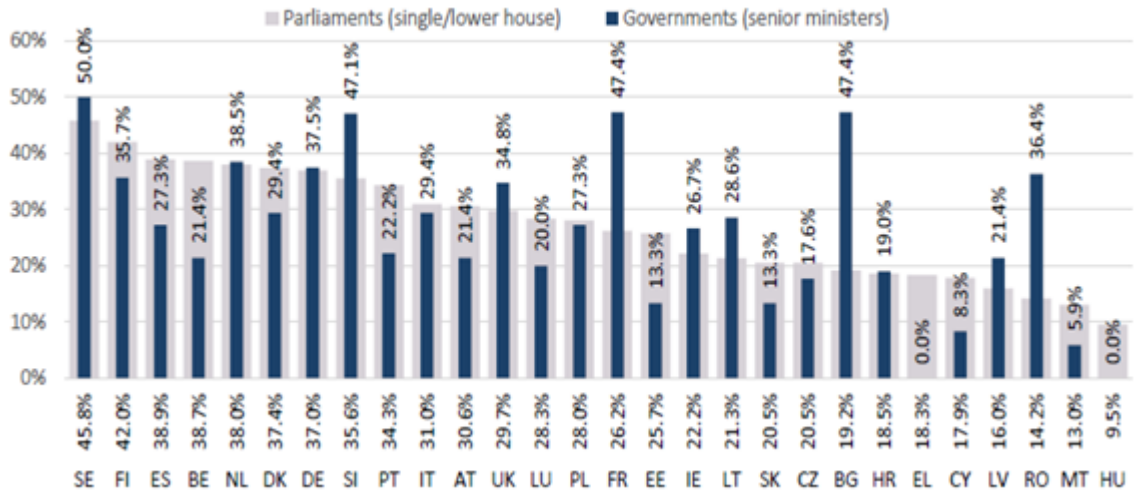
Şekil 26 2016 Ekim ayında, AB ülkeleri heyetlerindeki cinsiyet dağılımı (Board Chairs: Heyet Başkanları, CEOs: Yönetim Kurulu Başkanları).

Erkekler

Kadınlar

Kaynak: Avrupa Komisyonu

²²⁰ 2017 Raporu s.28.

Şekil 27 2016 yılında AB ülkelerinin meclis ve hükümetlerinde yer alan kadınların oranı.

Parlamentolar (Alt meclis)

Hükümetler (Üst düzey bakanlar)

Kaynak: Avrupa Komisyonu

2007 raporunda sunulmuş olan 2004 ve 2006 yıllarındaki Avrupa Birliği üye ülkeleri meclislerindeki vekillerin cinsiyet oranının genel ortalamalarının sadece kadınlarda %1'lik bir artış yaşandığı ve 2006 yılında %24 ve %76 kadın-erkek oranı gözlemlenmektedir. Fransa, Yunanistan, İsveç gibi bazı ülkelerin parlamentolarında hiçbir değişim yaşanmazken, İtalya, Portekiz ve Slovakya gibi ülkelerin geçirdiği yüksek artış aslında Finlandiya ve Avusturya gibi ülkelerin geçirdiği düşüşün üstünü kapatıcı niteliktedir. Nitekim 2017 raporunda da 2016 Kasım ayında kadın milletvekillerinin ortalama oranının %28.7 olduğu ve yılda sadece binde beşlik bir artışla yavaş olduğu yinelenmiştir. Milletvekilleri incelemesine ek olarak, kadın siyasi parti liderleri (%18.8) ve devlet bakanlarının (%27.9) da oranları irdelenmektedir.²²¹

²²¹ 2017 Raporu s.32.

Grafikte de görüldüğü üzere kadın vekil ve bakanların oranı ülkelere göre farklılık göstermekte, Finlandiya ve İsveç gibi İskandinav ülkelerinde %40'ın üzerinde bir kadın vekil dağılımı varken bu dağılımın gittikçe azaldığı ve Yunanistan ve Macaristan gibi ülkelerin hükümetlerinde hiçbir kadın bakanın olmadığı görülmektedir. Benzer bir dağılımın merkez bankalarında da gözlemlenmekte, Belçika ve Fransa hariç, tüm üye ülkelerin merkez bankalarındaki müdür pozisyonlarındaki kadınların %40'ın üzerine çıkmadığı, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Hırvatistan gibi ülkelerde de hiçbir kadının müdür olarak görev almadığı belirtilmektedir. Kadınların vekillikleri ve bakanlıkları yavaş bir şekilde artmakta olsa da özellikle bakanlıklarda görev alan kadınların sağlık, eğitim, aile ve kültür bakanlığı gibi belli alanlarda çoğunlukta olduğu, iç ve dış işleri, savunma, adalet bakanlığı gibi konumlarda ise erkeklerin çoğunlukta olduğu da özellikle vurgulanmıştır. Bu ayrışma da erkeklerin bütün bakanlıklarda kadınlara kıyasla dengeli bir dağılım gösterecekleri de "temel" olarak görülen bakanlık pozisyonlarını domine ettiğine işaret etmektedir.²²²

Avrupa Komisyonu Tarafından Fonlanan Bazı Proje Örnekleri

- Ekim 2016'da Avrupa Parlamentosu Kadınları Ağı²²³ adında online bir yetenek havuzu oluşturulmuştur. Amaç, kadınların görünürliğini arttırmak amacıyla icra görevi olmayan ulus aşırı bir yönetici amirliği pozisyonu oluşturmaktır. Bu havuz aynı zamanda, çeşitli toplumsal cinsiyete dayalı yönetim ve liderlik stratejileri geliştirmeye çalışan kurulların, şirketlerin ve paydaşların ve ayrıca yönetim kurulu adaylarının değerlendirilmesi için geniş bir kaynak sunan, deneyimleri paylaşan bir bilgi merkezi görevi görmektedir.
- Karar alma mekanizmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik proje²²⁴ kadınların liderlik konumlarını arttıracak insan kaynakları

²²² 2017 Raporu s.33.

²²³ The European Women on Boards Network

²²⁴ The Gender Equality in decision Making (GEM)

politikaları gibi konuları tartışmak üzere özel-kamu sektörünün, yönetici yetiştiren okulların, işveren örgütlerinin ve eğitim sektörünün temsilcilerini bir araya getirmiştir. Bu proje işe alım, performans yönetimi, terfi ve başarı planlaması üzerine yapılmış etkili olmayı hedefleyen bir projedir.²²⁵

3.3. CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET

2007 raporunda ele alınmayan ancak 2017 raporunda görülen yeni bir tema da cinsiyete dayalı şiddet ve şiddet mağdurlarının korunması konusudur. Öncelikle cinsiyete dayalı şiddeti diğer şiddet türlerinden ayırmak için geniş ama detaylı bir tanım yapılmış, konunun derinliğini yansıtacak şekilde cinsiyete dayalı şiddetin fiziksel, cinsel, ekonomik ve/veya psikolojik olabileceğini veya belli bir şiddetin oransız bir şekilde bir cinsiyete daha fazla uygulandığına dair bir açıklama getirilmiştir. Cinsiyete dayalı şiddetin mağdurların sağlığını, fiziksel bütünlüklerini, onurunu, namusunu hatta canını bile tehdit edebilecek kadar tehlikeli ve önlem alınmasını gerektirecek kadar mühim bir konu olduğu da belirtilerek Avrupa Komisyonu bu alanda 2007 yılına kıyasla epey yol kat etmiştir diyebiliriz.²²⁶

Cinsiyete dayalı şiddet hakkında ele alınan verilerde dikkate değer bir husus vardır. Avrupa Komisyonu ve Birleşmiş Milletlerin eşgüdümlü yürüttükleri çalışmalar neticesinde, cinsiyete dayalı şiddetin toparlanıp işlenmesinde ilerleme kat edilmiştir. Bir diğer deyişle yaşanan mağduriyetlerin kayda alınması ve bu vakaların detaylı bir şekilde gruplandırılması, yıllık periyodlarla karşılaştırılması ve belli modellerin ortaya konulması, konuya dair bilginin artmasına vesile olmaktadır.²²⁷

²²⁵ 2017 Raporu s.30.

²²⁶ 2017 Raporu s.36.

²²⁷ 2017 Raporu s.36.

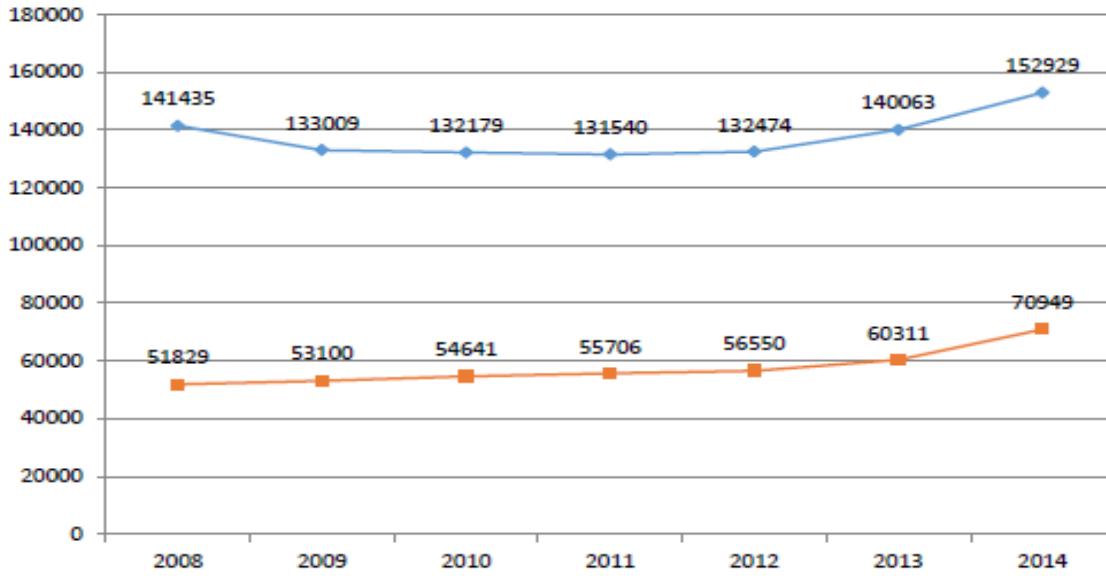
Cinsel şiddet, tecavüz ve cinsel istismar suçlarını içermektedir. Tecavüz rıza dışında gerçekleşen cinsel ilişki şeklinde tanımlanmaktadır. UNODC²²⁸ tarafından yapılan güncel sınıflandırmaya göre, mağdurun rızası aranmaksızın reşit olmadığı halde maruz kaldığı tecavüz suçları, çocuklara karşı cinsel suçlar adı altında ayrı sınıflandırılmaktadır. Cinsel istismar ise tecavüz seviyesine ulaşmayan cinsel saldırıları kapsamaktadır. Bu çerçevede cinsel istismar rıza dışı gerçekleşen cinsel eylem, teşebbüs, tecavüz boyutuna ulaşmayan cinsel taciz olaylarını içerir. Cinsel saldırıların evlilik içerisinde gerçekleşip gerçekleşmediği kesinlikle önemli değildir. Aşağıdaki tabloda 2010 ve 2014 yıllarında AB ülkelerinde gerçekleşen cinsel şiddet vakaları sayısal olarak verilmiştir.

²²⁸ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime)

Tablo 3 AB Ülkelerinde 2010 ve 2014 Yıllarında Gerçekleşen Cinsel Şiddet Vakaları

Kaynak: Eurostat-UNODC

	Cinsel Şiddet		Tecavüz		Cinsel Saldırı	
	2010	2014	2010	2014	2010	2014
Avusturya	3,957	4,216	875	839	3,082	3,377
Belçika	10872,00 0	10647,00 0	3281,00 0	2882,00 0	7591,00 0	7765,00 0
Bulgaristan	696,000	610,000	211,000	148,000	485,000	462,000
Hırvatistan	570	826	141	333	429	493
Kıbrıs	79,000	51,000	36,000	14,000	43,000	37,000
Çek Cumhuriyeti	1,811	2,205	586,000	669,000	1,225	1,536
Danimarka	2,074	2,067	342	462	1,732	1,605
İngiltere ve Galler	39,114	64,509	15,892	29,265	23,222	35,244
Estonya	178,000	199,000	81,000	147,000	97,000	52,000
Finlandiya	1,315	1,482	818	1,009	497	473
Fransa	22,963	30,959	10,108	12,157	12,855	18,802
Almanya	46,869	46,982	7,724	7,345	39,145	39,637
Yunanistan	901	589	215	134	686	455
Macaristan	677,000	545,000	246,000	318,000	431,000	227,000
İrlanda	2,153	1,913	442,000	477,000	1,711	1,436
İtalya					4,813	4,257
Letonya		444,000	78,000	75,000		369,000
Litvanya	514,000	401,000	208,000	158,000	306,000	243,000
Lüksemburg	326	435	66	73	260	362
Malta	91,000	77,000	11,000	11,000	80,000	66,000
Hollanda	9,610	7,870	1,660	1,175	7,950	6,695
Kuzey İrlanda (BK)	1,869	2,554	498	655	1,371	1,899
Polonya		2,810	1,567	1,893		917,000
Portekiz	2,206	2,475	424,000	374,000	1,782	2,101
Romanya	1,486	1,516	897	875	589	641
İskoçya	4,217	5,524	997,000	1,797	3,220	3,727
Slovakya		766,000	117,000	87,000		679,000
Slovenya	466	296	63	44	403	252
İspanya	9,954	9,468	1,578	1,239	8,376	8,229
İsveç	15,537	19,512	5,479	6,294	10,058	13,218

Şekil 28 2008 ve 2014 yılları arasında polise ihbar edilen cinsel saldırı (mavi) ve tecavüz (turuncu) vakalarının sayısı.

Kaynak: Eurostat

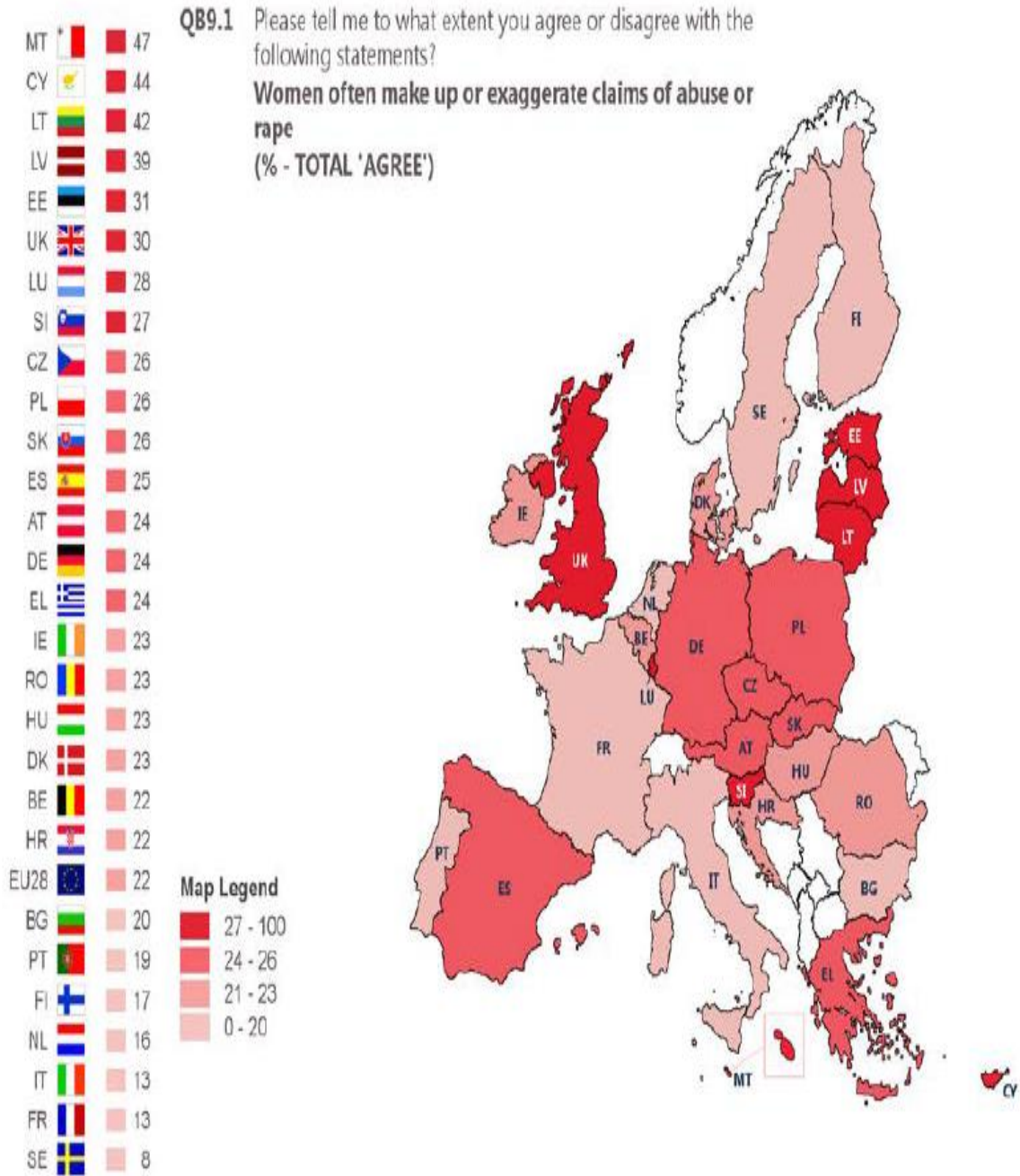
2008 ile 2014 yılları arasında beyan edilen cinsel taciz ve tecavüz vakalarına bakıldığı zaman 2012 yılından itibaren bir artış olduğu görülmektedir, ancak raporda da belirtildiği üzere bu artışlar sadece vakaların yaşanmasında bir artış olduğunu göstermemekte, değişen ceza kanunlarıyla birlikte suç kapsamı altında ele alınan şiddet türlerinin, toplumdaki farkındalığın ve polise ihbar edip yardım çağrısında bulunan mağdur bireylerin sayısının artmasıyla beraber gelişen bir artış olduğu belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle beyan edilen ve kayda alınan mağduriyet vakalarının sayısının gerçek sayıları yansıtmaya başladığı söylenebilir. Bununla beraber tüm Avrupa Birliği üye ülkelerinin cinsiyete dayalı şiddet kapsamında birtakım şiddet türlerini henüz kabul etmediği ifade edilmiş, yapılan araştırmalara sadece sayısal verilerin değil, yüz yüze yapılacak olan derinlemesine görüşmelerle beraber cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlığı, koşulları ve sonuçları üzerine daha nitelikli bir bilgi havuzu oluşturulacağı da

eklenmiştir. Bütün bu gelişmeler, cinsiyete dayalı şiddet hakkında daha ciddi ve kapsamlı bir tavır alındığının somut kanıtlarıdır.²²⁹

Bununla beraber cinsiyete dayalı şiddet konusunda sadece mağdurlar değil, toplumun geneline yapılan araştırmalara da yer verilmiş, şiddetin sadece failleri, mağdurlar ve yetkili merciler arasında yaşanan birtakım olaylar bütünü olmadığı, toplumun tamamı tarafından algılanması, farkındalığın artırılması ve şiddetin önlenmesi için yine toplumun tamamının sorumluluk alması gerektiği algısı ortaya konulmuştur. Nitekim, 2016 yılında yapılan kamu oyu araştırmasına göre, anketi cevaplayanların %22'si yani beşte birinden fazlası cinsel taciz ve tecavüz vakalarında kadınların yaşanan olayı büyüttüğü, abarttığı veya uydurduğunu ifade etmesi, aynı şekilde %17'sinin de yaşanan şiddetin kadınlar tarafından provoke edilerek başlatıldığını ifade etmesi, failden ziyade mağduru suçlama eğiliminin Doğu Avrupa bölgesinde daha kuvvetli olsa da halen ortada olduğunu göstermiştir.²³⁰

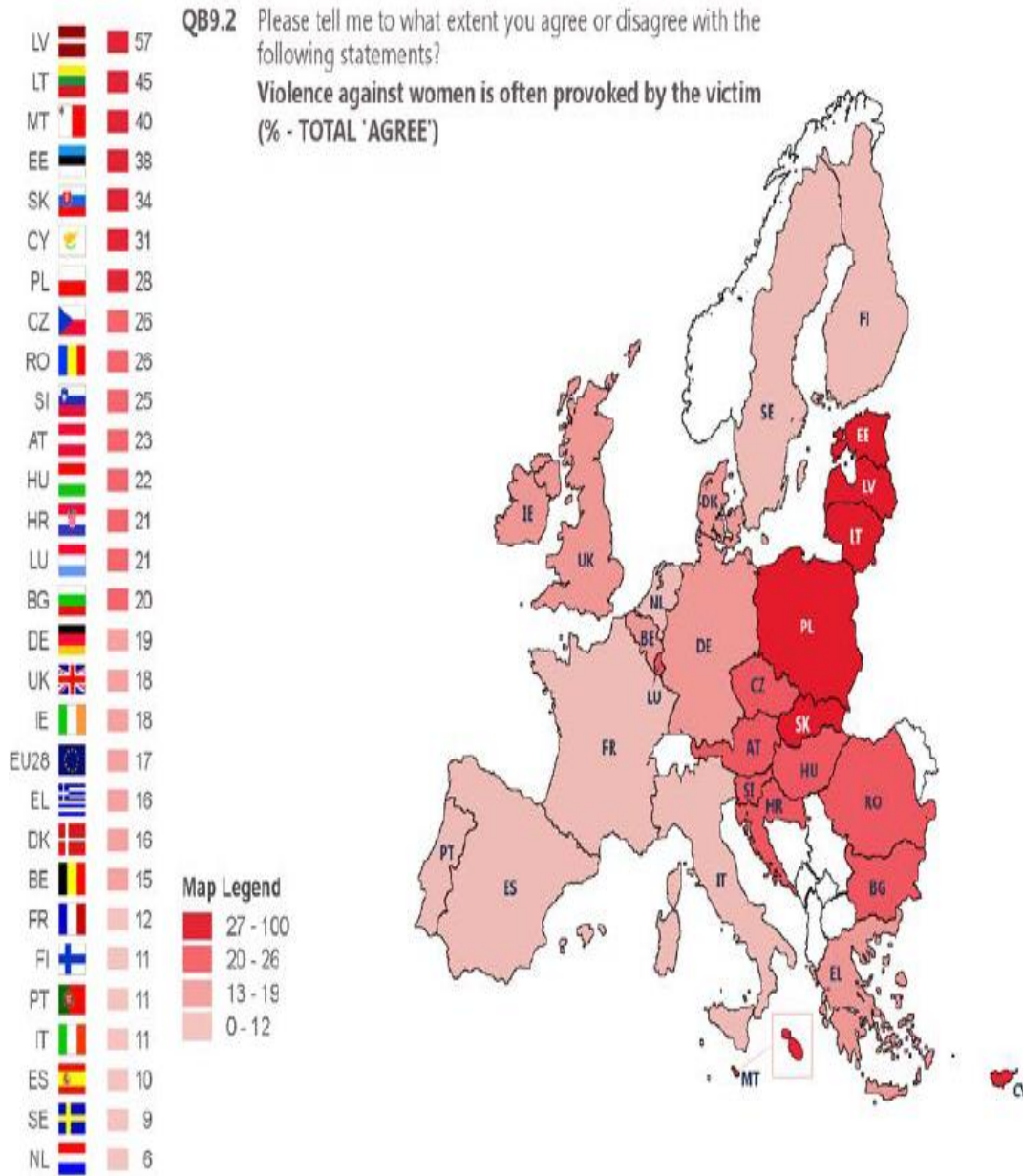
²²⁹ 2017 Raporu s.36-37.

²³⁰ 2017 Raporu s.37-39.

Şekil 29 Ankette kadınların taciz ve tecavüz vakalarını uydurduğu veya abarttığını düşünüyor musunuz sorusuna evet diyenlerin oranı.

Kaynak: Special Eurobarometer 449, 2016

Şekil 30 Ankette kadına karşı şiddet vakalarında failin mağdur tarafından provoke edildiğini düşünüyor musunuz sorusuna evet diyenlerin oranı.

Kaynak: Special Eurobarometer 449, 2016

Yapılan araştırmalara ek olarak 4 Mart 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen toplantıda aile içi ve kadınlara yapılan şiddete karşı hareket başlığı altında Avrupa Komisyonu birtakım öneriler üstlenmiş ve bu öneriler halen üye ülkeler tarafından tartişılsa da, 2016 yılının sonuna gelindiğinde 14 üye ülkenin toplantıda alınan önerileri tasdik ettiği ve imzaladığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, cinsiyete dayalı şiddet üzerine sadece istatistiki çalışmaların değil, şiddeti önlemek üzere ciddi politikaların üstlenildiği ve yükümlölüklerin kabul edildiği ortaya konmaktadır.²³¹

Bunlara ek olarak cinsiyete dayalı şiddet sorununun sadece Avrupa toplumuna ait olan bir olgu olmadığı, bunun bütün dünyada yařandđı ve gerekli önlemlerin alınması gerektiği kabul edilmiştir. 2013 yılının Kasım ayından itibaren Avrupa Komisyonu, kadın sünneti sorununu takip ederek, kadınlara, genç kızlara ve çocuklara yapılan şiddeti önlemek, mücadele etmek ve bu konuda farkındalık yaratmak üzere 4.5 Milyon Euro ayırdıkları bir bütçeyle ulus aşırı projeler yürütmektedir.²³²

Yaşanan mülteci kriziyle beraber göçmen kadınların maruz kaldığı şiddet de Avrupa Komisyonu'nun ele aldığı hususlardan biri olmuştur. Avrupa sınırları içerisine girene kadar geçirilen yolculukta yaşanan insan hakları ihlalleri, cinsiyete dayalı şiddet vakaları, baskı ve ayrımcılıklarla beraber göçmen kadınlar ve genç kızların içinde bulunduğu risk ortamı, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı tarafından 2016 Haziran ayında kanıtlar ve verilerle ispatlanmiş, erken ve zorla evlendirme, aile içi şiddet, tecavüz, cinsel istismar ve fiziksel darp eylemlerinin ispatı yapılmıştır. Bütün bunlara ek olarak Avrupa Komisyonu, insan kaçakçılığı meselesinin cinsiyet boyutuyla ilgili de bir çalışma yayınlamış,

²³¹ 2017 Raporu s.44.

²³² 2017 Raporu s.41.

özellikle kadınlar ve genç kızların cinsel sömürü için kaçırılması ve seks işçisi olarak çalıştırılması sorununu ele almıştır.²³³

3.4. DÜNYA GENELİNDE KADIN HAKLARINI KORUMA HEDEFİ

AB, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması noktasında kilit bir rol üstlenmektedir. AB; üye ülkeler, aday ülkeler, adaylık potansiyeli olan ülkeler ve geri kalan ülkelere AB'nin komşuluk politikası gereğince toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması ve bütün politika ve faaliyetlere dahil edilmesi için destek vermekte, eylem ve politika üretiminde öncü olmaktadır.

Yıllık AB Genişleme Paketi aday ülkelerin durumunu ve adaylık potansiyeli olan ülkeleri kapsamaktadır. Bu paket, Komisyonun ülkelerdeki güncel durumu ve son bir yılda elde edilen gelişmeleri ayrıntılı olarak değerlendirdiği detaylı raporları ve reform öncelikleriyle ilgili kılavuzları içermektedir.²³⁴ Komisyon bu ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili gelişmelere son derece önem vermektedir. AB'nin Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirisi, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve özellikle işgücü piyasası başta olmak üzere kadınlar için eşit fırsatların sağlanması gibi önemli konularda daha fazla çalışmanın gerekliliğinin altını çizmektedir.²³⁵

Avrupa sınırları dışındaki cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi, Avrupa Birliği'nin dış ilişkileri içerisinde de gündeme yerleşmiş, kız çocukları ve kadınların haklarıyla beraber cinsiyet eşitliği meselesi, sürdürülebilir bir Avrupa ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme hedefiyle birleştirilmiştir. Bu hedefler, Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde 2015 yılı Eylül ayında düzenlenen 2030 Sürdürülebilir Gelişim Toplantısı'nda resmi olarak kabul edilmiş ve 2016-2020 yılları arasında Avrupa Birliği Cinsiyet Eylem Planı (GAP II) adıyla faaliyete

²³³ 2017 Raporu s.42.

²³⁴ 2017 Raporu s.46.

²³⁵ 2017 Raporu s.46.

konulmuştur. Avrupa Birliği delegelerini eğitmek ve onlara süreç içerisinde yardımcı olabilmek için bir kılavuz hazırlanmış, bir danışma kürsüsü kurulmuş ve 2 seminer organize edilmiştir. Delegelerin önemli vazifelerinden biri de programlarına katkıda bulunacak bir cinsiyet analizi hazırlamalarıdır ve 2017 raporunun yazıldığı tarih itibarıyla 40 delege bu yükümlülüğü yerine getirmiştir.²³⁶

Bu çerçevede 2016 yılında yapılan çalışmalardan biri de ilk defa düzenlenmiş olan Batı Balkanlar ve Türkiye bölgesini kapsayan bölgesel toplantıdır. 2 gün süren bu toplantının amacı, GAP II planı altında, cinsiyet meselesinin odak noktaları hakkında fikir alışverişi ve ağ oluşturmak, bununla beraber yürütülen çalışmaların etkilerini ve kapasitelerini arttırabilmek için yeni yöntemler keşfedebilmektir.²³⁷

Benzer bir şekilde Avrupa Birliği aday ülkelerine cinsiyet eşitliği meselesinde verilen önemin arttığını destekleyici bir diğer yenilik de aday ülkelere artık cinsiyet eşitliğindeki gidişatın ve her yıl gösterilen gelişmenin rapor edilmesi sorumluluğudur. Böylelikle yapılacak reformların öncelikleri yeniden belirlenebilecek ve Avrupa Komisyonu'nun kadın ve erkekler arasındaki eşitlik, aile içi ve cinsiyete dayalı şiddet ve kadınlara eşit haklar tanınması hakkında kat edilen gelişmeyi daha yakından takip edebilme fırsatı olacaktır. Bununla beraber 2016 yılında Avrupa Birliği, cinsiyete dayalı şiddetle ilgili toplamda 84 insani eylem projesini 18 Milyon Euro'yu aşan bir bütçeyle fonlamış, cinsiyet-yaş göstergesi kullanılarak da Avrupa Birliği tarafından fonlanan bütün insani eylem faaliyetlerinin cinsiyet ve yaş kriterlerini programlarına ne kadar dahil ettikleri hesaplanmaya başlanmıştır. Suriye, Türkiye, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Kolombiya'nın da dahil olduğu bu projelerin yararlanan kişi sayısı ise neredeyse 3.4 milyonu bulmuştur.²³⁸

²³⁶ 2017 Raporu s.45.

²³⁷ 2017 Raporu s.45.

²³⁸ 2017 Raporu s.46.

AB, 2016 yılında çeşitli ülkelerle gerçekleştirdiği insan hakları diyaloglarında toplumsal cinsiyet ve kadınlarla ilgili çeşitli yönere dikkat çekmiştir. AB Heyetleri eş süreli bir şekilde barış ve güvenlik gündemini ele alırken, dünya çapında kadın ve kız çocuklarıyla ilgili ve koruma amaçlı özel faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bunlar arasında, AB Heyetleri tarafından düzenlenen farkındalık artırma kampanyaları ile toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için proje ve programların finanse edilmesi, kadınların sosyal ve politik hayata katılımının artırılması ve ekonomik olarak güçlenmesini desteklenmesi yer almıştır. AB aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in kadın, güvenlik ve barışla ilgili 1325 sayılı Güvenlik Konseyi Kararını (Bknz. Nato Kararları) aktif bir şekilde takip etmektedir. AB Heyetlerini de içeren Avrupa Dış Eylem Hizmetleri, kadınların barış ve güvenlik süreçlerine katılımını ve liderliğini teşvik etmek, çatışma ve çatışma sonrası durumlarda cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sona erdirmek için somut adımlar atmaya devam etmektedir. Türkiye örneği bu somut adımlara yönelik güzel bir örnektir. AB'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı²³⁹ (FRIT) 2016 yılında düzenlenmiştir. Bu program, Türkiye'deki mültecilere destek olmak amacıyla gerçekleştirilen tüm eylemlerin kız ve erkek çocuklar; kadın ve erkekler için eşit derecede faydalı olmasını ve farklı hassasiyetlerin (cinsiyete dayalı) göz önünde tutulmasını amaçlamıştır. Mültecilerin karşılaştığı bazı zorluklar (şiddete karşı hassasiyet ve sağlık imkanlarına erişim gibi) acil ve insancıldır. Diğer zorluklar eğitim ve iş gücü piyasası olanaklarına erişim ile ilgilidir. AB'nin tesis ettiği proje ve eylemler toplumsal cinsiyete duyarlı değerlendirmelere dayanır ve bu noktada AB izlenen politikaların kız ve erkek çocuklarıyla kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini göz önünde bulundurur. Savaş ve çatışmalardan etkilenen ülkelerde, zorunlu göç, ekonomik güvensizlik ve bozulmaya uğramış sosyal ağlar oluşturduğu istikrarsız ortamların bir sonucu olarak cinsel şiddet riskinin artmasına neden olur. Bu noktada kadınlar ve kız çocuklarının içinde bulunduğu durum son derece riskli bir durumdur.

²³⁹ The EU Facility for Refugees in Turkey

Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerde, AB 2004 yılından beri Panzi Hastanesi'nin²⁴⁰ cinsel şiddet mağdurlarının ihtiyaçlarını tam olarak karşılayan ve fistül gibi ciddi obstetrik yaralanmalara²⁴¹ yakalanan kadınları iyileştirmek için gerçekleştirdikleri çalışmalara destek vermiştir. Hastane fiziksel bakım ve desteğin yanı sıra mağdurların topluma yeniden entegrasyonu, adli yardım, savunuculuk ve şiddetin temel nedenlerinin giderilmesine yönelik çalışmalarıyla topyekün bir iyileşme süreci sunmaktadır. AB 2004'den bu yana insani yardım bütçesinin 8.755.000 Euro'luk kısmını Panzi Hastanesi'ne tahsis etmiştir.²⁴²

Dünyanın birçok yerinde, zararlı eylemler günlük olarak ortaya çıkar ve kız çocuklarına ve kadınlara zarar vermeye devam eder. AB, "Kadının Genital Mutilasyonu / Kesim (FGM/C²⁴³): Değişimi Hızlandırma" (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) liderliğindeki 11 milyon Euro'luk program) terk edilmesiyle ilgili Ortak Programı desteklemektedir. Bu program, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik kapsamlı ve insan hakları temelli bir yaklaşım kullanarak FGM/C'nin terk edilmesini hızlandırmayı amaçlamaktadır.²⁴⁴

Bu noktada verilen örnekler ve gerçekleşen politikaları değerlendirdiğimizde, AB politikalarının ve eylemlerinin küresel feminizmin sadece batılı kadınları değil aynı zamanda 3. Dünya Topluluklarına mensup kadınları da kapsayan yapısıyla uyum göstermesi, bu kadınların durumlarıyla ilgili eylem politikaları geliştirmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için diğer ülkelere para yardımlarında bulunması tezin başındaki "AB gibi bölgesel amaçlar için kurulmuş bir

²⁴⁰ Panzi Hastanesi, Doğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Güney Kivu eyaletinin en büyük şehri Bukavu'da bulunmaktadır. Yerel halk için genel bir hastane olarak işlev görece birliktir, çoğunlukla cinsel şiddet mağdurlarına ve obstetrik fistül gibi karmaşık jinekolojik rahatsızlıklara maruz kalan kadınlara verdiği destekle bilinir.

²⁴¹ Doğum kaynaklı yaralanmalar.

²⁴² 2017 Raporu s. 46.

²⁴³ Female genital mutilation/cutting: Kadının Genital Mutilasyonu / Kesim

²⁴⁴ 2017 Raporu s.46

organizasyon aslında sadece bölgesel politikalar mı üretmektedir” sorusuna cevap vermektedir.

3.5. CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARLA BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ

Avrupa Birliği bünyesinde özerk bir şekilde çalışan Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) ve projeleri de 2017 raporuna dahil edilmiş, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi (gender mainstreaming) hakkında dijital olarak yayınladığı Akademide ve Araştırmalarda Cinsiyet Eşitliği (GEAR), Cinsiyet Etki Değerlendirmesi, Kurumsal Dönüşüm ve Cinsiyet Eşitliği Eğitimi adları altında kapsamlı dört adet rehber, raporda kısaca ele alınmıştır. Cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi için benimsenen stratejilerden bir diğeri de, aslında araştırma sisteminin içine yerleşmiş cinsiyet eşitliğini örseleyen birtakım engelleri kaldırmanın ve araştırma-gelişim sektörünü yeniden dönüştürmenin hedeflenmesidir. Bunun için Avrupa Birliği üye ülkelerine bilimsel kariyerde eşitliğin teşvik edilmesi, karar alma araçları ve süreçlerinde cinsiyet dengesinin sağlanması ve araştırma-geliştirme içeriklerinin cinsiyet faktörlerinin de dikkate alınarak ele alınmaya başlanması olarak üç ana hedef belirlenmiştir.²⁴⁵

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi ile sağlanacak kurumsal değişim, araştırma ve inovasyon alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği engelleri ortadan kaldırmayı hedefleyen, uygulamaları kurumlara adapte eden bir stratejidir. Üye Devletlerin aktif olarak yer aldığı araştırma ve yenilik politikasında AB'nin cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek amacıyla geliştirdiği üç stratejik hedefi desteklemektedir:

- Bilimsel kariyerde cinsiyet eşitliğini sağlamak.
- Karar alma süreçlerinde cinsiyet dengesinin sağlanması.

²⁴⁵ 2017 Raporu s.48.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğini araştırmalara ve inovatif gelişmelere entegre etmek. Kadın ve erkeklerin hem biyolojik özelliklerini hem de sosyal rollerini göz önünde bulundurmak.

Kurumsal değişimin gerçekleşmesi için, üniversite ve araştırma kuruluşları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Planlarını (GEPs) uygulamaya davet edilmiştir. Yukarıda bahsedilen Akademide ve Araştırmalarda Cinsiyet Eşitliği (GEAR) Aracı, üniversitelerde ve araştırma kuruluşlarında özel olarak hazırlanmış Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Planlarını geliştirmek için pratik bir kılavuz sunar.

Hemen hemen tüm üye devletlerde yükseköğretim düzeyindeki A sınıfı pozisyonlarda kadınlara ilişkin ilerleme gözlemlenmiştir. 2016 Avrupa Araştırma Alanı (ERA) İlerleme Raporu, A sınıfı pozisyonlarda kadınların payının, AB-28'de 2007-2014 döneminde bileşik yıllık yüzde 3,4 oranında arttığını göstermektedir. Bu, 2014 yılında AB-28 için% 23.5'e yükselmiştir. Yükseköğretim Sektöründe kadınların kuruluş başkanı olarak oranı % 15.5'ten (2010)% 20.1'e (2014) yükselmiştir. Bu gelişmeler, üye devletlerin çoğunluğunun araştırma ve inovasyonda toplumsal cinsiyet eşitliği için daha sistematik stratejiler oluşturmada veya planlamada ilerleme kaydettiğini göstermektedir. ERA Ulusal Eylem Planlarında, Üye Devletler, toplumsal cinsiyet eşitliği planları aracılığıyla kurumsal değişimi desteklemeye devam edecek önlemleri tanımlamışlardır.²⁴⁶

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi, Ortak Hükümler Yönetmeliği'nin (1303/2013) 7. maddesinde öngörüldüğü gibi Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları'nın yatay bir ilkesidir. Üye Devletler ve Komisyon, operasyonel programların ve kırsal kalkınma programlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesini desteklemektedir. Bununla birlikte, Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları'nın her alanda kadın ve erkek eşitliğin sağlanması için özel bir yatırım önceliği vardır. İstihdam, kariyer

²⁴⁶ 2017 Raporu s.49.

ilerlemesi, iş ve özel yaşamın uzlaştırılması ve eşit ücret de dahil olmak üzere 2014-2020 yıllarını kapsayan 1.6 Milyar Euroluk yatırımı üye ülkelerin programlarına dahil edilmiştir. Ocak 2017 itibarıyla, cinsiyet eşitliği yatırım önceliği altında desteklenmek üzere seçilen projelerin toplam hacmi 175 Milyon Euro'yu aşmıştır.²⁴⁷

Avrupa Yatırım Bankası da toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili teşviklerini arttırmıştır. Avrupa Yatırım Bankası Kurulu, Avrupa Yatırım Bankası Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Ekonomik Güçlendirilmesi Stratejisini kabul etmiştir. Avrupa Yatırım Bankası kredileri aracılığıyla Avrupa genelinde ve Avrupa dışında toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmeyi hedeflemektedir. Avrupa Yatırım Bankasının toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi üç temele odaklanmaktadır:

- Avrupa Yatırım Bankasının alacak tedbirleri çerçevesinde, müşteri ve girişimcilerle ilgili gerekliliklerde kadın haklarını korumak.
- Kamu politikası hedefleri ve operasyonel plan hedeflerini takip ederken bankanın faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki olumlu etkisini artırmak.
- Kadınların istihdama, krediye ve finansal hizmetlere erişimi arttırmak da dahil olmak üzere ekonomik güçlenmesini sağlamak, kadın girişimcileri desteklemek.²⁴⁸

Günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi, sadece AB'nin değil aynı zamanda NATO, OECD ve BM gibi küresel örgütlerin de benimsediği küresel bir stratejik hedef halini almıştır. Bu stratejik hedef, politika oluşturmada, yasal düzenlemelerde ve eylemlerde toplumsal refahı yükseltmeyi hedefleyen bir stratejidir. Öyle ki toplumun kadın, erkek, kız çocuk, erkek çocuk bütün bireylerini kapsamakla birlikte diğer yandan kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına etkin bir şekilde destek olur.

²⁴⁷ 2017 Raporu s.49.

²⁴⁸ 2017 Raporu s.50.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünüleştirilmesi anlayışı eşitsizliklerin giderilmesi noktasında küresel örgütlerin sunduğu etkili bir stratejik hamledir.

SONUÇ

Toplumsal değişimler uzun zaman gerektiren değişimlerdir. Öyle ki çoğu zaman bu değişimler birçok nesli kapsar ve değişim hiç sona ermez. Buna rağmen bir şeylerin yavaş yavaş değiştiiğini görmek, değişticeğini bilmek ve gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakmak çoğumuza içsel bir mutluluk ve kendini gerçekleştirme hazzı vermektedir. Demokrasi, barış ve insan haklarını savunan her birey bugün toplumsal cinsiyet eşitliğini de yürekten savunmaktadır. Buna ek olarak birçok ulusal ve uluslararası kurum da bu eşitliğin sağlanması için mücadele etmektedir. Oy hakkı için kendilerini başkanlık konutuna zincirleyip²⁴⁹ hapishanelerde işkence gören kadınlarla başlayan mücadelelerde bugün çok daha ileri bir noktaya gelinmiştir. Artık toplumsal cinsiyet eşitliğinin esas alınmadığı uluslararası bir politika yok denecek kadar az. Devletler ve uluslararası kuruluşlar bu eşitliği sağlamak, devam ettirmek ve korumak için göreve hazır. Peki ya toplumlar? Kadınların bugün hala cinsiyete dayalı şiddetin en büyük kurbanları olduğu görülmektedir: Çocuk gelin²⁵⁰ oranı özellikle doğu toplumlarında yadsınamayacak kadar fazladır, dünyanın birçok yerinde kadınlar aynı iş için erkeklerden daha az kazanmaktadırlar, kız ve erkek çocuklara eşit eğitim fırsatları sunulmamaktadır, kadınlar seks amaçlı ticaret için kaçırılmakta, alıkonulmakta ve ticarete konu edilmektedirler, dünyanın farklı bölgelerinde kadınlar hala genital mutilasyona zorlanmaktadırlar. Özel alanın esaretinden kurtulan ve kamusal alana giren kadınlar şimdi de hem özel alanın hem kamusal alanın yükünü aynı anda taşımak zorundadır, ev içi görünmeyen ve ücretlendirilmeyen emek halen ataerkil düşünce yapısı tarafından yok sayılmaktadır. Hedeflenen tüm küresel amaçlar, uluslararası sözleşme ve politikalar toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında etkili olsalar da gerçek bir

²⁴⁹ Süfretler, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında özellikle İngiltere'de çalışmalar yapmış bir kadın hakları grubu. Oy hakkı başta olmak üzere kadınların sosyal haklarının elde edilmesi ve iyileştirilmesi için mücadele ettiler. Kendilerini başkanlık konutuna, parlamentoya zincirlediler, açlık grevine girdiler ve birçok defa hapis cezasına çarptırıldılar.

²⁵⁰ Dilimizde her ne kadar çocuk gelin kelimesi yerleşmiş olsa da bu konuda tartışmalar devam etmektedir. Bu noktada çocuğun evliliğe zorlanması şeklinde istismarı ya da çocuğun sosyal zorlamayla cinsel istismarı gibi açıklamalar olguyu daha net ve doğru bir şekilde ifade etmektedir.

eşitliğin sağlanmasına hız kazandıracak şey toplumun bu eşitlik anlayışını içselleştirmesi, benimsemesi ve bu konudaki farkındalığın bireyler arasında artırılmasıdır. Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliğinin toplum ve bireyler nezdinde hangi oranda tanıtıldığını ve öğretildiğini tartışmamız gerekiyor. İstanbul Sözleşmesi'nin 14. Maddesine göre: "Taraf devletler, gerektiğinde, öğrencilerin gelişen kapasitesine uygun olarak, kadın erkek eşitliği, kalıplaşmamış toplumsal cinsiyet rolleri, karşılıklı saygı, kişisel ilişkilerdeki çatışmalarda çözüm yolları, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişisel bütünlük hakkı gibi konulara ilişkin öğretim materyallerinin resmi müfredata ve eğitimin her seviyesine eklenmesi için gerekli adımları atacaktır."²⁵¹ Bu noktada bizlerin de bireyler olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalığı arttıracak öğrenme süreçlerine aktif olarak katılım sağlamamız gerekmektedir.

Bu tezin sonunda, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının küresel düzeyde nasıl şekillendiğini ve uygulandığını özellikle Avrupa Komisyonu toplumsal cinsiyet eşitliği raporlarının on yılda nasıl değişim gösterdiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu noktada teze başlarken sorulan soruları tekrarlamak gerekmektedir:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği küresel organizasyonlar nezdinde bir insan hakları sorunu mudur?
- Uygulanan politikalar sonucunda on yıllık dönemi değerlendirdiğimizde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde yol kat edilmiş midir?
- Toplumsal cinsiyet politikaları AB'nin bölgesel niteliğini küresel boyuta dönüştürmekte midir?

Tezin sonucunda, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin ve ayrımcılığın bir insan hakkı ihlali olduğu ve AB, BM gibi küresel araçların erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliği gidermek ve kadınlara karşı her tür ayrımcılığı önlemek misyonlarını taşıdığını ve bu hedefi temel bir insan hakları gerekliliği olarak gördüğünü anlaşılmaktadır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık eşit şartlarda doğan ve

²⁵¹ Bakırcı, op.cit., s.133.

eşit şartlarda vatandaşlık haklarından yararlanan insanlar arasında diğer tüm ayrımcılık halleri gibi bir insan hakları sorunu olduğunu ve çözümünde insan hakları düşünce felsefesini çıkış noktası olarak tespit edilmiştir. Avrupa Komisyonu, kadın haklarının insan hakları olarak kabul edilmesiyle birlikte eşitlik, demokrasi ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesine odaklanmış kadının hem üreme hem de yaşam tarzı konularında özgür seçim hakkı olgusunu yaygınlaştırmaya yönelik politikalar üretmiş ve bunu değerlendirecek raporlar sunmaya başlamıştır. 1995'te Pekin Konferansına ek olarak Avrupa Konseyi, 'Eşitlik ve Demokrasi' konulu bir konferans düzenlemiş, bu konferansta annelik seçiminin demokratik bir değer olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda, kadınlar ve erkekler arasında etkin bir eşitliğin tesis edilmesi, insan hakları ve çoğulcu demokrasinin tesisiyle eşdeğer kabul edilmiştir.²⁵²

Günümüzde halen birçok kadın dünya genelinde insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Üstelik kadınların cinsiyetleri nedeniyle yaşadıkları bu ayrımcılığa ırk, din, göçmenlik statüsü gibi farklı değişkenler de eklenince ihlalin boyutu daha da artmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması ve bu ihlallerin sona ermesi için kadınların maruz kaldığı ayrımcılık türlerinin kapsamlı ve dikkatli bir şekilde algılanması ve buna yönelik stratejiler gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu insanlık görevi hem hükümetler hem küresel örgütler hem de toplumun bireyleri arasında kurulacak sağlam bir işbirliği gerektirmektedir. Ancak halen bu konuda pek çok yetersizlik bulunmaktadır. Örneğin Syliva Walby'e göre AB, ekonomik düzenlemeler konusunda sahip olduğu gücü toplumsal cinsiyet eşitliği alanında gösterememektedir. Walby bu bağlamda AB eylem ve stratejilerini "istihdam odaklı" görmektedir. Sadece ekonomik verilere dayanan istihdam odaklı bir yaklaşım kayıt dışı istihdam edilen kadınları kapsamadığından ortaya yine eşit olmayan bir durum çıkmaktadır. Bu noktada kadın erkek eşitliği sağlanacakken kadınlar arasındaki uçurum da artmaktadır. AB'nin yaptığı ikincil mevzuat düzenlemeleri zorlayıcı değil tavsiye niteliğindedir. Bu tür düzenlemeler de

²⁵² Benedek, Kisaakye, Oberleitner, op.cit., s.218

toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığa müdahalede etkinliği azaltmaktadır.²⁵³

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin analizi diğer tür eşitsizliklerden farklı ve karmaşık bir yapıdadır. Öyle ki bu analiz cinsiyet rejimlerinin farklı boyutları arasındaki bağlantıların kapsamını ve niteliğini de içermelidir. Bu tartışmalar uzun süre boyunca benzerlikler ve farklılıklar üzerinden sürdürülmüştür. AB açısından bu tartışmaları değerlendirdiğimizde AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına dair izlediği stratejinin erkeklerle aynı şekilde yaşama şansı olan kadınlar için etkili olacak bir eşitlik seviyesini benimseyip benimsemediği önemli bir sorudur. Walby'e göre AB'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermedeki yeterliliği ve bu yeterliliğin niteliği açısından iki bileşen karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, AB'nin ekonomik düzenlemelerdeki gücü yadsınamazken toplumsal cinsiyet gibi birçok alanda yetkilerinin ve etkisinin sınırlı olabileceğidir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği yerine ikame ilkesi çerçevesinde değerlendirildiğinde alınacak kararların en yerel düzeyde gerçekleştirilecektir. Buradaki soru bu sınırlamaların AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarının yaratacağı etkiyi ne denli kısıtlayacağıdır.²⁵⁴ Örneğin, erkeklerin kadınlara yönelik uyguladıkları şiddetin azaltılmasıyla ilgili olarak ceza yargılama sistemi ve kamu hizmetleri, yerine ikame ilkesi bağlamında değerlendirildiğinde üye devletler açısından "görünürde" bir mesele olmaktadır. Dünya çapında birçok ülkede, erkekler nadiren cezai kovuşturmayla konu olmaktadır. Bununla birlikte kamu hizmetlerinde uygun politikaların geliştirilmesi süreci uzun bir süreçtir. Üye devletlerin mevzu hukuklarında toplumsal cinsiyet eşitliği alanında (evlilikte tecavüz muafiyetinin sona ermesi gibi) birtakım değişiklikler ve düzenlemeler getirilmiş olsa da bunlar direkt olarak AB yetkisiyle ve AB ayrımcılık politikalarıyla aynı şekilde hazırlanmamıştır. Bir kadın toplumsal cinsiyete dayalı yaşadığı herhangi bir ayrımcılık nedeniyle bireysel olarak ABAD'a şikayet hakkına sahip değildir. Bununla birlikte, AB, politika geliştirmek ve politikaların

²⁵³ Sylvia Walby, "The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime", *Social Politics*, 2004, s.6

²⁵⁴ *Ibid.*, s.4.

yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmak amacıyla “Stop”²⁵⁵ ve “Daphne”²⁵⁶ gibi çeşitli girişimleri finanse etmiştir.²⁵⁷

2007 ve 2017 yıllarına ait Avrupa Komisyonu Kadın ve Erkek Eşitliği Raporları incelendiğinde, karşılaştırma sonucunda on yılda gerek politika alanında gerekse raporların içeriğinde olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Bu gelişmelere özellikle kadınların iş gücü piyasasına, karar alma süreçlerine katılımlarının arttığı görülmektedir. Bu çerçevede AB teoride birçok toplumsal cinsiyet politikası üretiyor olsa da pratikte kadınların istihdam ve eşit ücret politikalarına daha fazla önem vermektedir bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalarla bütünleştirilmesi anlayışının hem Birlik içinde hem de Birlik dışında yaygınlaştırılmasına yönelik eylemler son derece etkili olmuştur. Eşit ücret politikalarında üye ülkelerin ortalamasına bakıldığında hedefler gerçekleştirilmiş olsa da bazı ülkelerin hedeflerin altında kalması bu politikalar için standart bir sonuca ulaşmanın zorluğunu gözler önüne sermektedir. Diğer yandan AB ülkeleri her ne kadar kültürel olarak birbirlerine yakın olsa da, Kuzey Batı Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinin birbirlerinden toplumsal olarak farklılıklar gösterdiğini yapılan araştırma sonuçlarından anlamaktayız. Bu çerçevede hükümetlerle ve yerel idarelerle yapılan işbirliğinin ve üye devletlere yüklenen ödevlerin tekrar gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi önemli bir noktadır. Diğer yandan AB'nin her ne kadar Birlik dışına kayıtsız kalmadığı gerçeği kuvvetli bir gerçek olsa da araştırmalar için kurduğu mekanizmayı dünyanın geri kalan ülkeleriyle de paylaşması ve bu konudaki sorumluluğunu arttırması küresel bir sorumluluktur.

Kadınlar erkeklere göre ortalama olarak daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olsalar da, daha az kazanmaya ve daha düşük emekli maaşı almaya devam etmektedir. AB'de kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farkı 2014'te % 16,1

²⁵⁵ İnsan Ticareti ve Çocukların Cinsel İstismarına Karşı Program.

²⁵⁶ Çocuklar, Gençler ve Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Program.

²⁵⁷ Walby, op.cit., s.22.

iken, emekli maaşı% 40,2 olarak gerçekleşti. ²⁵⁸ Üye ülkelerin ulusal parlamentolarında kadınların oranı 2005'te %21 iken, 2016'da %28'e yükselmiştir. Avrupa Parlamentosu'nda bu pay aynı dönemde %30'dan %37'ye yükselmiştir.²⁵⁹ Kadınların karar alma ve temsil mekanizmalarına katılmalarında AB diğer küresel araçlarla birlikte öncü olmaya devam etmektedir. Ancak bu hedef %50-%50 seviyesine henüz ulaşamamıştır. Bu noktada çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyon'unun 2014 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu'na göre, mevcut hızla ancak 70²⁶⁰ yıl sonra toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanabilecektir ve bu uzun bir zamandır. Bu yüzden ilerlemeyi hızlandırmak mevcut değişim hızı göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bir 70 yıl daha geçmesi gerekmektedir. Avrupa, toplumsal cinsiyet eşitliği söz konusu olduğunda dünyanın liderlerinden biri olabilir, ancak AB'de kadınlar hala düşük ücret ve emekli maaşları alıyorlar ve iktidarın ve karar alma mekanizmalarının politik ve ekonomik konularında yetersiz temsil edilmeye devam ediyor.²⁶¹ Diğer yandan Dünya Ekonomik Forumu 2017 Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre cinsiyetler arası ücret eşitsizliğin ortadan kaldırılması, tüm gelişmeler bu hızla devam ederse tam 217 yıl sürecek. Bu süreçlerin kısaltılması ve politikaların fiiliyata geçirilmesinin hızlandırılması için toplumsal cinsiyet politikalarının sosyal yönlerinin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

2017 yılına gelindiğinde, raporda da ifade edildiği gibi, maaş, istihdam ve çalışma saatleri konusunda cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi zamanla yavaşlamaya başlamış ve durağanlaşmıştır. Eğer bu hızda devam edilirse

²⁵⁸<http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170203STO61042/gender-equality-time-to-close-the-gap> adresinden 20/06/2018 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁹ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170203STO61042/gender-equality-time-to-close-the-gap> adresinden 20/06/2018 tarihinde alınmıştır.

²⁶⁰ Bu tahmini rakamlar birçok araştırma ve toplantı sonucunda güncellenen rakamlardır. Bu noktada BM ve OECD nin de çeşitli tahminleri mevcuttur.

²⁶¹ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170203STO61042/gender-equality-time-to-close-the-gap> adresinden 20/06/2018 tarihinde alınmıştır.

cinsiyet açığının kapatılması için bir yüzyıl daha gerekecek, oransız bir şekilde kadınların üzerine düşen sorumluluklar, onların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını geciktirecek ve hatta engelleyecek, hayatları boyunca elde edecekleri gelir ve emeklilik maaşları üzerinde kalıcı bir etkiye sebep olacaktır. Bununla mücadele etmek için Avrupa Birliği üyesi ülkeler çeşitli yeniliklere gitmekte, farklı projelerle yavaşlayan ve durağanlaşan gelişme sorununa farklı yaklaşımlar geliştirmeye çalışmaktadır. Nitekim iş ve ev hayatının dengelenmesi, kariyer seçiminde cinsel ayrışmanın önüne geçilmesi, karar alma mekanizmalarında dengeli bir temsil heyeti oluşturulması gibi hedefler üzerinde farklı düzeylerde ilerlemenin olduğu, ancak birtakım ülkelerde elde edilen ivmenin de giderek azaldığı belirtilmektedir.²⁶²

2016 yılında Avrupa Komisyonu, kaybedilen bu ivmeye karşı yeni bir itici güç olarak cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve mağdurlarına destek olabilmek için, İstanbul Toplantısı'yla beraber daha odaklı bir eylem planıyla farkındalık yaratıcı ve taban hareketine yardımcı olacak politikalar geliştirmeye başlamıştır. Böylelikle, Birleşmiş Milletlerle ortak bir şekilde üstlenilen 2030 hedefleriyle beraber toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa kapsamlı, evrensel, ciddi ve somut bir tavır alındığı ve yürütülen politikaların bu bağlamda şekillendirildiği, kadın ve erkeklerin toplumda eşit haklara, konuma ve güce sahip olmalarının temel ilke olarak belirlendiği söylenebilir.²⁶³

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, sorularını daha çok kadın ve kadınların sorunlarına yöneltmekteyse de bu toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa tek başına yeterli bir çözüm sunmayacaktır. Çalışma alanı ve araştırmalar büyük ölçüde kadınlar tarafından yürütülmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri erkekleri ve erkeklik yapılarını da baskılayan ve erkekler için de eşitsizlik yaratan sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedendir ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine insan hakları noktasından yaklaşmak, her ne kadar iç içe olsalar da

²⁶² 2017 Raporu s.53.

²⁶³ 2017 Raporu s.53.

feminizmin problem sistematüğinden farklı olduğunu kabul etmek ve çözüm için erkeklerin ve kadınların beraber çalışmalarını gerektirmektedir.

Diğer yandan, Erkeklerin kadınlara uyguladığı cinsiyete dayalı şiddet de önemli bir sorundur. Holter'e göre: şiddeti öngören olgu iddia edildiği gibi erkeklik değil eşitsizliktir. Elbette şiddet ve erkeklik şekilleri arasında da bir bağ vardır ama bu zayıf bir bağdır. Kadına karşı şiddet ihtimali, ev içi ve dengesiz ilişkilerde, diğer dengeli ilişki türlerine göre daha yüksek olmaktadır. Bu konuda kanıtlar sistematize edilmemiş olsa bile artan bir ampirik destek vardır. Walby'nin de belirttiği gibi, ev içi ilişkilerdeki denge kadınlara karşı şiddetin azalması bakımından olumlu bir etkiye sahiptir. Nitel araştırmalar gösteriyor ki kadının erkeğe kıyasla daha az kazandığı durumlarda aile içi şiddet ihtimali daha da yüksektir.²⁶⁴

Feminist bakış açısıyla AB politikalarını değerlendirildiğinde, ilk olarak AB'nin geliştirdiği politikaların daha çok iş gücü piyasası odaklı olması nedeniyle toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın toplumsal boyutunun ikincil bir durumda olduğunu söylenebilir. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık sadece iş hayatında değil kadınları her alanda tehdit ve mağdur eden bir sorunsaldır. Bu nedenle olayın sosyal ve toplumsal boyutu ikinci plana atılamayacak kadar kritiktir. Elbette AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarını ilk etapta ekonomik olarak ele almasının nedeni varoluşsal bir nedendir. AB üye devletler arasındaki ekonomik entegrasyonu sağlama motivasyonu amacıyla kurulmuş bir topluluktur. Bu nedenle politikaların odak noktası çoğunlukla ekonomik olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sadece ekonomik düzeyde ele alınması yetersiz bir politika olacaktır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet konusunun odak noktası çoğunlukla ekonomi olmamalıdır. Diğer yandan Avrupa Parlamentosu'nun güçlendirilmiş yapısı, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine olan bağlılığı ve bu konudaki hedefi AB'nin toplumsal cinsiyet konusuna başka perspektiflerden de bakabileceğine dair umut vadetse de bazı gruplar Avrupa

²⁶⁴ Kimmel S. M., Hearn J., Connell R.W., Handbook of Studies on Masculinities, Sage Publications, Social Theories for Researching Men and Masculinities: HOLTER Ø.G., Direct Gender Hierarchy and Structural Inequality, 2005, syf:26

sosyal politikasının ekonomiye bağı kalacağına ve Lizbon Antlaşması'nın sosyal etkisinin az olacağına dair korkuları vardır. Özellikle birçok AB üye devletinin post-ekonomik ve mali krize karşı aldıkları tasarruf önlemleri sosyal politikalara da yansımış, bu durum kız çocuklarını ve kadınları negatif etkilemiştir.

AB'nin toplumsal cinsiyet politikalarıyla ilgili başka bir sorun da toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için kullandığı araçlarla ilgilidir. AB'nin işgücü piyasalarıyla ilgili yapmış olduğu birçok bağlayıcı düzenlemelere rağmen bu düzenlemelerin etkisi mahkemeye sunulan cinsiyet ayrımcılığına ilişkin bireysel davalarla sınırlı kalmış ve daha geniş bir etkisi olmamıştır. Avrupa işgücü piyasasında on yıllardır yatay ve dikey cinsiyet ayrımı, aynı zamanda cinsiyete dayalı ücret farklılığı ayrımcılık, ücretlendirilmeyen bakım işlerinin eşit olmayan dağılımı ve değişen cinsiyet kalıp yargılarına bağı sosyo-yapısal ayrımcılık nedeniyle hala devam etmektedir ki bu olgular AB tarafından yeterince ele alınmamıştır. Teoride AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi, bahsedilen köklü sosyo-yapısal nedenlerle baş edebilme potansiyeli yeterli olsa da pratikte durum farklıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması oldukça teknik ve apolitik bir biçimde gerçekleşmiştir. Sorunun odak noktası sadece mevcut politika aktörleri ve süreçleri üzerine olmuştur. Bu nedenle süreçleri tekrar gözden geçirmek ve dışlanmış grupları politika üretimine entegre etmek gerekmektedir. Diğer yandan AB'nin toplumsal cinsiyete dayalı düzenlemeleri bağlayıcı olmayan bir hukuki yapıda ve üye devletler için rehber niteliğinde olması sonuçların uygulanabilirliğini azaltmaktadır. Dolayısıyla, politikaların uygulanması büyük ölçüde iyi niyete ve üye devletlerin, aktörlerin politikaları yorumlama şekillerine göre farklılık göstermektedir. Bu çerçevede politikaların dönüştürücü niteliğine rağmen, aktarım sırasında kaybolma eğiliminde olduğunu ve yorumlanmasında daha çok çekimser bir tavır gösterildiği sonucuna varılmaktadır. İç pazara ve ekonomik büyümeye çok fazla vurgu yapan temel AB ideolojisi başka bir eleştiri nedenidir. Elbette ki bunun nedeni Birliğin, işgücü piyasasına ve ekonomik büyümeye ihtiyaç duyulan bir dünya düzeninde

kurulmuş olmasıdır. Özellikle 1993 Delors Raporu²⁶⁵ ve büyümeye ilişkin hazırlanan Beyaz Kitap²⁶⁶ sonrasında AB rekabet gücü ve ekonomik büyüme noktasında önemli bir odak noktası olmuştur. Bu hedefler doğrultusunda, Avrupa İstihdam Stratejisi, Lizbon Hedefleri ve 2020 Stratejisi²⁶⁷ de dahil olmak üzere tüm sonraki üst düzey AB politika belgeleri, mümkün olduğu kadar çok insana ulaşmayı hedeflemiştir. AB'nin bu stratejiler sonrasındaki temel hedefi, bütçeye uygun bir sosyal güvenlik modelini teşvik eden, rekabete dayalı bir ekonomik düzen yaratmaktır. Bazı görüşlere göre toplumsal cinsiyetin tüm politikaların merkezine konulması, sosyal adalet ve demokrasi ile pek ilgili değildir. Diğer yandan AB var olduğu sürece kadın ve erkeğin eşit eğitim ve istihdam olanaklarını sağlamak için görevini sürdürecektir. Örneğin, iş ve aile hayatının dengelenmesi, kadınların iş piyasasına daha aktif katılımını sağlamak için bir araç olarak ele alınır ancak bu başlı başına bir amaç değildir. Diğer yandan çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde babaların rolü konusundaki politikalar yeterli düzeyde değildir. 2008 yılında Avrupa Komisyonu, doğum izniyle ilgili yasal düzenlemeleri kadınların hem çocukla sağlam bir ilişki kurması hem de iş ve aile hayatını bağdaştırabilmesi için yeniden gözden geçirmeyi ve izin süresinin dört haftadan fazla olmasını teklif etmiştir. Komisyonun taslak yönergesi üye devletlerde çalışan annelerin haklarını güçlendirirken, babaların

²⁶⁵ Delors Raporu ekonomik ve parasal birliğe geçiş öngören bir rapordur. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'yla bunun için adımlar atılmış ve Delors Planı takvimi antlaşmada aynen tekrarlanmıştır. 1999 yılında ise Avrupa Para Birimi(ECU) yerini Euro'ya bırakmış, 1 Ocak 2002 yılında ise Euro resmen tedavüle girmiştir.

²⁶⁶ Beyaz Kitap (White Paper) Avrupa Komisyonu'nun Roma Zirvesi'nde sunduğu bir belgedir.

²⁶⁷ Hızla gelişen teknoloji ve küreselleşme süreci ile ortaya çıkan yeni dünya düzenine karşı, AB'nin kendi ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirme ve rekabet gücünü artırma gereksinimi duymaya başlamasıyla, Avrupa Komisyonu, Lizbon Stratejisi ile, 2010 yılına kadar AB'yi "dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temeline dayanan ekonomisine" dönüştürme hedefini belirlemiştir. Ancak 2008 yılında ABD'de meydana gelen ve AB'ye de hızla yayılan küresel mali kriz, bu projenin aksamasına neden olmuş ve strateji kapsamında belirlenen hedeflerden bir bakıma uzaklaşılmasına yol açtı. Bu tablo karşısında, Avrupa Komisyonu, Lizbon Stratejisi'nden yola çıkarak küresel mali sorunları ve borç krizleriyle oluşan yeni konjonktürü de dikkate alarak, Avrupa 2020 Stratejisi'ni geliştirdi. Buna göre, Avrupa Komisyonu, 2020 yılına kadar ekonomik ve sosyal alanlarında önemli yasal ve teknik altyapı çalışmalarına ön ayak olmanın yanı sıra AB'yi, bilgiye ve yenilikçiliğe dayalı, kaynakları verimli kullanan, çevreci ve daha rekabetçi, aynı zamanda yüksek istihdam sağlayarak sosyal ve bölgesel uyumu destekleyen bir ekonomiye dönüştürmeyi hedefliyor.

rolüne değinilmemiş olması kadınların halen çocuk bakımından birinci derecede sorumlu olduğu yetersiz bir politika sunmuştur.²⁶⁸

Erkekler ve kadınlar için eşit bireysel hak ve özgürlükleri sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dayattığı ayrımcılıkla mücadele etmek tıpkı AB politikalarının içeriğinde olduğu gibi liberal feminizmin de temel argümanıdır. Liberal feminizm, ekonomik, sosyal, ailevi ve eğitim gibi konularda kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını savunur. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğinin artırılması hedefi tıpkı liberal feminizm doğrultusunda kadınların aydınlanmacı liberal feminizm dönemindeki oy hakkı mücadelesine benzer. O dönemlerdeki mücadeleler sonucu elde edilen oy hakkı günümüzde kadınların temsil mekanizmasında daha fazla yer alması; kadınlar ve erkeklerin parlamentolarda, karar alma mekanizmalarında, iş hayatında eşit olanaklara sahip olması ve eşit şartlarda yükselmesi şeklinde gelişimini sürdürmektedir. Bu çerçevede uluslararası kuruluşların ürettikleri politikalarda liberal feminizmin temel bakış açısıyla hareket ettiğini bununla birlikte dünya üzerindeki tüm kadınların farklılaşan toplumsal rollerini ve durumlarını esas alarak da küresel feminizmden destek aldıkları söylenebilir. Bu noktada Afganistan örneği küresel feminizm ve liberal feminizmin AB politikalarında ne kadar etkili olduğunu göstermede yerinde bir örnek olacaktır. AB'nin Brüksel'de düzenlediği "Güçlü Kadınlar, Müreffeh Afganistan" başlıklı üst düzey bir etkinlik Afganistan'daki kadınların güçlendirilmesi ve haklarının sağlanması konu başlıklarını içermiştir. Bu konferans sonucunda, Afganistan için Reform Gündemine uygun olarak, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddeti önleme ve zorla evlendirmeye yönelik tedbirler de dahil olmak üzere, kadın ve çocukların haklarına özel bir önem verilmesi gerektiğini vurgulayan bir tebliğ yayımlanmıştır. Tebliğ ayrıca işkence, kötü muamele ve ayrımcılıkla da mücadele eden bir anlayış geliştirmiştir. AB Afganistan'daki ortakları ile Kadın, Barış ve Güvenlik Ulusal Eylem Planlarının geliştirilmesi için ortak bir çalışma

²⁶⁸ Petra Debusscher , Gender Equality Policies in the European Union: Economic Integration and Feminist Transnational Advocacy, AG International Journal of Gender Studies, Sayı 4, s.14/15

yürütmüştür.²⁶⁹ Bu noktadan AB'nin bölgesel amaçla kurulmuş bir örgüt niteliğini nasıl küresel boyuta taşıdığını ve küresel feminizmin sadece batılı kadınları değil bütün dünya kadınlarını içeren yapısını politikalarına yansıttığını görüyoruz. Yaşanan gelişmeler Walby'nin geçmişteki eleştirilerinin sonuç verdiğini ve AB'nin küresel feminizmin bir getirisi olarak sadece kendi toplumlarındaki kadınların durumunu değil, kendisini dünyanın geri kalan toplumlarında yaşayan ve ayrımcılığa uğrayan kadınlar ve kız çocukları için de sorumlu hissettiğini göstermektedir.

AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının daha etkin ve etkili olması için BM, OECD, NATO gibi küresel organizasyonlarla yürüttüğü işbirliklerini devam ettirmesi, aynı işbirliğini hükümetlerle de sürdürmesi gerekmektedir. Politikaların somut sonuçlarına dair örnekleri incelediğimizde bu işbirliğinin her zaman daha iyi sonuçlar verdiğini ve dünya genelindeki kadın ve kız çocuklarının uğradığı ayrımcılığın azaldığını ama bitmediğini görüyoruz. Bu noktada küresel organizasyonlar kadar toplumların ve devletlerin de bu konuda hassas ve bilinçli olmaları gerekmektedir. Kadınlar ve kız çocukları için daha iyi ve eşit bir gelecek sağlamak teori ve pratiğin birleşmesi ve bunun bütün topluma ulaşmasıyla sağlanabilecektir. Bu noktada bireylerin bilinçlendirilmesinin ve birlikte hareket etmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İnsanların, kendilerini ahlaki ve felsefi olarak sorgulayabildikleri, eşitlik ve demokrasiyi içselleştirmiş, ayrımcılığın ve şiddetin son bulduğu toplum düzenine ulaşmak için yeni politikalar üretmeye devam etmeleri gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmanın entelektüel bir çabanın ötesinde hem insanların kendilerine hem dünyayı paylaştıkları diğer insanlara hem de gelecek nesillere karşı bir görev ve yaşam biçimi olduğuna inanmak ve bu olguyu topluma yerleştirmek en önemli hedef olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bir insan hakları meselesi olmakla birlikte demokrasi için bir ön şarttır. Eşitliğin olmaması, kaynakların verimsiz kullanımına ve dolayısıyla ülkenin optimal ekonomik kalkınmasını gerçekleştirememesine neden olacaktır. Demokrasi kavramı, siyasal politikalar ve ulusal mevzuatın, toplumun her iki yarısının çıkarları ve kabiliyetleri hakkına

²⁶⁹ 2017 Raporu s.47.

adil bir şekilde saygı göstererek erkek ve kadınların ortaklaşa karar alma mekanizmalarına katılımıyla gerçek anlamını bulacaktır. Bu çerçevede hükümetler, küresel mekanizmalar ve toplumlar her türlü ayrımcılığın sonlanması için işbirliği içinde çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, F. (1998) Kadınların İnsan Hakları:Ululararası Yükümlülükler TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara.
- ARİSTOTELES, (2004). Politika. İstanbul: Remzi Kitabevi
- AKBAŞ, G. T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi,
- AYBAY, R. (2006). Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- BAYRAM M. H. (2015). Avrupa Birliği Hukuku Dersleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BEESON M.-BISLEY N., (2013). Issues in 21 st Century World Politics. Londa:Palgrave Macmillan.
- BENEDEK W, KISAAKYE E.M., OBERLEİTNER G.(2002). The Human Rights of Women : International Instruments and African Experiences, Zed Books, Graz,
- BERKTAY, F. (2015). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.
- BOLL, C., LEPPİN, J., ROSSEN, A.,Wolf A. (2016) 'Magnitude and impact factors of the gender pay gap in EU countries', Report prepared for the European Commission.
- BOURDİEU, P.(2002). Eril Tahaküm. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BOZKURT E., ÖZCAN M., KÖKTAŞ A., (2004) Avrupa Birliği Hukuku. Ankara:Asil Yayıncılık.
- CLAPHAM, A. (2010). İnsan Hakları. Ankara:Dost Yayınları.
- CONNEL, R. (2009) Raewyn - Short Introductions Gender. Cambridge: Polity Press.
- CRAIG, P. DE BURCA, G. (2008) Eu Law: Text, Cases and Matteredials, Oxford University Press, Fourth Edition.
- ÇAKMAK, D. (2007-7/2) Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurттаş, Ege Akademik Bakış Dergisi, s 734 727-745.

- DEBUSSCHER, P., Gender Equality Policies in the European Union: Economic Integration and Feminist Transnational Advocacy, *AG International Journal of Gender Studies*, Sayı 4, s.14/15
- DÖNMEZ, B. (2012) Ayrımcılık Suçu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 12 (102).
- DÖKMEN, Z. (2004) *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal ve Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul:Sistem Yayıncılık.
- GÖZLER, K. (2017) *İnsan Hakları Hukuku*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- GÜLTAŞ, V. (2004) *Geçmişten Günümüze İnsan Hakları*, Ankara: Bilge Yayınevi.
- HEYWOOD, A. (2013) *Küresel Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- JELLINEK, G. (2017) *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine*, İstanbul: Pinhan Hukuk.
- KAPANİ, M. (1993) *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- KARA, U., ŞEN İ.G., NALBANT, A., KARAKAŞ, A.I., (2013) *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KESKİN ATA, F. (2013) *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- KIMMEL, S.M.,(2004) *Gendered Society*,Oxford: Oxford University Press.
- KIMMEL S. M., HEARN J., CONNELL R.W., (2005) *Handbook of Studies on Masculinities*, Sage Publications.
- KUNZ, R., MARCHAND, M.H. () *Gendering World Politics in the 21st Century*
- MARKS, S., CLAPHAM, A. (2005) *International Human Rights Lexicon*, Oxford University Press.
- METİN, Y., KAYGISIZ, Ü. (2011) *Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler*, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.I, S.1.
- MILL, J.S., (2016) *Kadınların Özgürleşmesi*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- MITCHEL,J., OAKLEY, A., (1998) *Kadın ve Eşitlik*, İstanbul: Pencere Yayınları.

MOECKLI, D. (2012) Human Rights and Non-Discrimination in the “War on Terror” , Oxford University Press.

OĞUŞGİL, V.A. (2015) Avrupa Birliği ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Üye Ülkelerden Örnek Uygulamalar, İstanbul: Legal Yayıncılık.

ÖZDAMAR D. (2009) CEDAW Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol’ün İç Hukukumuzda, Özellikle Yeni Aile Hukukumuzda Etkisi, Ankara: Hukuk Kitapları Dizisi.

PUNCH, K.F., (2005) Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Ankara: Siyasal Kitabevi.

REÇBER, K. (2010) Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri, Bursa: Alfa Aktüel.

SAUTET, M. (1998) Kadınların Özgürleşmesi Üzerine, İstanbul: Telos Yayıncılık.

SCHNAPPER, D. (2005) Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SCHOLTE, J. A. (2005) Globalization a Critical İntroduction, New York: Palgrave Macmillan,

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları, Ankara, 2000

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü- Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu-2011, Ankara, (Devlet Eski Bakanı Hasan Gemici’nin Sunuş Konuşmasından)

TODAYE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Ankara, 1998.

TEZCAN, D., ERDEM, M.R., SANCAKTAR, O., ÖNOK, R.M. (2016) İnsan Hakları El Kitabı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TILLY, C. (2008) Toplumsal Hareketler, İstanbul: Babil Yayınları.

TOKOL, A. (2013) Uluslararası Sosyal Politika, Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

WALBY, S. (2005) Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice, Social Politics: International Studies in Gender, State&Society, Volume 12, Issue 3, s. 321-343.

WALBY, S. (2003) Modernities/Globalisation/Complexities, British Sociological Association, University of York.

WALBY, S., (2004) "The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime", , Social Politics: International Studies in Gender, State&Society, Volume 12, Issue 3

WOLLSTONECRAFT, M. (2012) Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi, İstanbul: Tükiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ZABUNOĞLU, Y.K. (1973) Kamu Hukukuna Giriş, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

İnternet: GÖZTEPE E. Kadının ve Kadın Vatandaşların Yurttaş Bildirgesi Olympe De Gouges.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2716.pdf>

İnternet: Avrupa Komisyonu Kadın Erkek Eşitliği 2007 Raporu:

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1992>

İnternet: Avrupa Komisyonu Kadın Erkek Eşitliği 2017 Raporu:

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2017_report_equality_women_men_in_the_eu_en.pdf

İnternet: Macarths v Smith :

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0129>

İnternet: Şekil 1

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2192306537671140/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 2

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2189567841278343/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 3

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2185697631665364/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 4

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2184092551825872/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 5

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2182774841957643/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 6

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2179931875575273/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 7

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2178911409010653/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 8

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2176760639225730/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 9

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2167549036813557/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 10

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2171341736434287/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 11

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2174800889421705/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 12

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2150994681802326/?type=3&theater>

İnternet: Şekil 13

<https://www.facebook.com/heforsheturkiye/photos/a.2057932694441859.1073741833.1593212424247224/2140996412802153/?type=3&theater>

İnternet: UNWomen

<http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/10/2018

Tez Başlığı : Küresel Bir Misyon Olarak İnsan Haklarına Dayalı Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İnşası Ve Korunması Misyonunu Sürdüren Küresel Araçlar: Avrupa Birliği Analizi Ve 2007 ve 2017 Avrupa Komisyonu Kadın-Erkek Eşitliği Raporlarının Karşılaştırmalı İncelemesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 194 sayfalık kısmına ilişkin, 08/10/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Emine Tülay ŞENGÜL
Öğrenci No: N14125499
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Tarih ve İmza

10.10.2018

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğretim Üyesi Erdem İlker Mutlu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 08/10/2018

Tez Başlığı: Küresel Bir Misyon Olarak İnsan Haklarına Dayalı Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İnşası Ve Korunması Misyonunu Sürdüren Küresel Araçlar: Avrupa Birliği Analizi Ve 2007 ve 2017 Avrupa Komisyonu Kadın-Erkek Eşitliği Raporlarının Karşılaştırmalı İncelemesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Emine Tülay Şengül
Öğrenci No: N14125499
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

Tarih ve İmza

10.10.2018

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Emine Tülay Şengül

Dr. Öğretim Üyesi Erdem İlker
Mutlu